

Martin Luther

O NESLOBODNEJ VÔLI

De servo arbitrio

Vivit
2011

Vydanie tejto knihy láskavo finančne zabezpečil Spolok Martina Luthera (Martin Luther Bund), Erlangen, SRN.

Som nesmierne vďačný Pánu Bohu, že toto vzácne dielo nášho reformátora vydáva Spolok Martina Luthera na Slovensku ako skromný príspevok k blížiacemu sa veľkému jubileu 500. výročia začiatku reformačnej obnovy cirkvi (1517 – 2017).

Ondrej Peťkovský, predseda SML

Martin Luther: O neslobodnej vôli - De servo arbitrio

Preklad: Mgr. Michaela Pogányová

Na úvod

Spis *O neslobodnej vôli* je jedným z diel, ktoré si Luther zo svojej tvorby vážil najviac. Pri preklade sa používa znenie *o neslobodnej vôli*, pretože u nás je zaužívané. Správne by sa však jeho názov mal preložiť ako *o slúžiacej* alebo *zotročenej vôli*, lebo ľudská vôľa po svojom páde do hriechu nie je ničím iným, ako otrokom diabla. A čo je najhoršie, ani o tomto svojom otroctve nevie. Cíti sa slobodná, užíva si života a nevníma svoje väzenie v ríši zla, temna, pýchy a bolesti. Jej putá môže strhnúť len Boží Syn, Ježiš, ktorý je Kristus. Prichádza, aby človeka vytrhol z jeho zdanlivej slobody a dáva mu pravú slobodu v Božom kráľovstve. Dielo, ktoré držíte v rukách, nezahŕňa celý preklad Lutherovho spisu, len jeho vybrané state. Luther tento list Erazmovi Rotterdamskému písal po častiach, preto sa v ňom niektoré pasáže a myšlienky opakujú. Výber strán, ktorý vo svojom diele z roku 1957 zostavil Kurt Aland takmer v zhodnej podobe, nám poskytuje dobrý prehľad spisu a jeho podstatné časti. Slovenský preklad sa opiera o latinský text Weimarského vydania Lutherových spisov a zohľadňuje jeho nové preklady do nemeckého jazyka.

Ak si kladiete otázku *Kým je podľa Luthera človek stojaci pred Bohom?*, tu je odpoveď...

Michaela Pogányová

De seruo arbitrio – O neslobodnej vôli

1525

(WA 18: 600-787¹)

Ctihodnému pánovi Erazmovi z Rotterdamu Martin Luther, milosť a pokoj v Kristovi.

Ctihodný Erasmus, to, že skutočne neskoro odpovedám na tvoju Diatribe² o slobodnej vôli, deje sa proti očakávaniu všetkých a úplne proti mojím zvyklostiam, pretože doteraz som pôsobil ako niekto, kto sa nielen rád chytí príležitosti k písaniu, ale dokonca ju sám vyhľadáva. Možno sa niekto bude čudovať tejto novej a nezvyčajnej stránke Luthera, ktorú možno nazvať zhovievavosťou alebo plachosťou; veď ani nebolo v pláne toľko chvastavých hlasov a listov protivníkov, koľkí Erazmovi blahoželali k jeho víťazstvu a zanôtili mu pieseň víťazstva: Hľa! Našiel konečne tento zlopestný Makkabeus³ a tvrdohlavý vyznávač svojich pohľadov dôstojného protivníka, proti ktorému sa neodváži otvoriť ústa?

No ja ich nielenže neobviňujem, ale tebe dokonca podávam palmu, ktorú som doposiaľ nikomu nepodal! Nielen pre tvoju výrečnosť a silu ducha, ktorou ma ďaleko prevyšuješ, čo ti my, všetci, právom pripisujeme (o to viac, že ja som odjakživa žil ako barbar), ale aj preto, že si zadržal môjho ducha a moju útočnú silu a unavil si ma ešte pred bojom. A to z dvoch dôvodov: najskôr pre umenie, ktorým obdivuhodne a vytrvalo s miernosťou zaobchádzaš s vecou, v ktorej si sa postavil proti mne, a to tak, že ani ja som sa nemohol ostro postaviť proti tebe. Okrem toho, či už je to šťastím, náhodou alebo osudom, nehovoriš v takejto dôležitej veci nič⁶⁰¹, čo by už nebolo

¹ Tučným písmom písané čísla v hornom indexe označujú strany vo Weimarskom vydaní Lutherových spisov pre lepšiu orientáciu v pôvodnom texte.

² Diatribe znamená akademická rozprava, pojednanie. V texte je často personifikovaná, akoby písala sama.

³ Metafora pre nebojácneho bojovníka; 1Mak 2-9.

povedané prv. A ty hovoríš omnoho menej a slobodnej vôli prisudzuješ omnoho viac, než ako to doteraz robili sofisti⁴ (neskôr budeme o tom hovoriť obšírnejšie), až sa dokonca zdá nadbytočné, aby som na tieto tvoje argumenty odpovedal, pretože už som ich mnohokrát vyvrátil.

Áno, teraz sú úplne rozmliažené, priam rozšliapané neprekonateľnou knihou Filipa Melanchtona, o teologických Loci⁵, ktorá si podľa mojej mienky zaslúži nielen nesmrteľnosť, ale mala by byť aj zaradená do cirkevného kánonu. Keby som s ňou porovnával tvoj spis, bol by pre mňa taký nič nehovoriaci a nepatrný, že by som ťa musel veľmi poľutovať, že svoj vyslovene pekný a duchovný štýl písania znečisťuješ takou špinou a pobúrila by ma celkovo nedôstojný objekt, ktorý by si predniesol takým vzácnym šperkom svojej výrečnosti. Akoby sa odpad alebo hnoj prinášal v zlatých a strieborných nádobách!

Zdá sa, že si si to uvedomil aj ty, keďže si sa na tento spis tak ťažko podujal. Zjavne ťa tvoje svedomie napomínalo, že nech by si s vecou zaobchádzal akokoľvek veľkou silou a výrečnosťou, nezmiatol by si ma. Lebo keby som odstránil všetky sladké a očarujúce slová, zostala by mi iba špina. Hoci v umení reči som neskúsený, vďaka milosti Božej⁶ nie som neskúsený vo veciach poznania. Preto sa spolu s Pavlom odvažujem pripísať si poznanie a tebe ho s istotou uprieť. Naopak, tebe pripisujem výrečnosť a ostrovtip, a sebe ho rád aj z povinnosti upieram.

Preto som uvažoval takto: Ak existujú ľudia, ktorí naše, toľkými spismi obraňované, učenie hlbšie nepochopili a silnejšie sa ho nedržia, a dajú sa ovplyvniť týmito ľahkými a nič nehovoriacimi Erazmovými argumentmi, nech už sú akokoľvek umelecky okrášlené, nie sú hodní toho, aby som im prišiel mojou odpoveďou na pomoc. Pretože pre takýchto ľudí nemôže

⁴ Posmešný výraz pre scholastických teológov.

⁵ F. Melanchton: *Loci communes rerum theologiarum*, 1521.

⁶ 2Kor 11,6.

byť nič dostatočne povedané alebo napísané, aj keby sa hneď tisíckrát zopakovali tisíce kníh. Bolo by to ako orať morské dno, siať v púšti⁷, či chcieť vodou naplniť sud plný dier.⁸ Tým, ktorí si za učiteľa vzali ducha našich spisov, sme však dostatočne poslúžili a oni budú tvojimi argumentmi ľahko pohrdať.⁹ Ale nad tými, čo čítajú bez Ducha Božieho, sa nemožno čudovať, že ich každý vietor ohýba ako trstinu. Im by ani Boh dosť nepovedal, ani keby všetky tvory dostali dar reči.¹⁰

Preto som sa rozhodol, že nepovšimnutých nechám aj tých, ktorí sa cítia byť tvojou knihou urazení, ako aj tých, ktorí ťa chvália a pripisujú ti víťazstvo. Takže k odpovedi mi neberie chuť ani množstvo povinností, ani zložitost veci, ani veľkosť tvojej výrečnosti, ani strach z teba, ale sama znechutenosť, rozhorčenie a pohrdanie (aby som to presne pomenoval), tak znie môj úsudok o tvojom pojednaní. Zatiaľ pomlčím o tom, že, ako je to u teba zvykom, neústupne dbáš na to, aby si nikde nepoužil prešibanosť, či dvojzmyselnosť a myslíš, že sa preplavíš opatrnejšie ako Odyseus medzi Skyllou a Charybdis.¹¹ Hoci nič netvrdíš s istotou, chceš sa javiť ako ten, kto nastoľuje isté tvrdenia.⁶⁰²K čomu, pýtam sa, možno prirovnať taký druh ľudí, alebo s kým ich porovnať, ak len nie s tým, kto je schopný chytiť Protea¹²? To, čo v tejto oblasti dokážem ja a čo ti pomohlo tvoje umenie, to ti, s Kristovou pomocou, ukážem neskôr.

To, že ti teda odpovedám, má svoj dôvod. Veriaci bratia na mňa tlačia a vytýkajú mi domnienku všetkých, že autoritu Erazma nemožno podceňiť a že

⁷ Ovídius: Heroides 5, 115.

⁸ Plautus: Pseudolus 369.

⁹ Mt 11,7.

¹⁰ Lk 19,40.

¹¹ Dve vodné obludy z gréckej mytológie, ktoré stojac v mori oproti sebe striehnu na námorníkov, aby ich zničili. Spojenie „medzi Skyllou a Charybdis“ označuje situáciu, kedy je potrebné rozhodnúť sa medzi dvoma zlami.

¹² Vodné božstvo, Podľa gréckej mytológie bol sluhom boha Poseidona. Dokázal meniť svoju podobu. Tomu, kto ho vedel zachytiť a uväzniť v niektorej podobe, predpovedal budúcnosť; tu je to synonymum pre nepolapiteľného človeka.

pravda kresťanského učenia je v nebezpečnosti v mnohých srdciach. Aj ja som si konečne uvedomil, že moje mlčanie nie je dostatočne bohobožné a že sa so mnou zahráva múdrosť alebo aj zloba môjho tela. Preto som dostatočne nepamätal na moju povinnosť, skrze ktorú som dlžníkom múdrych i nemúdrych¹³, najmä, keď ma k tejto úlohe vyzývajú prosby mnohých bratov. Hoci naša vec nie je uspôsobená tak, aby jej stačil vonkajší učiteľ, ale tak, že okrem neho, ktorý navonok rastie a polieva¹⁴, potrebuje aj Ducha Božieho, ktorý dáva rast a učí ako živý živého (jeho myšlienka ma riadi). Okrem toho treba mať na pamäti pravidlo, o ktorom hovorí Pavol, pretože ten Duch je voľný¹⁵ a veje nie kam chceme my, ale kam chce On sám: „**Bud' pohotový vhod-nevhod**“¹⁶, lebo nevieme, v ktorú hodinu príde Pán.¹⁷ Je možné, že sú aj takí, ktorí doteraz Ducha ako učiteľa v mojich spisoch nespoznali a skrze Erazmovu Diatribe padli na dno. Možno preto, že ich hodina ešte neprišla. A kto vie, najlepší Erazmus, či Boh nepokladal za hodné¹⁸, aby ťa navštívil cezo mňa, biednu a krehkú nádobku, tak, že s touto knižkou¹⁹ prídem v šťastnú hodinu (o čo zo srdca prosím Otca milosrdenstva skrze Krista, nášho Pána), a tak získam vzácneho brata.²⁰ Lebo aj keď o slobodnej vôli uvažuješ a píšeš zle, nie som ti menej dlžný vďaka, pretože si ma posilnil v mojom názore a pretože vidím, že vec slobodnej vôle sa prejednáva s vypätím ducha a všetkých síl, no neprináša nič, iba ak to, že je to s ňou horšie ako predtým. Pretože to je zjavne dôkazom toho, že slobodná vôľa je čistá lož, ktorá poukazuje na príklad ženy z evanjelia: čím viac sa lekári zaoberali liečbou, tým to bolo horšie.²¹

¹³ R1,14.

¹⁴ 1Kor 3,7.

¹⁵ J 3,8.

¹⁶ 2Tim 4,2.

¹⁷ Mt 24,42.

¹⁸ J 2,4.

¹⁹ 2Kor 4,7.

²⁰ 1Kor 9,19; Mt 18,15.

²¹ Mk 5, 25n.

Preto ti budem nadmieru vďačný, keď budeš lepšie poučený ty mnou, ako ja uistený tebou; ale vskutku oba sú dary Ducha a nespočívajú v našom vykonávaní povinnosti. Preto treba prosiť Boha, aby mne otvoril ústa a tebe a všetkým srdcia a aby On sám bol učiteľom medzi nami, ktorý v nás hovorí a počúva. Dovoľ mi však, milý Erazmus, požiadať ťa, aby si tak, ako ja znášam tvoju nevedomosť v týchto veciach, ty znášal moje detské vyjadrovanie. Ani Boh nedáva všetko jednému. A nie všetci máme všetko,²² alebo, ako hovorí Pavol, „*rozdelené sú dary milosti, ale ten istý je Duch*“.²³ Nič iné nám teda neostáva, len aby si dary navzájom konali protislužbu a aby jeden svojimi darmi znášal nedostatky druhého. Tak naplníme Kristov zákon.²⁴

⁶⁰³Najprv prejdem niektoré dôležité časti tvojho predhovoru, ktorými našu vec značne zaťažuješ a tvoju zdobíš: v prvom rade to, že mi aj v iných knihách vyčítaš neústupčivosť v nastolovaní pevných tvrdení. A v tejto knihe hovoríš, že pevné tvrdenia sa ti tak nepáčia, že by si sa ľahko pridal k názoru skeptikov, ak by to bolo možné, bez porušenia autority Božieho Písma a dekrétov cirkvi, ktorým tak rád podriaďuješ svoj názor a je jedno, či predpisom rozumieš, alebo nie. Tento spôsob myslenia sa ti páči.²⁵

Aj keď je to lacné, predpokladám, že si to povedal s dobrým úmyslom a ako ten, kto má rád pokoj. Ak by to však povedal niekto iný, bol by som ho, ako to mám vo zvyku, mocne napadol. Nemôžem však strpieť, že – aj keď s dobrým úmyslom – zastávaš tento mylný názor. Nie je kresťanské netešiť sa zo svedectva pravdy. Zo svedectiev pravdy sa treba tešiť omnoho viac, inak človek nie je kresťanom.²⁶ Nechcem sa však hrať so slovíčkami; ako *assertio* (vyznanie pravdy) nazývam vytrvalé pridržanie sa učenia, po-

²² Vergílius: Eclogae 8, 63.

²³ 1 Kor 12,4; R 12,6.

²⁴ Gal 6, 2.

²⁵ Erazmus I a 4, ErAS 4, 6.

²⁶ 1 Pt 3,15.

tvrdiť ho, vyznať ho, obraňovať ho a neotrasiteľne v ňom vytrvať. Myslím si, že toto slovo v latinčine neznamená nič iné, určite však neznamená iné podľa nášho terajšieho užívania. Ďalej, hovorím o tom, že na tie veci, ktoré sú nám dané od Boha cez Písmo, treba mať pevný názor. Vo zvyšných nepotrebujeme ani Erazma ani iného učiteľa, aby nás poučal o tom, že v pochybných, nepotrebných a zbytočných veciach sú pevné tvrdenia, boje a hádky nielen pochabé, ale aj bezbožné. Pavol ich odsudzuje, a to nie raz.²⁷ Myslím si však, že ani ty o nich na tomto mieste nepíšeš, iba ak by si, podľa zvyku smiešneho rečníka, chcel jedno vyzdvihnúť, a s niečím iným sa zaoberať, ako ten pri Rhombe,²⁸ alebo ak by si chcel v bláznovstve bezbožného spisovateľa tvrdiť, že spis o slobodnej vôli je pochybný alebo nepotrebný.

Vzdialení sú od nás, kresťanov, skeptici a akademici, blízko však tí, čo pravdu bránia neústupne ako stoici. Ako často, pýtam sa, požaduje Pavol²⁹ pleroponiu, t. j. isté a pevné tvrdenie rozumu? V Liste Rímskym 10,10 ju nazýva vierou: „...ústami vyznávame na spasenie“³⁰ a Kristus hovorí, „...ktokoľvek vyzná ma pred ľuďmi, toho vyznám aj ja pred svojím Otcom“.³¹ Peter prikazuje³² odložiť zúčtovanie a držať sa nádeje, ktorá je v nás. Vari ešte treba mnoho slov? Kresťania nič lepšie nepoznajú a častejšie nepoužívajú ako „svedectvo pravdy“. Vezmi im „svedectvo pravdy“ a vezmeš im kresťanstvo. Áno, dokonca Duch Svätý je daný z neba³³, aby Krista zveleboval a vyznával Ho až po smrť. Neznamená to zastávať svedectvo a umrieť pre vyznanie a svedectvo pravdy? Nakoniec, tak Duch dosvedču-

²⁷ 1 Tim 1,6; 2 Tim 2,23; Tit 1,10; 3,9.

²⁸ Juvenal: Satirae 4, 39 – 144.

²⁹ 1 Tes 1,5.

³⁰ R 10,10.

³¹ Mt 10,32

³² 1 Pt 3,15.

³³ J 16,13.

je pravdu, že sám koná a svet usvedčuje z hriechu³⁴ a súčasne, akoby chcel vyvolať bitku. Pavol prikazuje Timotejovi napomínať a zotrvať v tom aj v nečase.³⁵ Len⁶⁰⁴ ten pre mňa slabo napomína, kto sám pevne neverí a vytrvalo si nestojí za tým, k čomu sám napomína! Toho by som poslal do Antikýr (aby sa uzdravil).³⁶

No ja sám som viac ako bláznivý, keď mrhám slovami a časom vo veci, ktorá je nad slnko jasnejšia. Ktorý kresťan by zniesol vetu, že svedectvá pravdy sú neznesiteľné? To by neznamenal nič iné, ako raz a navždy poprieť všetku bohabojnosť a zbožnosť, alebo tvrdiť, že učenie nie je nič. To, čo teda tvrdíš, „neteším sa zo svedectva pravdy“, znamená, že tento druh významu je pre teba prijateľnejší, ako tie, čo sa stavajú proti?

Ty si tu však nepovedal nič o vyznaní Krista a Jeho učení, pripomínam to právom. A kvôli tebe upúšťam od môjho práva a zvyku a nebudem súdiť tvoje srdce. Nechám si to na neskôr alebo na iných. Miesto toho ťa vyzývam, aby si si vylepšil jazyk a pero a do budúca sa vzdal takýchto slov, lebo akokoľvek je srdce bezúhonné a čisté, nie je taká reč, ktorá, ako sa hovorí, dáva poznať srdce.³⁷

Keď si totiž myslíš, že otázku slobodnej vôle nie je nutné poznať a nemá nijaký vzťah ku Kristovi, hovoríš síce správne, ale tvoja myšlienka je bezbožná. Ak si však myslíš, že je potrebná, hovoríš síce bezbožne, ale tvoja myšlienka je správna. A v tom prípade nebolo namieste toľko sa hádať o svedectvách pravdy a nazhromaždiť toľko nepotrebných tvrdení a sporov. Veď, čo to celej veci prinieslo?

A čo dodáš k týmto tvojim slovám, ak vo vzťahu k otázke slobodnej vôle, ale aj o učeniach celej zbožnosti vo všeobecnosti povieš, že by si sa

³⁴ J 16, 8.

³⁵ 2 Tim 4,2.

³⁶ Dve antické miesta s rovnakým názvom, známe liečbou ochorení rozumu.

³⁷ Mt 12,34.

priklonil k mienke skeptikov, ak by to dovoľovala neporušiteľná autorita Božieho Písma a dekréty cirkvi? Tak málo zaľúbenia máš vo svedectvách pravdy? Aký Proteus je v slovách „neporušiteľná autorita“ a „dekréty cirkvi“? Zdá sa totiž, ako by si si Písmo a cirkev veľmi vážil, a predsa dáváš poznať, že si praješ slobodu byť skeptikom. Ktorý kresťan tak hovorí? Keď takto hovoríš o nepotrebných a ľahostajných učeniach, čo nové do nich prinášaš? Kto by si tu neprial slobodu v skeptickom vyjadrovaní? Áno, ktorý kresťan nepoužíva skutočne úprimne túto možnosť a nesúdi tých, ktorí sa pridružujú nejakej (nedôležitej) vety a sú ňou zajatí?

Iba ak by si všetkých kresťanov považoval za tých (k tomu majú tvoje slová blízko), ktorých učenie je nepotrebné, ktorí sa o ňom pochabo škriepia a proti sebe bojujú svedectvami pravdy. No ak teraz hovoríš o naozaj dôležitom učení, čo iné môže niekto bezbožný tvrdiť, ako priať si nerobiť v týchto veciach nič ani nič netvrdiť? O to viac hovorí kresťan: nemám záľubu v tvrdeniach skeptikov, všade tam, kde by to bolo kvôli mojim slabostiam tela možné, sa nielenže chcem pevne opierať o sväté Písmo a vyznávať ho ako pravdu, ale si tiež prajem byť si istý aj v nepotrebných častiach, ktoré sú dané mimo Písma. Lebo čo je odpornejšie, ako neistota?

A čo máme povedať tam, kde ty dodávaš, „ktorým všade rád podriaďujem svoj názor a je jedno, či tomu, čo predpisujú, rozumiem, alebo nie“. Čo to tu hovoríš, Erazmus? Nestačí podriadiť svoj rozum Písmu? Podriaďuješ ho aj dekrétom cirkvi? Čo také môžu určiť, čo sa neurčilo v Písme? Tak teda zostáva sloboda a moc rozhodnúť o tom, kto rozhoduje, ako učí Pavol v 1Kor 14,29: „...*ostatní nech rozsudzujú*“³⁸ Nepáči sa ti mať vlastný úsudok o rozhodnutiach cirkvi,⁶⁰⁵ ktorý požaduje Pavol? Čo je to za novú zbožnosť a pokoru, že nám chceš tvojim príkladom vziať slobodu posudzovať ľudské rozhodnutia a sám sa bez uvažovania podriaďuješ ľuďom?

³⁸ 1Kor 14,29.

Kde nám to ponúka Písmo Božie? A potom, ktorý kresťan môže hodiť do vetra príkazy Písma a povedať, „je mi jedno, či tomu rozumiem alebo nie“? Ty sa podriaďuješ, a pritom sa nestaráš, či tomu rozumieš, alebo nie? Nech je skutočne prekliaty kresťan, ktorý si nie je vedomý a nechápe, čo má predpísané. Lebo ako má veriť tomu, čomu nerozumie? Ty tu pod „porozumením“ chápeš, že niekto niečo vedome pochopil a nepochybuje zvykom skeptikov. Ak by „pochopiť“ znamenalo „spoznať a vidieť“, čo by mohol hociktorý človek zo stvorenia pochopiť? Lebo by totiž nebolo miesta na to, aby niekto niečo súčasne pochopil aj nepochopil. No keby pochopil niečo, pochopil by všetko; totiž v Bohu. Kto nerozumie Jemu, nikdy neporozumie ani jedinej časti prírody.³⁹

Aby som to zhrnul: Tvoje slová znejú tak, akoby ti nezáležalo na tom, čo sa o komkoľvek, kdekoľvek verí, len nech zostane zachovaný mier sveta a akoby bolo dovolené v nebezpečenstve života, povesti, vlastníctva a mienky napodobňovať Toho, ktorý povedal: „Keď hovoria áno, hovorím aj ja áno, keď hovoria nie, hovorím aj ja nie.“⁴⁰ Znie to, akoby si kresťanské učenia nepovažoval za lepšie ako názory filozofov a mienky iných ľudí a nepokladal za potrebné hádať sa pre ne, bojovať za ne. A vyznávať ich, je bláznivejšie ako ich pevne tvrdiť, lebo z nich neprichádza nič iné ako hádka a zničenie vonkajšieho mieru. Čo nás prevyšuje, to sa nás netýka.⁴¹ Prichádzaš ako ten, kto chce zjednodušiť naše hádky, správaš sa však neutrálné, aby si mohol obe strany držať v rovnováhe a presvedčiť nás, že sa hádame o bláznivých a nepotrebných veciach.

Hovorím, že tak znejú, tvoje slová. A myslím si, že vieš, čo som sa pritom snažil zdôrazniť, milý Erazmus! No ako som už povedal, raz tvoje slovo ospravedlním, ale nepokračuj v tom! Boj sa Ducha Božieho, ktorý

³⁹ Tomáš Akvinský: Summa theologica 1 qu. 12 art. 8.

⁴⁰ Terenz: Eunuchus 2, 2, 21.

⁴¹ Minucius Felix: Octavius 13, 1.

skúma srdce i obličky⁴² a nenechá sa zmýliť dobre používanými slovami. Povedal som to tak preto, aby si nás následne prestal obviňovať z neústupčivosti a tvrdohlavosti. Lebo týmto predsudkom iba ukazuješ, že vo svojom srdci živíš názor Lukiana, alebo iného prasaťa z čriedy Epikura,⁴³ ktorý verí, že Boh nie je nič, a tajne sa vysmievaš všetkým, ktorí v Neho veria a vyznávajú Ho.

Nechaj nás byť svedkami pravdy, snažiť sa o svedectvo pravdy a tešiť sa z neho! Drž sa svojich skeptikov a akademikov, kým aj teba Kristus nepovolá! Duch Svätý nie je nijaký skeptik! Nevpísal do našich srdc nič pochybné, ani neisté mienky, ale pevné vedomie pravdy, istejšie a pevnejšie ako život sám a všetky skúsenosti.

⁶⁰⁶Tým sa dostávam k druhej podstatnej časti, ktorá s týmto súvisí,⁴⁴ kde rozlišuješ kresťanské učenia a myslíš si, že niektoré je potrebné poznať a niektoré nie, a hovoríš, že niektoré sú tmavé a nejasné, iné naopak, jasné a zrozumiteľné.⁴⁵ Tak sa zahrávaš so slovami, zrejme klamaný slovami iných, alebo sa cvičíš v rétorickom umení. Na potvrdenie tohto názoru však uvádzaš slová Pavla v Liste Rímskym 11: „**Ó, hlbokosť bohatstva, múdrosti a známosti Božej!**“⁴⁶ Okrem toho aj slovo Izaiáša 40: „**Kto usmernil Ducha Hospodinovho, kto bol Jeho poradcom, aby Ho poučal?**“⁴⁷ To boli pre teba ľahké výroky, lebo si buď vedel, že nepíšeš pre Luthera, ale pre jednoduchý ľud, alebo si neuvážil, že píšeš proti Lutherovi. Lebo jemu, dúfam, pripisuješ vedomosť a schopnosť posúdiť Písmo Sväté. Ak nie, tiež dobre, prinútim ťa k tomu.

Takto vyzerá moje rozhodnutie, aby som bol tiež trochu rétorický a dia-

⁴² Ž 7,10; Jer 11,20; 20,12.

⁴³ Horacius: Epistulae 1, 4, 16.

⁴⁴ Erazmus I a 7; ErAS 4, 10.

⁴⁵ Erazmus I a 9; ErAS 4, 12/14.

⁴⁶ R 11,33.

⁴⁷ Iz 40,13.

lektický: Boh a Písmo Božie sú dve rozličné veci, nemenej ako sú dvoma rozličnými vecami Tvorca a stvorenie. Nikto nepochybuje o tom, že v Bohu je mnoho skrytého, o čom nevieme, tak, ako sám o poslednom čase hovorí: „*O tom dni a hodine však nikto nevie, ... iba Otec.*“⁴⁸ A Skutky 1: „...*Nie je vašou vecou poznať časy a prírodné chvíle*“⁴⁹ a znovu: „*Ja viem, ktorých som si vyvolil.*“⁵⁰ A Pavol: „*Poznal Pán svojich*“⁵¹ a mnoho podobných. Ale rozlišovanie, že by v Písme bolo niečo tmavé a nie všetko jasne pochopiteľné, je vďaka bezbožným sofistom, ústami ktorých i ty tu hovoríš, Erazmus. A predsa nikdy neuviedli, ani uviesť nemôžu, ani jeden jediný článok, ktorým by mohli tento svoj nezmysel dokázať. Skrze také strašidlá chcel Satan odstrašiť od čítania Písma svätého a sväté Písmo chcel urobiť opovrhlivým, aby svoj jed, vybraný z filozofie, priviedol k vláde v cirkvi.

Pripúšťam však, že mnohé miesta v Písme sú tmavé a zamotané, ale nie kvôli výsosti vecí, ale kvôli našej nevedomosti slov a gramatiky. To však nemôže brániť porozumeniu všetkých vecí v Písme. Lebo, čo môže byť v Písme ešte skryté, keď bola pečať zlomená a kameň bol spreď dverí hrobu odvalený?⁵² To najvyššie tajomstvo vyšlo na svetlo, že Kristus, Syn Boží, sa stal človekom, že Boh pozostáva z troch osôb, a predsa je jeden, že Kristus za nás trpel a večne bude vládnuť. Nie je to známe už na školách a neoznamuje sa to v kázňach? Odstráň Krista z Písma a čo v ňom nájdeš?

Všetko, čo sa nachádza v Písme, je jasné, aj keď niektoré miesta doposiaľ zostávajú kvôli neznámym slovám tmavé. Je však skutočne bláznivé a bezbožné, ak vieme, že veci Písma sú jasné, ale kvôli niektorým nezro-

⁴⁸ Mk 13,32.

⁴⁹ Sk 1,7.

⁵⁰ J 13,18.

⁵¹ 2Tim 2,19.

⁵² Mt 27,66; 28,2.

zumiteľným slovám ich niekto vyhlási za nezrozumiteľné? Ak sú slová na jednom mieste tmavé, na inom sú predsa jasne zrozumiteľné. Tá istá vec, ktorá je zrozumiteľná celému svetu, sa v Písme prednáša raz jasnými slovami, inokedy je kvôli nezrozumiteľným slovám skrytá. Naozaj neprekáža, ak sa vec nachádza na svetle, že niektorý z jej znakov leží v tme, zatiaľ čo mnohé iné znaky sú na svetle. Kto tvrdí, že verejná studňa sa nenachádza na svetle, len preto, že tí, čo sú vo vedľajšej ulici, ju nevidia, zatiaľ čo všetci, ktorí sú na trhovisku (kde studňa stojí), ju vidia?

⁶⁰⁷Je teda nezmysel, čo uvádzaš o tzv. Koryzskej jaskyni.⁵³ Tak sa vec v Písme nemá. A preto tie najvznešenejšie veci a najtmavšie tajomstvá, o ktoré tu ide, už nie sú ukryté, ale sú otvorene predvedené pred všetky oči a vysvetlené. Kristus nám otvoril význam, preto písmam rozumieme a evanjelium sa káže „*každému stvoreniu*“⁵⁴, „*ich zvuk sa nesie po celej zemi*“⁵⁵, „*lebo čokoľvek bolo napísané, nám na poučenie bolo napísané...*“⁵⁶, a preto „*každé písmo vdýchnuté od Boha je aj užitočné učiť*“.⁵⁷ Preto ty, a všetci sofisti, poďme, prineste akékoľvek jedno – jediné tajomstvo, ktoré je v Písme doposiaľ tmavé!

No to, že mnohým zostane mnoho tmavého, nezávisí od tmavosti Písma, ale od slepoty a obmedzenosti tých, ktorí sa nenamáhajú vidieť celú pravdu Písma tak, ako hovorí Pavol o Židoch v Druhom liste Korintským 4: „*Leží im závoj na srdci.*“⁵⁸ A znovu: „*Ak je aj zakryté naše evanjelium, zakryté je tým, čo hynú. V nich zatemnil Boh tohto sveta myseľ neveriacich.*“⁵⁹ S rovnakou hanebnosťou by mohol obviniť slnko či deň z tmy ten,

⁵³ Koryzská jaskyňa pri Tarze je synonymom pre to sväté, čo tým silnejšie uchopí ľudí, čím ďalej prejdú; Pomponius Mela: De chorographia 1, 13.

⁵⁴ Mk 16,15.

⁵⁵ Ž 19/Vg 18,5; R 10,18

⁵⁶ R 15,4.

⁵⁷ 2Tim 3,16.

⁵⁸ 2Kor 3,15.

⁵⁹ 2Kor 4,3n.

kto si sám zakrýva oči alebo sám prejde zo svetla do tmy a skrýva sa. Úbohí ľudia majú preto prestať hľadať hrôzu a tmu svojich srdc v bezbožnom prevrátení Písma Božieho, ktoré je úplne čisté?

Keď teda uvádzaš Pavla, ktorý hovorí: „*Aké nevyspytatelné sú Jeho súdy*“⁶⁰, tak sa zdá, že zámeno „Jeho“ si vztiahol na Písmo. No Pavol nehovorí „nevyspytatelné sú súdy Písma“, ale Božie. Keď Pavol uisťuje, že kresťanom je hriech srdca známy, je to v tom, čo nám bolo dané, ako hovorí práve v Prvom liste Korinským 2.⁶¹ Vidiš, teda, ako nepozorne si poukázal na tieto miesta Písma, ktoré si tak trefne citoval, ako takmer všetko, čo cituješ v prospech slobodnej vôle.

⁶⁰Tak veci neprospievajú ani tvoje príklady, ktoré predkladáš so skrytým úmyslom, ako o rozdielnosti osôb, o spojení Božskej a ľudskej prirodzenosti, o neodpušiteľnom hriechu, ktorého dvojznačnosť, ako tvrdíš, ešte nie je objasnená. Ak tomu – z pohľadu sofistov, ktorí sa touto otázkou zaoberali – takto rozumieš, potom, čo ti celé nevinné Písmo urobilo, že jeho čistote vyčítaš, že ho zneužili bezbožní ľudia? Písmo skromne a jednoducho vyznáva trojjednosť Boha, ľudskosť Krista a neodpušiteľný hriech. Tu nie je nič tmavé ani dvojznačné. Ako k tomu dochádza, Písmo nehovorí. A hoci to predstieraš, ani to k poznaniu nie je potrebné. Sofisti sa zaoberajú svojimi snami, nech ich len obviňujú a usvedčujú. Písmo však o tom hovorí slobodne.

⁶⁰No ak myslíš na samostatné bytie veci, neodsudzuj Písmo, ale ariánov a tých, ktorým je evanjelium skryté, čo vedie k tomu, že konaním Satana, ktorý je ich bohom, nevidia celkom jasné svedectvá o Božej Trojici a ľudskosti Krista.

Pre krátke zhrnutie: Existuje dvojaká jasnosť Písma tak, ako aj dvojité temnota, jedna vonkajšia – v použití slova, druhá vložená do poznania

⁶⁰ R 11,33.

⁶¹ 1Kor 2,12.

srdc. Keď hovoríš o vnútornej jasnosti, nijaký človek neuvidí ani jedno jediné písmeno v Písme, ak nemá Ducha Božieho. Všetci majú zatemnené srdce, takže hoci vidia a myslia si, že rozumejú tomu, čo stojí v Písme, nič z toho neberú vážne ani nič nevedia. Neveria v Boha, ani tomu, že sú Jeho stvorením, ani v nič iné, úplne v zmysle slov Žalmu 13: „*Vo svojom srdci blázon hovorí: Niet Boha*“.⁶² Na poznanie celého Písma alebo akejkoľvek jeho časti je totiž potrebný Duch. Ale ak hovoríš o vonkajšej jasnosti, vôbec nič nie je nejasné ani nechané neistým, ale všetko, čokoľvek je v Písme obsiahnuté, je slovom dané do istého svetla a vysvetlené celému svetu.

Ešte menej však strpím, že otázku slobodnej vôle radíš medzi tie, ktoré sú zbytočné a nedôležité. A namiesto toho nám vyratúvaš, čo pre kresťanskú bohabojnosť považuješ za postačujúce⁶³, a to spôsobom, ako by to určite s ľahkosťou vedel opísať hociktorý Žid alebo pohan, ktorý o Kristovi vôbec nič nevie. Lebo Krista nespomínaš ani písmenkom, akoby si si myslel, že kresťanská bohabojnosť by mohla existovať bez Krista, keby si od prírody láskavého Boha ctila so všetkých síl.

Čo mám na to povedať, Erazmus? Znie to ako Lukian a Epikuros. Ak túto vec pre kresťanov nepovažuješ za dôležitú, prosím, vyjdi z arény, nemáme sa s tebou o čom baviť! My ju považujeme za potrebnú. Ak je bezbožné, vyzvedačské, zbytočné, ako hovoríš, vedieť, či ⁶⁴Boh náhodou niečo vopred vie, či naša vôľa vie niečo urobiť vo veciach, ktoré patria k večnej spásu, alebo či sa ku konajúcej milosti správa len pasívne; či my, čokoľvek dobré alebo zlé robíme, robíme z nutnosti alebo, lepšie povedané, trpíme, čo potom, pýtam sa, bude ešte bohabojné? Čo je pre poznanie dôležité a čo užitočné?

To je neslýchané, Erazmus, to je priveľa!⁶⁴ Toto ťažko možno pripísať

⁶² Ž 14/ Vg 13, 1.

⁶³ Erazmus I a 8; ErAS 4, 10/12.

⁶⁴ Jediné slová, ktoré píše Luther v latinskom texte po nemecky: „Hoc prorsus nihil valet Erasme, das is zu viel“.

tvojej nevedomosti, pretože ty si už starý muž, zdržiavaš sa medzi kresťanmi a dlho si sa zaoberal Svätým Písmom. Nedávaš nám možnosť, aby sme ťa pred sebou ospravedlnili a dovolili si zmýšľať o tebe dobre. A pápeženci ti túto neslýchanosť napriek tomu odpúšťajú a znášajú ju preto, lebo píšeš proti Lutherovi. Inak, keby Luther nežil a ty by si napísal niečo také, by ťa roztrhali v zuboch. Platón je priateľ, Sokrates je priateľ⁶⁵, ale pravda musí mať prednosť.

Asi primálo vieš o Písme a o kresťanskej bohabojnosti. Aj nepriateľ kresťanov by mal vedieť, čo je pre kresťanov nevyhnutné a potrebné a čo za také nepovažujú. Ty však, teológ a učiteľ kresťanov, keďže im chceš predpisovať podobu kresťanstva, nedovolíš pochybovať, a to ani svojim skeptickým spôsobom, o tom, čo je nevyhnutné a potrebné, ale priamo sa prebíjaš na opačnú stranu a súdiš úplne proti svojmu spôsobu myslenia s neslýchane pevným tvrdením, že tieto články sú nepotrebné. Naopak, s istotou usudzuješ (úplne proti tvojim zvyklostiam), že toto nutné nie je. Keď sú tieto články nepotrebné a nespoľahlivé, nezostáva ani Boh, ani Kristus, ani evanjelium, ani viera, ani nič iné, ani len niečo zo židovstva, ešte menej z kresťanstva.

Pri nesmrteľnom Bohu, Erazmus, aké veľké je okno, omnoho viac, aké široké je pole, ktoré si otvoril, aby sa proti tebe činilo a hovorilo?⁶⁶ Čo dobré a správne by si mohol o slobodnej vôli napísať, keď si svojimi slovami ukázal takú veľkú nevedomosť o Písme a viere? No ja stiahnem plachty a nie mojimi slovami (čo možno neskôr urobím), ale tvojimi vlastnými slovami vystúpim proti tebe.

⁶¹Tebou opísaný stav kresťanstva okrem iného zahŕňa aj to, že sa všetkými silami máme usilovať o liek pokánia a všetkými spôsobmi sa

⁶⁵ Porov. Aristoteles: Etika Nikomachova 1, 4.

⁶⁶ Erazmus I a 10, ErAS 4, 18.

máme snažiť o milosrdenstvo Pána. Bez toho ani ľudská vôľa ani snaženia nie sú účinné. Tak isto by nik nemal pochybovať o odpustení Boha, ktorý je od prirodzenosti dobrý. Tieto tvoje slová sú bez Krista, bez Duha, chladnejšie ako ľad, takže dokonca nimi utrpel lesk tvojej výrečnosti. Tebe, najchudobnejšiemu, s námahou vtlačil tieto slová zrejme strach z papistov a tyranov, aby si nepôsobil ako úplne bezbožný. Tieto slová dokonca tvrdia, že v nás existujú sily, že človek môže napnúť všetky sily, že existuje milosrdenstvo Božie, že existujú cesty, ako ho dosiahnuť, že Boh je od prirodzenosti spravodlivý, dobrý atď. Keď však človek nevie, čo za sily to sú – čo dokážu a pripúšťajú, čo im je vlastné, čo spôsobujú a čo nie – čo má robiť? Čo ho chceš naučiť robiť?

Povedal si, že je bezbožné, zvedavé a zbytočné chcieť vedieť, či naša vôľa môže niečo urobiť vo veciach, ktoré patria k večnej blaženosti, alebo či sa k pôsobiacej milosti správa iba pasívne. Tu však hovoríš opak: Kresťanská bohobojnosť je snažiť sa zo všetkých síl, ale bez milosrdenstva Božieho by vôľa nebola účinná. Jasne tvrdíš, že vôľa dokáže niečo vo veciach, ktoré patria k večnej blaženosti, pretože ju predstavuješ tak, že sa o to snaží. Aj naopak, tak, že nechá, aby sa s ňou niečo stalo, keďže hovoríš, že bez milosrdenstva je neúčinná. Nedefinuješ, v akej miere treba vnímať aktívne pôsobenie a pasívne znášanie, a dávaš si námahu, aby si nás nechal v nevedomosti ohľadom toho, čo dokáže milosrdenstvo Božie a čo naša vôľa práve tam, kde učíš, čo robí naša vôľa a čo milosrdenstvo Božie. Tak sa točí tvoja múdrosť v bludnom kruhu. Nárokujes si na to, že sa nepridáš k žiadnej zo strán a bezpečne chceš prejsť medzi Scyllou a Charybdis: Teraz však, keď pevne uznávaš všetko, čo odmietaš a odmietaš, čo pevne uznávaš, zostávaš uprostred mora, prevrátený a zničený prílivom.

⁶¹⁴Pre kresťana nie je bezbožné, zvedavé ani prehnané, ale naopak veľmi užitočné a nevyhnutné vedieť, či vôľa niečo dokáže, alebo vo veciach,

ktoré patria ku spásu, nedokáže urobiť nič. Aby si vedel, to je kľúčový bod našej diskusie, tu leží jadro celej veci. Lebo nám záleží na otázke, čo slobodná vôľa dokáže a čo dovoľuje, aby sa s ňou niečo dialo a ako sa správa vo vzťahu k milosti Božej. Ak toto nevieme, tak o veciach kresťanov nevieme vôbec nič a budeme horší, ako všetci pohania. Kto to necíti, nech vyzná, že nie je kresťan! No kto to odmieta a opovrhuje tým, mal by vedieť, že je najväčším nepriateľom kresťanov. Lebo ak neviem, čo, ako, pokiaľ a koľko môžem a dokážem urobiť vo vzťahu k Bohu, bude pre mňa rovnako neisté a neznáme, čo, pokiaľ a koľko dokáže urobiť Boh vo vzťahu ku mne. Lebo Boh pôsobí všetko a vo všetkom.⁶⁷ No ak nepoznám činy a moc Boha, nepoznám ani samého Boha. Ak nepoznám Boha, nemôžem si Ho ani ctiť, chváliť Ho, modliť sa k Nemu, ďakovať Mu a slúžiť Mu, lebo neviem, koľko si môžem pripísať a koľko Bohu dlžím.

Preto, ak chceme žiť bohabojne, je nevyhnutné robiť čo najpresnejší rozdiel medzi silou Boha a našou, medzi činom Boha a tým našim. Tak vidíš, že táto otázka je súčasťou celého kresťanského bytia, od toho závisí naše sebedomie, ako aj poznanie a úcta k Bohu. Preto ti, drahý Erazmus, nemôžeme trpieť že túto vedomosť nazývaš bezbožnou, zvedavou a bezvýznamnou. Za mnohé ti ďakujeme, ale bohabojnosti sme dlžní všetko. Veď ty sám badaš, že všetko dobré musíme pripísať Bohu a v tvojom opise kresťanstva to uvádzaš ako pravdu. No ak toto tvrdíš, súčasne uznávaš za pravdu, že samo milosrdenstvo Božie robí všetko a že naša vôľa nerobí nič, ale skôr necháva pôsobiť na seba, inak by sa všetko nepripisovalo Bohu! A predsa, krátko nato to popieraš a uvádzaš ako pravdu to, že je to znak zbožnej bázne a je to spásenosné. Takto hovoriť je predsa nútený duch, ktorý sám osebe nie je stály a vo veciach bohabojnosti je neistý a neskúsený. Inou časťou sumy kresťanstva je poznanie, či Boh niečo robí

⁶⁷ 1Kor 12,6.

náhodou, či to vie dopredu a či my robíme všetko z nevyhnutnosti. Aj to menuješ bezbožným, zvedavým a bezvýznamným, ako to robia všetci bezbožní a ako to robia aj démoni a zatratenci, hodní nenávisťi a opovrhnutia. Ty tiež nie si blázon, ak sa týmto otázkam vyhýbaš (pokiaľ je to len možné). Zatiaľ však nie si veľmi dobrý rečník a teológ, ak sa odvažuješ hovoriť a učiť o slobodnej vôli bez oboch týchto častí...

Chcem slúžiť ako brúsny kameň a hoci sám nie som nijaký rečník, chcem vynikajúceho rečníka upozorniť na jeho úlohu. Keď Quintilián⁶⁸ s úmyslom písať o umení reči vraví, „z môjho pohľadu sú bláznivé a zbytočné otázky, ktoré slúžia na objasnenie témy, dispozície, vyjadrenia a pamäte, okrem výslovnosti, stačí vedieť, že umenie reči je umením prejavu“, či by si umelca nevysmial?!

Inak nekonáš ani ty, keď chceš písať o slobodnej vôli, najskôr však oddeľuješ a odhadzuješ celé jadro a všetky časti umeleckého diela, o ktorom chceš písať. Nie je totiž možné, aby si vedel, čo je slobodná vôľa, keď nevieš, čo ľudská vôľa dokáže urobiť, čo robí Boh a či to nutne vie vopred. Neučia ťa tvoji rétori, že ak chce človek o nejakej veci hovoriť, musí vopred nastoliť nasledovné otázky: najprv, či vôbec existuje, potom⁶¹⁵ čím je, aké sú jej časti, čo jej odporuje, čo ju využíva a tak podobne? Ty si však vôľu, ktorá je už aj tak biedna, okradol o všetky tieto veci a nevymedzuješ nijakú trefnú otázku, okrem prvej, a to, či vôbec existuje. A robíš to s takými argumentmi, ako uvidíme, že takú nepoužiteľnú knihu o slobodnej vôli som (odhliadnuc od elegancie reči) ešte nevidel! Sofisti sa zaoberajú dialektikou naozaj lepšie, hoci z rétoriky ničomu nerozumejú. Keď sa blížia k téme slobodnej vôle, nastoľujú všetky spomínané otázky – či je, čím je, čo spôsobuje, ako sa správa atď., aj keď to, o čo sa snažia, sa im nepodarí.

⁶⁸ Quintilian: *Institutiones oratoriae* 2, 15, 38.

Preto touto knihou dôrazne nalieham na teba aj na všetkých sofistov a budem to robiť dovtedy, kým mi nedefinujete sily a diela slobodnej vôle. A budem na teba, s Kristovou pomocou, tak naliehať, až ťa, dúfam, privediem k tomu, aby si vyjadrenie tvojej Diatribe oľutoval.

Takže aj toto je nutné a prospešné, aby kresťania vedeli, že Boh vie všetko vopred nie náhodou, ale že všetko s nemennou, večnou a neomylnou vôľou vopred vidí, rozhoduje aj vykonáva. Tento úder blesku slobodnú vôľu zráža k zemi a úplne ju ničí. Preto tí, ktorí chcú slobodnú vôľu obhájiť ako pravdivú, musia tento úder blesku poprieť, zatajiť alebo ho iným spôsobom odstrániť. No skôr, ako to potvrdím mojou diskusiou a autoritou Písma, budem sa tým zaoberať tvojimi slovami.

Nie si to ty, milý Erazmus, kto krátko predtým zdôraznil, že Boh je od prirodzenosti spravodlivý a dobrotivý? Ak je to pravda, či z toho nevyplýva, že Jeho spravodlivosť a dobrota nie sú podriadené nijakej zmene? Ako sa vo večnosti nemení Jeho prirodzenosť, tak sa nemení ani Jeho spravodlivosť, a teda ani dobrota. Čo však platí o Jeho spravodlivosti a добрote, musí platiť aj o Jeho poznaní, múdrosti, vôli a ostatných Božích vlastnostiach. Ak teda, ako píšeš, toto môžeme povedať o Bohu bohabojne, čestne, zbožne a s istotou, čo ti to teda napadlo, že teraz, v rozpore so sebou samým, tvrdíš, že je bezbožné, zvedavé a nedôležité hovoriť, že Boh vie nutne všetko vopred? Počuť iba, ako kážeš, že je nutné naučiť sa, že Božia vôľa je nemenná, zakazuješ však poznať, že Jeho predzvedenie je nemenné. Alebo si myslíš, že On vie niečo vopred bez toho, aby to chcel, alebo že niečo chce, bez toho, aby to vedel? Ak to chceš vieť vopred, tak Jeho vôľa (pretože patrí k Jeho prirodzenosti) je večná a nemenná. Ak chce niečo tak, že to vie vopred, je Jeho poznanie (lebo patrí k Jeho prirodzenosti) večné a nemenné.

Z toho nesporne vyplýva, že všetko, čo robíme, všetko, čo sa deje, ak pozeráš na vôľu Boha, deje sa predsa v skutočnosti nutne a nemenne, hoci

sa nám to aj zdá nestále a náhodné. Keďže vôľa Božia je účinná, nemôže jej nič brániť, lebo je prirodzená Božia pôsobiaca sila. Boh je aj múdry, preto nemôže byť oklamáný. Ak však vôli nemožno brániť, tak ani dielu samému; stane sa ⁶¹⁶na tom mieste, v tom čase, takým spôsobom a v takom množstve, ako On sám vopred vidí a chce.

⁶¹⁸Pohanskí spisovatelia a sám prostý ľud to hovoria príslovečne. Ako často spomína osud sám Vergílius? „Všetko je isté skrze zákon“. Takisto „každému je určený jeho deň“. A tiež, „keď ťa volá osud“. A znovu: „Či je možné, aby si ťažký osud prelomil?“ Tento básnik nerobí nič iné, než to, že poukazuje na zničenie Tróje a budovanie Rímskej ríše a na to, že osud je silnejší. Zákon kladie nutnosť veciam i ľuďom. Nakoniec aj svojich nesmrteľných bohov podriaďuje osudu, ktorému nutne ustupuje aj sám Jupiter a Juno. Preto si ľudia vymysleli tri sudičky, nemenné, nezmieriteľné a neúprosné.

Títo múdri muži mali na to aj múdre porekadlo, čo dokazuje samotná vec prostredníctvom skúsenosti, že žiadnemu človeku sa jeho úmysly nepošťastili, ale všetkým všetko vyšlo inak, ako chceli: „Ak by sme Pergama mohli brániť päsťami, aj by sme ho nimi bránili“, hovorí Hektor vo Vergíliovi.⁶⁹ Každé ústa hovoria obľúbené slová: „Nech sa stane, ako chce Boh“, rovnako, „ako chce Boh, tak vykonáme“. Vergílius takisto hovorí: „Tak to chcel boh, tak sa to nebeským páčilo, tak ste to chceli vy“. Vidíme, že medzi jednoduchým ľuďom neostalo menej vedomosti o predurčení a predzvedení Božom, nemenej, ako samotné poznanie božskosti. No tí, čo chcú vyzeráť múdro, svojimi úvahami dospeli k tomu, že pre zaslepené srdcia budú bláznami.⁷⁰ Zapierali alebo prikrášľovali to, čo básnici a jednoduchý ľud a ich vlastné svedomie považovali za úplne bežné, isté a pravdivé.

⁶⁹ Vergílius: Aeneis 2, 291n.

⁷⁰ R 1,21n.

Z tohto vychádzajúc, nehovorím iba, že toto je pravda – o čom neskôr budem hovoriť z Písma – ale aj, aké bohabojné, zbožné a potrebné je to vedieť. Keď o tom totiž nič nevieme, nemôže obstať ani viera, ani akákoľvek bohoslužba. Pretože to v skutočnosti znamená nepoznať Boha a, ako je známe, na takejto nevedomosti nemôže ⁶⁹stáť spása duše. Ak totiž pochybuješ, alebo pohrdaš poznaním toho, že Boh všetko – nie náhodou, ale nevyhnutne a nemenne – vie a chce vopred, ako môžeš potom veriť Jeho zaslúbeniam, pevne im dôverovať a spoliehať sa na ne? Pretože, ak niečo zaslúbi, musíš si byť istý, že vie, dokáže a chce naplniť, čo sľúbil. Inak Ho nebudeš pokladať za pravdivého ani spoľahlivého, a to je nevier, najvyššia bezbožnosť a popretie Najvyššieho Boha.

Ako si však môžeš byť taký sebavedomý a istý, ak Ho nepoznáš ako Toho, kto iste, neomylnne, nemenne a nezvratne vie, chce a urobí, čo sľúbí? A nielen tým si musíme byť istí, že Boh to nutne a nemenne chce a urobí, ale aj tým, že nás tak chce vyvýšiť, ako hovorí Pavol v Liste Rímskym 3: „*Ale nech je Boh pravdovravný a každý človek ľuhár*“.⁷¹ A „*to neznamená, že slovo Božie vyšlo nazmar*“.⁷² A na inom mieste hovorí: „*Ale pevný základ Boží predsa stojí a má túto pečať: Poznal Pán svojich*“.⁷³ A v Títovi 1: „*...ktorú pravdivý Boh zaslúbil pred večnými vekmi*“ a Hebrejom 11: „*...lebo ten, kto pristupuje k Bohu, musí veriť, že Boh je a odplatí sa tým, ktorí Ho hľadajú*“.⁷⁴

Preto bude kresťanská viera priam vyhubená, zaslúbenia Božie a celé evanjelium sa úplne zrúti, ak nás budú učiť a budeme veriť, že z nutného predzvedenia Božieho a z nutnosti toho, čo sa stane, nepotrebujeme nič vedieť. Pretože v tom spočíva jediná a najvyššia útecha – vo všetkých

⁷¹ R 3,4.

⁷² R 9,6.

⁷³ 2Tim 2,19.

⁷⁴ Tit 1,2; Žid 11,6.

protivenstvách vedieť, že Boh neklame, ale nemenne všetko vykoná a že proti Jeho vôli sa ani nekoná odpor, ani ju nemožno zmeniť ani obmedziť. Erazmus, teraz vidíš, kam nás táto tvoja – tak náramne zdržanlivá a pokoj milujúca – teológia vedie! Brániš a zakazuješ nám, aby sme sa snažili učiť sa o Božom predzvedení a nutnosti, ktorá sa deje pri veciach i ľuďoch, ale radiš nám, aby sme podobné zanechali, vyvarovali sa tomu a pohrdali tým. Tvojimi nepremyslenými snahami nás súčasne učíš snažiť sa o to, aby sme o Bohu nič nevedeli (čo však prichádza samo a je nám aj vrodené), vierou pohrdali, zaslúbenia Božie zanechali a všetky útechy Ducha a istotu svedomia pokladali za nič. To by neučil ani sám Epikuros.

Vychádzajúc z vyššie uvedeného však ešte nespokojne nazývaš bezbožným, zvedavým a ničotným toho, kto sa snaží, aby sa to naučil a omnoho viac bohobojným, zbožným a rozumným toho, kto týmto pohrda. Čo iné dosvedčuješ týmito slovami, ak nie to, že kresťania sú zvedaví, ničotní a bezbožní? A že kresťanstvo je vecou bez akéhokoľvek významu, ničotné, pochabé a úplne bezbožné? Tak sa deje to, že ty, ak nás chceš odstrániť od nerozvážnosti a strhnúť na opačnú stranu na spôsob bláznov, neučíš nič iné, než najvyššiu nerozvážnosť, bezbožnosť a zlobu. Necítiš, že tvoja kniha je taká bezbožná, bohorúhavá a hanebná, že nemá páru?

Ako som už uviedol, nehovorím o tvojom zmýšľaní, lebo ťa nepokladám za takého skazeného, že by si chcel toto zo srdca učiť, alebo že by si dopustil, aby sa tak stalo, ale hovorím to preto, aby som ti ukázal, aké veľké ohavnosti bude nútený robiť ten, kto bude musieť obhajovať nerozumnú vec. A potom, mojim úmyslom je dokázať ti, čo znamená útočiť na Božie veci a Písmo preto, aby sme sa zapáčili druhým, preberať na seba rolu a hrať v cudzej divadelnej hre proti svojmu svedomiu. Vyučovať sväté Písmo a bohobojnosť nie je ani hra ani vtip. Ľahko sa totiž príhodi, ako hovorí Jakub, že sa „*previnil v jednom (prikázani), previnil sa proti*

všetkým“.⁷⁵ Ak sa totiž chceme iba trochu zahrať a s Písmom nezaobchádzame s patričnou bohabojnosťou, ľahko sa môže stať, že sa zamotáme do bezbožnosti a ponoríme sa do bohorúhačstva. Tak, ako sa to stalo tebe, Erazmus. Nech ti Boh odpustí a zmiluje sa nad tebou!

⁶²¹V treťom odseku tvojho predslovu pokračuješ inou radou, aby si z nás urobil nenáročných a opatrných epikurejcov. Tá však nie je o nič rozumnejšia, ako tie dve predtým, totiž, niektoré veci sú takého charakteru, že by nebolo prospešné – aj keby boli pravdivé a poznateľné – aby sa prednášali všetkým ušiam.⁷⁶ Aj tu opäť všetko miešaš a pletieš, ako je to u teba zvykom, a sväté bez akéhokoľvek rozdielu kladieš na úroveň profánneho. Znova si upadol do opovrhnutia Písmom a Bohom a do ich poškodzovania. Už som vyššie povedal, že to, čo sa vo svätom Písme odovzdáva alebo dosvedčuje, nie je len jasne zrozumiteľné, ale aj prospešné. Takže sa to našim ľuďom bez nebezpečenstva môže, a dokonca musí, prinášať a učiť ich a musia to spoznávať. Je nesprávne, že hovoríš, že sa to nemôže prednášať všetkým ušiam, teda, ak hovoríš o tom, čo je obsiahnuté v Písme. Ak však hovoríš o iných veciach, tak sa nás to netýka, a teda nehovoríš k veci, ale svojimi slovami strácaš papier aj čas.

⁶²²Aký to má zmysel, keď isté veci považuješ za také, s ktorými sa nemôže všeobecne zaobchádzať? Vari medzi ne rátaš aj otázku slobodnej vôle? V tom prípade sa zase proti tebe obráti všetko, čo som o nevyhnutnosti poznať slobodnú vôľu povedal vyššie. Ďalej, prečo nenasleduješ seba samého a vynechávaš svoju Diatribe? Ak považuješ za dobré, aby sa hovorilo o slobodnej vôli, prečo to teraz popieraš? Ak to považuješ za zlé, prečo to robíš? Ak slobodnú vôľu k týmto častiam predsa len nezaraďuješ,

⁷⁵ Jak 2,10.

⁷⁶ Erazmus I a 9; ErAS 4, 14.

znovu opúšťaš nastolenú otázku a zaoberáš sa vecou ako výrečný rečník, hovoriac však o nesprávnych veciach na nevhodnom mieste.

⁶²⁵Uvádzaš prirovnania, ktorých máš, podľa teba, nadmieru a vieš ich šikovne používať. Chceš vyvolať dojem, že sú choroby, ako malomocnosť atď.⁷⁷, pri ktorých by bolo menšie zlo znášať ich, ako sa ich snažiť odstrániť. Tak isto uvádzaš príklad Pavla, ktorý rozlišuje medzi tým, čo je dovolené, a tým, čo je prospešné.⁷⁸ Hovoríš, že dovolené je vravieť pravdu, ale nie je to prospešné pre všetkých, ani v každom čase, ani akýmkoľvek spôsobom.⁷⁹ Si síce výrečný rečník, ale nechápeš nič z toho, o čom hovoríš! Skrátka, s touto vecou zaobchádzaš tak, akoby medzi nami išlo o spor ohľadom nájdených peňazí, alebo o akúsi inú vec zanedbateľného významu, ktorej stratou (o toľko menej cennou ako udržanie vonkajšieho zmieru) by nikto nebol tak dotknutý, aby sa s tým, vzhľadom na okolnosti, nezmieril. Preto ešte nie je potrebné uviesť svet do nepokoja. Zjavne ukazuješ, že mier a pokoj riše sú pre teba oveľa dôležitejšie ako viera, svedomie, blaženosť, slovo Božie, úcta ku Kristovi a ako sám Boh. Preto ti hovorím a prosím ťa, vpiš si to veľmi pevne do srdca, že v tejto otázke mi ide o vážnu, potrebnú a večnú vec, takú veľkú a takú dôležitú, že aj v smrti sa musí tvrdiť a brániť, aj keby sa preto celý svet dostal nielen do nepokoja a vzbury, ale zrútil by sa hoci aj do úplného chaosu, ktorý by ho zničil. Ak to nechápeš a ak sa ťa to netýka, staraj sa o svoje veci a toto prenechaj tým, ktorí to chápu, ktorých sa to týka a ktorým to Boh zveril.

Lebo ja, vďaka Bohu, tiež nie som taký pochabý a nerozumný, aby som sa touto vecou zaoberal (kvôli túžbe po peniazoch, ktoré ani nevlastním, ani si ich neželám, alebo kvôli túžbe po cti, ktorú – keby som hneď chcel – nevedel by som v tomto, voči mne takom nepriateľskom svete dosiahnuť,

⁷⁷ Erazmus I a 9; ErAS 4, 16.

⁷⁸ 1 Kor 6,12; 10,23.

⁷⁹ Erazmus I a 9; ErAS 4, 16.

alebo kvôli telesnému životu, ktorým si v žiadnom okamihu nemôžem byť istý) by som sa touto vecou chcel zaoberať a úprimne, s takou odvahou a s takou veľkou vytrvalosťou, ktorú nazývaš tvrdohlavosťou, ju napriek toľkým životným nástrahám, toľkému prenasledovaniu a hnevu ľudí a diabla zachovávať.

Alebo si myslíš, že máš srdce, ktoré je pohnuté takýmto nepokojom? My tiež nie sme z kameňa alebo z Marpezkých útesov!⁸⁰ No keď už nemožno inak, ideme vpred, aby nás rozdrvil časný nepokoj a radostne s milosťou Božou kvôli Božiemu slovu, ktoré musí svedčiť s neprekonateľnou a nezničiteľnou odvahou. Je to lepšie, ako byť rozdrvený večným nepokojom a Božím hnevom s neznesiteľným týraním.⁶²⁶ Nech Kristus dá, ako si prajem a dúfam, aby tvoje srdce nebolo takto stvorené. Tvoje slová znejú skutočne tak, ako by si Božie slovo a budúci život spolu s Epikurum považoval za bájky. Lebo svojím učením nás chceš podnieť k tomu, aby sme sa podľa vôle pápežov alebo kniežat, či vonkajšieho pokoja, vzhľadom na okolnosti, vzdali slova Božieho a poddali sa im.

Ak sa však vzdáme slova, vzdáme sa Boha, viery, blaženosti a celého kresťanstva! O čo správnejšie nás napomína Kristus,⁸¹ aby sme radšej opovrhli celým svetom?!

Niečo také môžeš povedať iba preto, lebo nevidíš a nevnímaš, že je to vždy existujúci osud slova Božieho, že kvôli nemu bude svet uvedený do nepokoja. O tom často svedčí Kristus, ako o pravde: „*Nepriniesol som mier, ale meč*“.⁸² A v Lukášovi: „*Obeň som prišiel hodiť na zem*“.⁸³ A Pavol v Druhom liste Korintským 6: „*v nepokojoch...*“⁸⁴ atď. A prorok to dostatočne dosvedčuje v 2. Žalme, v ktorom ubezpečuje, že pohania skončia vo

⁸⁰ Marpezké bralá z mramoru vyjadrujú obraz pevnosti, veľmi tvrdého kameňa; Vergílius.

⁸¹ Mt 16,26.

⁸² Mt 10,34.

⁸³ Lk 12,49.

⁸⁴ 2Kor 6,5.

vzbure, národy budú reptáť, králi sa vzbúria, páni povstanú proti Pánovi a Jeho pomazanému,⁸⁵ keď povedal, že množstvo, veľkosť, bohatstvo, moc, múdrosť, spravodlivosť a čokoľvek iné, čo vo svete platí, stavia sa proti slovu Božiemu. Pozri Skutky apoštolov, čo všetko sa vo svete deje kvôli slovu jedného jediného Pavla (nehovoriac o ostatných apoštoloch)! Ako oslovuje židov aj pohanov, ako hovoria aj sami nepriatelia – celý svet zmätie. Pod Eliášom bola ríša Jeruzalemu vydaná do nepokoja, ako žaluje kráľ Áchab.⁸⁶ Aká veľká bola vzbura v čase ostatných prorokov? Keďže všetci boli ukameňovaní a zabití, zatiaľ čo Izraela chytili a odviekli do Asýrie a Júdu do Babylonu, či to bol mier? Svet a jeho boh nemohol a ani nechcel strpieť slovo skutočného Boha. Skutočný Boh však nemôže a ani nechce mlčať. Čo iné môže vzniknúť, keď sa títo dvaja bohovia stretnú v boji, ak nie vzbura celého sveta? Chcieť upokojiť túto vzburu, teda neznamená nič iné, ako odstrániť a zakázať slovo Božie. Lebo vždy, keď prichádza reč Božia, robí to preto, aby svet menila a obnovovala. Aj pohanskí spisovatelia potvrdzujú, že zmeny vecí sa nemôžu diať bez povstania a vzbury, áno, dokonca ani bez krviprelievania. Úlohou kresťanov je toto nebojácne očakávať a zniesť srdcom, ako hovorí Kristus: „**Počujete o vojnách a zvesti o bojoch; hľadte, aby ste sa nestrachoali. Lebo to musí byť, ale to ešte nie je koniec.**“⁸⁷

A keby som nevidel tieto nepokoje, povedal by som, že vo svete niet slova Božieho. Teraz, keďže to vidím, zo srdca sa teším a opovrhujem pápežom, pričom som si úplne istý, že ríša s jeho prívržencami padne. Lebo to dáva predvídať slovo Božie, ktoré teraz letí svetom. Vidím, Erazmus môj, že sa v mnohých knihách sťažuješ na tieto nepokoje a stratu mieru a svornosti. Ďalej, mnohé skúšaš s dobrým úmyslom, ako sa nazdávam,

⁸⁵ Ž 2,2.

⁸⁶ 2Kr 18,17.

⁸⁷ Mt 24,6.

aby si si uľavil, ale táto dna sa tvojim liečivým rukám smeje. Lebo s tým, čo hovoríš, plávaš skutočne proti prúdu,⁸⁸ áno, oheň hasíš senom. Prestaň sa sťažovať, prestaň liečiť, táto vzbura povstala z Boha a neprestane, kým aj všetkých nepriateľov slova neurobí blatom ulíc.⁸⁹ V skutočnosti je hodné sťažnosti,⁶²⁷ že je nutné tebe, veľkému teológovi, tieto veci pripomínať ako žiakovi, keďže ty by si mal byť učiteľom iných.

Na to sa teda zameriava tvoje skutočne pekné porekadlo, že je znesiteľnejšie niektoré choroby ďalej znášať, ako sa ich snažiť odstrániť. No ty ho používaš neprimerane. Mal by si povedať, že znesiteľnejšími chorobami sú tieto vzbury, povstania, zmätky, zvady, vojny a tomu podobné javy, ktoré otriasajú celým svetom kvôli slovu Božiemu, kvôli ktorému sa nakoniec svet roztriešti. To sa, myslím si, dá zniesť ľahšie, lebo ide o časné veci, ako znášať staré a zlé nezmysly, vďaka ktorým nutne zahynú všetky duše, ak ich slovo Božie nezmení. Ak zanedbáme toto, zanedbáme aj večného a dobrého Boha, Krista aj Ducha. O čo je však lepšie stratiť svet, ako Boha, Stvoriteľa sveta, ktorý vie nanovo stvoriť nespočetné svety a ktorý je lepší ako nekonečné svety? Veď ako možno porovnávať časné s večným? Toto malomocenstvo časného zla je teda ľahšie znesiteľné, ako keby mali byť všetky duše zničené a večne zatratené, ale svet by bol ušetrený od nepokojov a krviprelievania. Lebo ani celý svet nenahradí cenu jednej duše.⁹⁰

Máš pekné a vynikajúce prirovnania a porekadlá. Keď však ide o sväté veci, používaš ich detinsky, áno, dokonca zvrátene, lebo sa plazíš po zemi a nerozmýšľaš v medziach síl ľudského chápania. Lebo to, čo koná Boh, nie je detinské, ani občianske či ľudské, ale Božské a prevyšuje to ľudské chápanie. Napríklad nevidíš, že tieto nepokoje a napätia sú tu z Božej vôle

⁸⁸ Erazmus I a 2; ErAS 4, 4.

⁸⁹ 2Sam 22,43; Ž 18/Vg 17,43.

⁹⁰ Mt 16,26.

a na základe Jeho konania a obávaš sa, že by mohlo padnúť nebo. Ja to však vidím, Bohu vďaka, veľmi dobre, lebo vidím iné, väčšie boje v budúcom svete a v porovnaní s nimi sú tieto iba ľahkým šelestom vetra alebo jemným zurčaním vody.

⁶²⁸Ani táto časť tvojej rady, alebo tento tvoj liek, nemá nijakú cenu, keď hovoríš: „Je dovolené hovoriť pravdu, ale nie je potrebná pre každého, ani v každom čase, ani všetkými spôsobmi.“ A úplne nevhodne uvádzaš Pavla, kde hovorí: „*Všetko je dovolené, ale nie všetko prospešné*“.⁹¹ Lebo tu Pavol nehovorí o učení alebo o pravde, ktorá sa má vyučovať. Jeho slová prevraciaš a uvádzaš podľa svojho želania, lebo on chce práve naopak, aby sa pravda hovorila všade, v každom čase a všetkými spôsobmi tak, že sa dokonca teší, že Kristus sa bude kázať iba náhodou a zo závidosti. Verejne to dokazuje svojim vlastným slovom, keď hovorí, že by sa tešil, keby Krista kázali hocijakým spôsobom.⁹² Pavol hovorí⁹³ o skutočnom používaní učenia, teda o tých, ktorí sa tešia z kresťanskej slobody, hľadajú to, čo k nej prináleží, ale neberú ohľad na hnev a pohoršenie slabých. Pravda a učenie sa musí kázať vždy otvorene, s istotou, nemôže sa ohýbať alebo utajovať, lebo v nej niet nijakého pohoršenia, pretože je „žezlom pravdy“.⁹⁴

⁶²⁹Keď ťa teda prosíme, aby si sa rozhodol, kedy, komu a akým spôsobom povieš pravdu, kedy to už urobíš? Skôr sa skončí tento čas a zanikne svet, než ty vytvoríš aspoň jedno jediné pevné pravidlo! A čo s učiteľským úradom? Čo s dušami, ktoré treba vyučovať? A ako si to mohol tvrdiť, keď pre osoby, časy ani spôsoby nemáš nijaké pravidlo? A keby si ho aj do veľkej miery mal, predsa by si ľudí nepoznal. Iba ak by bolo tvojím pravidlom, aby sme o tomto spôsobe, čase a osobe učili tak, aby sme neroz-

⁹¹ 1 Kor 10,23; Erazmus I a 9; ErAS 4, 16.

⁹² F 1,15-18.

⁹³ 1Kor 10.

⁹⁴ Ž 45/ Vg 44, 7.

horčili pápeža, nenahnevali cisára a nedotkli sa biskupov ani šľachty. Aby sme ním vo svete nevyvolali vzbury a povstania, aby sa mnohí nepohoršili a nestali sa tak ešte horšími než sú. Čo by to bolo za radu, už si videl vyššie. Tebe sa však páči rétoricky sa pohrávať s nepotrebnými slovíčkami bez toho, aby si niečo povedal. Do akej miery by sme teda mali biednym ľuďom preukázať česť, aby Bohu, ktorý pozná srdcia všetkých, predpisovali spôsob, osoby a časy na vyslovenie pravdy?

Pretože On vie najlepšie čo, kedy, ako a komu treba povedať. Teraz však nariadil, že Jeho evanjelium je potrebné pre všetkých a nielen na určitom mieste, ani len v určitom čase, ale ho treba kázať úplne všetkým, v každom čase a na každom mieste.

A vyššie som dosvedčil, že všetko, čo stojí napísané v Písme, je stvorené tak, že je to všetkým zrozumiteľné, má byť všetkým oznámené a je pre všetkých prospešné. Tak si to dosvedčil aj ty v tvojom Paraclesis, lepšie ako teraz. Tým, ktorí nechcú, aby boli duše spasené, ako pápež a tí jeho, nech je prenechaný úrad zväzovania Božieho slova a držanie ľudí ďalej od života a nebeskej ríše tak, aby sami nevošli a ani iných nenechali vstúpiť.⁹⁵ Erazmus, svojimi radami nebezpečným spôsobom slúžiš ich pochabým činom.

⁶³⁰Ide tu o rovnakú múdrosť, ktorou potom radiš, aby sa nezverejnila, ak bude niečo na koncíloch mylne uzavreté, aby sa neznížila úcta Otcov.⁹⁶ Práve to chce cez teba hovoriaci pápež povedať a to počúva radšej ako evanjelium. Bolo by veľmi nevďačné, keby si ťa neuctil kardinálskym klobúkom, s patričným prospechom, ktorý mu to prinesie! Čo majú robiť duše, Erazmus, ktoré boli medzitým týmto nesprávnym rozhodnutím zviazané a zabité? Nezaujíma ťa to? Stále si toho názoru, alebo to aspoň predstieraš,

⁹⁵ Mt 23,13.

⁹⁶ Erazmus I a 9; ErAS 4, 16.

že ľudské predpisy sa môžu bez nebezpečenstva prijímať s čistým slovom Božím? Ak by to tak bolo, ľahko by som sa vedel s týmto tvojím názorom stotožniť. Ak to teda nevieš, poviem to ešte raz: Ľudské predpisy nemožno dodržiavať spolu so slovom Božím, pretože zväzujú svedomie, zatiaľ čo Písmo ho oslobodzuje. Budú proti sebe bojovať ako oheň a voda, kým ľudské predpisy nebudú slobodné, t. j. dodržiavať sa ako nezáväzné. To je to, čo pápež nechce a ani nemôže chcieť, ak nechce, aby jeho panstvo, ktoré stojí iba na zväzovaní a spútavaní svedomia, bolo stratené a aby sa skončilo.

Preto aj autorita Otcov sa má vyhlásiť za nič⁹⁷ a chybné prijaté rozhodnutia, všetky, čo sú mimo slova Božieho, roztrhať a odmietnuť. Lebo Kristus je lepší ako autorita Otcov. V krátkosti: Ak o slove Božom súdiš takto, súdiš bezbožne, keď však hovoríš o iných veciach, výrečná dišputa tvojich rád sa nás netýka. My hovoríme o slove Božom.

V poslednej časti predhovoru nás chceš vážne odstrašiť týmto spôsobom učenia a pritom si myslíš, že si dosiahol víťazstvo! Čo je neužitečnejšie? Pýtaš sa, ako predostrieť celému svetu nezmysel, že čokoľvek urobíme, stane sa nie zo slobodnej vôle, ale z dôvodu čistej nutnosti, ako hovorí slovo Augustínovo: „Boh pôsobí dobré a zlé v nás, On odmeňuje v nás Jeho vlastné dobré skutky a trestá Jeho vlastné zlé skutky v nás.“⁹⁸

Cenné je, že dávaš alebo skôr vyžaduješ zodpovednosť. Aký veľký priestor by toto slovo otvorilo bezbožnosti (to hovoríš ty), keby bolo známe celému svetu a všetkým úbohým ľuďom? Ktorý zloduch by sa polepšil? Kto by sa považoval za Bohom milovaného? Kto by bojoval proti svojmu telu?⁹⁹

Čudujem sa, že v takej veľkej prudkosti a vášnivosti si nerozmýšľal aj o veci sporu a nepovedal si: Kde zostane slobodná vôľa? Milý Erazmus,

⁹⁷ Erazmus: Adagia 1, 3, 83.

⁹⁸ Augustín: De gratia Christi et de peccato originali 17, 18.

⁹⁹ Erazmus I a 10; ErAS 4, 18.

poviem to ešte raz: Ak považuješ tieto časné nezmysly za ľudské výmysly, prečo sa namáhaš? Čo sa rozčuľuješ? Proti komu píšeš? Je v dnešných časoch na svete niekto, kto by učenia ľudí prenasledoval prudšie ako Luther? Preto sa ma tvoje napomenutie netýka. Ak si však myslíš, že tieto zjavné nezmysly sú Božím slovom, kde je tvoja vážnosť? ⁶³¹Kde je tvoj pocit hanby? Kde je – hoci už nehovorím o Erazmovej skromnosti – strach a bázeň, ktoré Bohu skutočne dlžíme? Hovoriš, že by nemohlo byť povedané nič nepotrebnéjšie, ako slovo Božie! To znamená, že tvoj Stvoriteľ sa má učiť od teba, svojho stvorenia, čo je a čo nie je prospešné kázať a onen pochabý a nemúdry Boh doteraz nevedel, čo sa má učiť, kým si Mu ty, Jeho učiteľ, nepredpísal spôsob chápania a vlády, akoby to sám nevedel, keby si Ho to nenaučil. To vyplýva z tohto nezmyslu, ktorý tvrdíš.

Keď teda Boh chcel, aby sa tieto veci hovorili a prednášali otvorene a aby sa pritom nedbalo na to, čo to spôsobí; kto si ty, že to chceš zakázať? Apoštol Pavol sa v Liste Korinským zaoberá tým istým, no nie v kútiku, ale otvorene pred publikom a pred celým svetom, a dokonca ešte tvrdšími slovami, keď hovorí: „*Koho chce, zatvrdzuje*“ a tiež: Boh chcel „*dokázať hnev a oznámiť svoju moc*“¹⁰⁰ atď. Čo je tvrdšie (ale iba pre telo), ako Kristovo slovo: „*mnoho je povolaných, ale málo vyvolených*“¹⁰¹? A „*ja viem, ktorých som si vyvolil*“.¹⁰² Podľa tvojho chápania by nemohlo byť vypovedané nič nevhodnejšie, pretože takto bezbožní ľudia zjavne upadajú do sklamaní, nenávisť a bohorúhačstva.

Ako vidím, si toho názoru, že pravdu a prospešnosť Písma treba posudzovať a zvažovať na základe mienky ľudí, aj tých úplne bezbožných tak, že čo sa im páči alebo sa im zdá znesiteľné, to je pravdivé, Božské

¹⁰⁰ R 9,18.22.

¹⁰¹ Mt 20,16; 22,14.

¹⁰² J 13,18.

a sväté. Čo nie, to je nepotrebné, falošné a nebezpečné. Čo iné hovoríš touto radou, ak nie to, že slová Božie závisia od uváženia a smerodajného rozhodnutia ľudí; na nich stoja a padajú? Hoci Písmo hovorí opak, že všetko stojí a padá na vôli a rozhodnutí Božom¹⁰³ a že hľadiac na Boha, celá zem má byť ticho.¹⁰⁴ Tak, ako hovoríš ty, by musel hovoriť ten, kto si nahovára, že živý Boh nie je nič iné, ako akýsi ľahkomyselný a pochabý táraj, ktorý má na akomsi pódiu prednášku a ktorého slová si možno vyložiť z ľubovoľného hľadiska, možno ich prijať alebo odmietnuť, podľa toho, ako nimi budú pohnutí bezbožní ľudia, alebo ako na nich zapôsobia.

Milý Erazmus, tu dávaš jasne poznať, na základe akého vnútorného postoja si vyššie radil, že človek si musí ctiť majestát Božích rozhodnutí. Išlo tam o učenie Písma a v nijakom prípade nebolo nutné uctievať niečo skryté alebo tajné, lebo tam nič také nebolo. Napriek tomu si to nadmieru zbožnými slovami pripodobnil ku Koryzskej jaskyni, do ktorej chceme zvedavo vtrhnúť. Takto si nás odstrašil od čítania takmer celého Písma, do ktorého predsa Kristus a apoštoli tak veľmi tlačia¹⁰⁵ a ktoré radia, a na inom mieste to robíš dokonca aj ty sám.

No tu, kde človek neprichádza k náukám Písma a ku „Koryzským jaskyniam“, ale ku skutočne úctyhodným tajomstvám Božieho majestátu – totiž k otázke, prečo Boh koná tak, ako bolo povedané – tu rozbíjaš všetky závary a vrážaš dnu, priam obťažujúc Boha. Akú nevôľu tu voči Bohu preukazuješ preto, že nedovolíš vidieť úmysel a príčinu svojho konania? Prečo ako vysvetlenie nepoužiješ „temnoty“ a „dvojznačnosť“? Prečo sa sám nedržiš ďalej od vecí a neodstrašuješ aj od tých, ktoré nám mali byť podľa Božej vôle skryté a ktoré Boh v Písme neodhalil? Tu by sme si

¹⁰³ Ž 145/Vg 144, 14.

¹⁰⁴ Ab 2,20.

¹⁰⁵ J 5,39; 2 Tim 3,15n.

mali dať pred ústa prst, vzývať skrytú Božiu ⁶³²vôľu božského majestátu a s Pavlom volať: „***Ktože si ty, človeče, že odvrávaš Bohu?***“¹⁰⁶

Kto, hovoríš, sa bude vážne snažiť polepšiť svoj život?¹⁰⁷ Na to odpovedám: Ani jediný človek. A ani nikto (sám od seba) nebude v stave urobiť to, lebo tvoji tzv. „zlepšovateľia“, ktorí sú bez Ducha Božieho, sa vôbec o Boha nezaujímajú, lebo sú pokrytci. Vyvolení a zbožní budú však Duchom Svätým polepšení, ostatní bez polepšenia zahynú. Lebo ani Augustín nehovorí, že „nikoho“ alebo, že „všetky“ dobré skutky budú odmenené, ale iba „niektoré“, preto nie je pravda, žeby nebolo nikoho, kto si život polepší.¹⁰⁸

Kto uverí, hovoríš, že je Bohom milovaný? Na to odpovedám takto: Ani jediný človek nebude tomu veriť a nikto to nedokáže urobiť. Vyvolení tomu však budú veriť, ostatní bez toho, aby uverili, zahynú v zlosti – urážajúc Boha, tak, ako to robíš aj ty. Preto nie je pravda, že nebude nikoho, kto by tomu uveril. Čo sa však teraz týka toho, že tieto učenia otvoria priestor pre bezbožnosť, nech je tak! Nech patria k malomocenstvu, o ktorom bolo vyššie povedané, že je zlom, ktoré treba zničiť! Súčasne to isté učenie zbožným a vyvoleným otvorí brány k spravodlivosti, vstúp do neba a cestu k Bohu.

Keby sme sa podľa tvojej rady zdržali týchto učení a slovo Božie držali pred ľuďmi skryté, aby sa nikto, podvedený falošnými svedectvami o svojom dobre, nenaučil báť sa Boha a pred Ním sa pokoriť, aby tak svojím strachom nakoniec dospel k milosti a láske, ten priestor (bezbožnosti), proti ktorému si namietal, by sme síce uzavreli, ale namiesto toho by sme otvorili nám a všetkým ľuďom dvojkrídlové brány, áno, dokonca hlbiny a priepasti nielen k bezbožnosti, ale aj do hlbín pekla. Tak by sme ani my sami nevošli do neba a aj iným by sme v tom bránili.¹⁰⁹

¹⁰⁶ R 9,20.

¹⁰⁷ Erazmus I a 10; ErAS 4, 18..

¹⁰⁸ Augustín: Epistulae 194, 5, 19.

¹⁰⁹ Mt 23,13.

(Pýtaš sa:) Aký úžitok to prináša a nakoľko je nevyhnutné, aby sme niečo také všeobecne rozširovali, keď je zjavné, že z toho vyplýva toľko zla? Na to odpovedám, vlastne už bolo povedané dosť: Boh chcel, aby sa to všeobecne rozšírilo. Nemôžeme sa pýtať na odôvodnenie rozhodnutia Božej vôle, ale musíme sa jednoducho k Nemu modliť a vzdávať Mu česť. On, pretože sám je spravodlivý a múdry,¹¹⁰ nikomu nevykoná neprávosť a neurobí nič pochabo ani bez dôvodu, aj keby sa nám to zdalo úplne inak. Aj s touto odpoveďou sú zbožní spokojní.

Predsa uvediem viac, ako je potrebné: Kázať toto učenie je nevyhnutné z dvoch príčin. Prvou je pokorenie našej pýchy a poznanie milosti Božej, druhou samotná kresťanská viera.

Najprv Boh pokorným, t. j. tým, ktorí sú zúfalí a pokorili sa, s určitosťou zaslúbil svoju milosť.¹¹¹ Ale nikto sa nemôže pokoriť prv, kým nevie, že jeho spása je plne mimo jeho síl, úmyslov, snažení, vôle a že jeho činy závisia od rozhodnutia, názoru, vôle a činu iného, totiž samotného Boha. Keď totiž zotrvať v dôvere v seba samého – a to robí tak dlho, kým si namýšľa, že dokáže urobiť niečo, aj keď málo, pre svoju blaženosť – a plne si nezúfa, tak sa nepokoruje pred Bohom, ale domnieva sa a dúfa alebo si aspoň praje mať príležitosť a čas, alebo vykonať akýkoľvek dobrý čin, ktorým by predsa dosiahol blaženosť. Kto však skutočne nepochybuje o tom, že úplne závisí od vôle Božej, ten si plne zúfa, nevolí nič vlastné, ale všetko očakáva od konajúceho Boha.⁶³³ Taký je najbližšie milosti a blaženosti. Preto sa tieto učenia budú kázať kvôli vyvoleným, aby boli – takto pokorení a zúfajúci – zachránení. Ostatní tejto pokore odolávajú, a dokonca odsudzujú zvestovanie zúfalstva, chcú, aby im zostalo aspoň niečo, čo by mohli vykonať sami. Títo ostanú potajme pyšní a nepriateľsky zmýšľajúci

¹¹⁰ R 16,27.

¹¹¹ 1Pt 5,5n.

proti Bohu. To je, hovorím, jeden dôvod, že zbožní spoznajú, budú túžiť a príjmu zaslúbenia milosti v pokore.

Druhým dôvodom je, že viera sa týka vecí neviditeľných.¹¹² Aby teda bol daný priestor viere, je nutné, aby všetko, v čo sa verí, bolo skryté. Nie je to však skryté viac, ako keď sa niečo povie a niečo iné sa tým myslí. Tak koná Boh. Keď oživuje, robí to tak, že zabíja, keď ospravedlňuje, robí to tak, že robí vinným, keď privádza do neba, robí to tak, že vedie do pekla, ako hovorí Písmo v 1. knihe Samuelovej 6: „*Hospodin usmrcuje i oživuje, do zábrobia vovádza i vyvádza odtiaľ.*“¹¹³ Teraz niet miesta rozprávať o týchto veciach podrobnejšie. Kto čítal naše knihy, ten to pozná. Tak skrýva svoju večnú dobrotu a milosrdenstvo pod svojim večným hnevom, spravodlivosť pod nespravodlivosťou. V tom spočíva najvyšší stupeň viery: veriť, že je milostivý Ten, kto zachráni tak málo ľudí a toľkých zatratí, veriť, že je spravodlivý Ten, kto nás svojou vlastnou vôľou nutne robí hodnými zatratenia, až sa zdá, ako hovorí Erazmus, že má záľubu v útrapách nešťastného a zaslúži si viac nenávisti ako lásky. Keby som teda vedel nejako pochopiť, ako môže byť tento Boh, ktorý sa dosvedčuje toľkým hnevom a nespravodlivosťou, milosrdný a spravodlivý, nebola by potrebná viera. Teraz, keďže to nemôžeme pochopiť, viera bude mať priestor rozvinúť sa, keďže sa bude kázať a bude všeobecne známe, že keď Boh zabíja, cvičí sa viera života v smrti. Tým sme na úvod povedali dosť.

⁶³⁴Chvíľu sa budeme venovať druhej údajnej nezmyselnosti: Čokoľvek urobíme, nedeje sa zo slobodnej vôle, ale z čistej nutnosti. Nepripúšťame, aby sa to označovalo za vrcholne škodlivé. Tu hovorím takto: Ak je dokázané, že naša spása je mimo našich síl a rozhodnutí a závisí od pôsobenia samotného Boha (čo si dovoľujem predložiť ako hlavnú časť môjho bá-

¹¹² Žid 11,1.

¹¹³ 1 Sam 2,6.

dania), či z toho jasne nevyplýva, že bez Božieho pôsobenia je všetko, čo robíme, zlé a nič z toho, čo nutne konáme, nemá pre spásu význam? Keď totiž nie my, ale Boh pôsobí v nás spásu, nie je prospešné nič, čo robíme my mimo Jeho vôle, či chceme alebo nie.

Hovorím nutne, no nie z donútenia, lepšie povedané, s nutnosťou nemennosti, nie nátlaku. To znamená: Ak je človek bez Ducha Božieho, nekoná zlo proti svojej vôli pod nátlakom – ako keby ho škrtili a odhodili. Koná z vlastnej vôle a slobodne. S touto slobodou alebo s touto vôľou však nedokáže zaobchádzať vlastnou silou, zotrvať v nej alebo ju meniť, ale chce, a dokonca ňou slúži, aj keď je vonkajším násilím nútená konať niečo iné.

Na druhej strane, keď v nás pôsobí Boh, chce konať a koná vôľa, ktorú zmenil Duch Boží a jemne ju do nás vdýchol. Znovu koná z čistej lásky a náklonnosti a zo svojho slobodného popudu, nie z donútenia. Tak nič, čo stojí proti nej, ju nemôže premeniť na niečo iné. Dokonca ju nemôžu poraziť ani k ničomu donútiť ani ⁶³⁵brány pekelné. Chce však dobro, chce slúžiť a milovať tak, ako predtým chcela slúžiť zlu a milovať zlo. To opäť dokazuje skúsenosť. Lebo svätí muži sú nezlomní a vytrvalí, ako keď ich násilím nútia k niečomu inému. Áno, to ich bude ešte viac podnecovať k službe tak, ako vietor viac rozdúchava, než hasí oheň. Takže ani tu nie je akási sloboda, či slobodná vôľa, ktorá by sa dokázala prikloniť niekam inam alebo chcieť niečo iné, kým v človeku zotráva Duch a milosť Božia.

Skrátka, keď sme pod pôsobením boha tohto sveta, bez pôsobenia a Ducha skutočného Boha, bude nás držať v zajatí¹¹⁴ podľa svojej vôle, ako hovorí Pavol Timotejovi,¹¹⁵ že môžeme chcieť iba to, čo chce On sám. Lebo On je nadmieru ozbrojený¹¹⁶ a svoj dom zachováva tak, že mieru sa pridržiavajú

¹¹⁴ Ef 2,2n.

¹¹⁵ 2 Tim 2,26.

¹¹⁶ Lk 11,21.18.22.

všetci, ktorých má, aby proti Nemu nevyvolali nijakú vzburu alebo myšlienku. V opačnom prípade by sa Satanova ríša rozdelila, neobstála by (zatiaľ čo Kristus predsa hovorí, že obstojí¹¹⁷). A toto konáme dobrovoľne a radi, podľa prirodzenosti jeho vôle, lebo nijaká vôľa by už nebola vôľou, keby bola k niečomu prinútená. Lebo nátlak je skôr nevôľa.

Ak však príde silnejší ako on, porazí ho a nás ukradne ako svoj lup, tak budeme, naopak, chytení Jeho Duchom a Jeho otrokmi (čo predsa znamená kráľovskú slobodu), takže chceme a robíme radi to, čo chce On.

Tak je ľudská vôľa postavená do prostriedku ako ťažné zviera. Ak sa na ňu posadí Boh, chce a ide, kam chce Boh, ako hovorí Žalm: „...**bol som ako zvieratá. Ja som však stále s Tebou.**“¹¹⁸ Keď sa na ňu posadí Satan, chce a ide, kam chce Satan. A nezáleží od jeho slobodného rozhodnutia, či pobeží k jednému z dvoch jazdcov, alebo ho bude hľadať, lebo jazdci bojujú medzi sebou, aby ho dosiahli a ovládli. Čo ak teraz tvojimi vlastnými slovami, ktorými brániš slobodnú vôľu, dosvedčím, že nijaká slobodná vôľa neexistuje? Nevyvrátiteľne dokážem, že ty, bez toho, aby si to vedel, sám odmietaš to, čo chceš s veľkou múdrosťou obhájiť. Ak to však nedokážem, sľubujem, že odvolám všetko, čo proti tebe v tejto knihe píšem a potvrdím, čo proti mne tvrdí a pokúša sa dosiahnuť tvoja Diatribe.

Ty predstavuješ silu slobodnej vôle ako nepatrnú, totiž, že bez milosti Božej je priam ⁶³⁶neúčinná. To pripúšťaš, nie? Pýtam sa teraz, a prosím ťa, o odpoveď: Keď milosť Božia chýba, alebo keď je oddelená od takej malej sily, čo môže (sila slobodnej vôle) sama urobiť? Je neúčinná (hovoríš) a nepôsobí nič dobré. Takže slobodná vôľa nerobí nič z toho, čo chce Boh alebo Jeho milosť, lebo sme povedali, že milosť Božia je od nej oddelená. Čo však nekoná milosť Božia, to nie je dobré. Z toho vyplýva, že slobodná

¹¹⁷ Mk 3,24n.

¹¹⁸ Ž 73/Vg 74,22n

vôľa bez milosti Božej nie je slobodná, ale je zajatcom a otrokom zla, lebo sama sa nevie prikloniť k dobrému.

Ak toto platí, dovoľujem ti, aby si silu slobodnej vôle neopisoval ako veľmi nepatrnú, ale naopak, urob ju pre mňa, za mňa rovnú anjelom! Urob ju, ak vieš, úplne božskou! Stačí, ak pridáš tento smutný dodatok; tým, že bez milosti Božej ju označuješ za neúčinnú, vzal si jej všetku silu.

Lebo čím je neúčinná sila, ak nie nijakou silou? Preto povedať, že existuje slobodná vôľa a že vlastní určitú, ale neúčinnú silu, znamená presne to, čo sofisti nazývajú protirečením v sebe samom (*oppositum in adiecto*), rovnako, ako keby si povedal, že slobodná vôľa je niečo, čo nie je slobodné; rovnako, ako keby si oheň označil za studený a zem za horúcu. Ak má oheň silu horúčavy, samotnej pekelnej horúčavy, no nehorí a nepáli, ale je studený a chladí, nemá sa, podľa mňa, nazývať ohňom, o to menej horúcim. Iba ak by si chcel za oheň považovať aj niečo, čo je tak nazvané iba obrazne.

No ak by sme chceli označiť za silu slobodnej vôle to, čím má byť človek uspôsobený, uchopený Božím Duchom a naplnený Božou milosťou (ako stvorený k večnému životu alebo smrti), tak by to bolo povedané správne. Túto silu, t. j. schopnosť, alebo ako hovoria sofisti, dispozitívnu kvalitu, no pasívnu schopnosť, totiž tiež vyznávame. Táto schopnosť nie je daná stromom ani zvieratám, veď to vie každý! Veď, ako sa hovorí, Boh nestvoril nebo pre husi.

Teda aj po tomto svedectve je isté, že robíme všetko z nutnosti a nič zo slobodnej vôle, keďže sila slobodnej vôle nie je nič a nič nespôsobuje a bez milosti nie je schopná ničoho dobrého. Iba ak by si chcel chápať účinnosť v novom význame ako úplnosť, ako keby slobodná vôľa súčasne dokázala niečo začať a chcieť, ale nedokázala to naplniť. To si však nemyslím a budem o tomto predmete hovoriť obsažnejšie.

Z toho vyplýva, že slobodná vôľa je plne Božské ctené meno a ničomu inému nemôže prislúchať iba samotnému Božiemu majestátu. Totiž On vie a, ako hovorí Žalm, „*čo sa páči Hospodinovi, činí na nebi aj na zemi.*“¹¹⁹ Ak bude tento titul priznaný ľuďom, nestane sa väčším právom, ako keby im bola prisúdená samotná božskosť? Nemôže byť väčšie bohorúhačstvo, ako toto! Preto, ak chcú teológovia hovoriť o ľudskej sile, ich povinnosťou je tieto slová odmietnuť.⁶³⁷ Mali by to prenechať iba samotnému Bohu. Mali by to odstrániť zo slovnej zásoby a jazyka ľudí a súčasne to chápať ako nárok na svätý a ctihodný titul (výlučne) pre svojho Boha. A ak vôbec chceli ľuďom prisúdiť nejakú silu, mali navrhnúť iné označenie než „slobodná vôľa“. Najmä preto, lebo je nám známe – a považujeme za pravdu, že toto slovo bude ľud biedne podvádzat' a viesť na scestie, lebo pod týmto slovom počuje a predstavuje si niečo úplne iné, než čo pod ním rozumejú a vo svojich debatách používajú teológovia.

Lebo „slobodná vôľa“ je veľmi skvostný, široký a veľmi obsažný pojem, o ktorom si ľudia myslia (tak, ako to aj význam a prirodzenosť slova žiada), že sa ním označuje sila, ktorá sa slobodne prikláňa na obe strany a sila, ktorá nikomu neustúpi ani nie je nikomu podriadená. Ak by vedeli, že sa správa úplne inak a že sa ňou označuje niečo celkom nepatrné (čo neznamená ani toľko, ako iskierka a že aj to je samo osebe celkom neúčinné), že je zajatcom a otrokom diabla, bol by to zázrak, ak by nás neukameňovali! Pretože by nás považovali za veľkých posmievačov a podvodníkov, ktorí niečo iné hovoria a niečo iné označujú. Veď ani nie je isté alebo dohodnuté, čo tým máme označovať. Kto totiž rozpráva ako sofista, hovorí múdry,¹²⁰ je nenávidenia hodný, najmä, keď to robí vo veciach bohabojnosti, keď spásu hrozí nebezpečenstvo.

¹¹⁹ Ž 135/Vg 134, 6.

¹²⁰ Pr 6,17.

Keďže sme teda stratili význam a obsah takého slávneho slova, ktoré sme ani nikdy nemali (ako to vyžadovali pelagiáni, ktorí boli týmto slovom nakoniec oklamaní), prečo sa potom tak vytrvalo držíme prázdneho slova, čím môžeme ohroziť a sklamať veriaci ľud?

Nie je na to iný dôvod, ako ten, pre ktorý si doteraz králi a kniežatá zachovávajú prázdne panské tituly kráľovstiev a území, berú si na ne nárok, a tým sa chvália, zatiaľ čo v skutočnosti sú žobrákmi a tieto ríše a územia len vlastnia. Je to však únosné, pretože nikoho neklamú a nepodvádzajú, iba seba samých krmia chvastaním, bez vlastného víťazstva. Tu však predsa ide o ohrozenie spásy a o najškodlivejšie sklamanie! Kto by nevysmial toho, kto bezohľadne mení slová, alebo neznenávidel toho, kto sa proti použitiu reči všetkých pokúsi zaviesť taký spôsob reči, ktorý žobráka nazýva boháčom nie preto, že by mal nejaký majetok, ale preto, že mu nejaký kráľ mohol dať svoj vlastný? A povedal by to ako pravdu, nie ako figúru reči, napr. antifrázu, či iróniu? A keby chorého označil za zdravého, tak zrejme len preto, lebo iný mu dal svoje zdravie? A ak by úplne nevzdelaného, hlúpeho človeka nazval vysoko učeným, lebo mu niekto dal vzdelanosť? Rovnako to zaznieva i tu: Človek má slobodnú vôľu pod podmienkou, že mu Boh dal svoju. Pri tomto zneužití reči by sa mohol kde-ko čimkoľvek chváliť, ako napríklad niekto je pánom neba i zeme, ak mu to Boh dal.⁶³⁸To sa však nehodí pre teológov, ale pre hercov a podvodníkov. Naše slová musia byť jednoznačné, jasné a spoľahlivé a, ako Pavol hovorí, „*zdravé, bezúhonné*“.¹²¹

Ak sa nechceme vzdať tohto pojmu (slobodná vôľa), čo by však bolo najbezpečnejšie a najzbožnejšie, mali by sme podľa svojho najlepšieho svedomia učiť, že ľuďom nie je priznaná slobodná vôľa vo vzťahu k veciam, ktoré sú vyššie ako ona, ale len vo vzťahu k tomu, čo je o mnoho

¹²¹ Tit 2,8.

nížšie ako ona, t. j. že vie o svojom práve vo vzťahu k svojmu časnému majetku a vlastníctvu, aby niečo použila, urobila, nechala (aj keď aj toto vedie slobodná vôľa Božia, kamkoľvek sa jej zapáči). Vo zvyšných veciach, vo vzťahu k Bohu, alebo vo veciach, ktoré sa týkajú spásy alebo zatratenia, nemá nijakú slobodnú vôľu, ale je zajatá, podriadená a slúžiaca buď vôli Božej, alebo Satanovej.

Toto všetko som hovoril k hlavným odsekom tvojho predslovu, ktoré samé obsahujú jadro problému, dokonca možno výraznejšie, ako nasledujúca hlavná časť knihy. Jeho obsah by sa dalo zhrnúť tak, že v krátkosti by mohol byť zrušený týmto súvetím: Buď sa tvoj predslov zaoberá slovami Božími, alebo slovami ľudí. Ak skúma ľudské slová, tak je písaný zbytočne a netýka sa nás, ale ak skúma slová Božie, tak je úplne bezbožný. Preto by bolo lepšie, keby hovoril o tom, či sú slová, o ktorých diskutujeme, Božie alebo ľudské.

⁶⁶¹Keďže Pavol prikazuje nepoddajným tárajom zapchať ústa,¹²² sami sa chceme zaoberať otázkou sporu, a to v poradí, ktorého sa pridáva Diatribe. Najprv vyvrátíme argumenty, ktoré boli uvedené za slobodnú vôľu, potom budeme brániť naše argumenty, ktoré boli vyvrátené, a nakoniec bojovať proti slobodnej vôli, za milosť Božiu.

Najprv chceme, ako je správne, začať samotnou definíciou. Ty definuješ slobodnú vôľu takto: „Ďalej tu pod slobodnou vôľou rozumieme silu ľudskej vôle, ktorou sa človek prikláňa alebo sa môže odkloniť od toho, čo vedie k večnej spásy“. ⁶⁶²Definíciu si nastolil skutočne múdro, bez dodatku a vysvetlenia aspoň jej nepatrnej časti (ako býva všade inde zvykom). Zrejme preto, lebo si sa obával, že tvoja loď stroskotá pod viacerými ranami.

⁶⁶⁷Silný, a predsa prijateľný, sa ti zdá názor tých, ktorí odmietajú, že človek by mohol bez mimoriadnej milosti Božej chcieť dobro, ktorí od-

¹²² Tit 1,11.

mietajú, že by mohol niečo začať konať, odmietajú, že by mohol pokročiť, dokončiť atď.; tento názor ponechávaš v platnosti preto, lebo človeku ponechávajú snahu a úsilie, ale nie niečo, čo by mohol pripísať svojim vlastným silám. Ťažší je pre teba názor tých, ktorí tvrdia, že slobodná vôľa nedokáže nič, je iba v stave hrešiť, dobro v nás pôsobí samotná milosť atď. Najťažší sa ti zdá názor tých, ktorí hovoria, že slobodná vôľa je prázdne označenie a že Boh v nás pôsobí dobro aj zlo a že všetko, čo sa deje, deje sa zo samotnej nutnosti. Proti týmto posledným menovaným argumentom smeruje tvoj spis, ako píšeš.¹²³

Milý Erazmus, vieš, čo hovoríš? Zaoberáš sa tu troma názormi, akoby patrili k trom rozličným učeniam. Nechápeš, že je to tá istá vec, o ktorej diskutujeme raz týmito, inokedy inými slovami a ktorej sme pevnými vyznávačmi a učiteľmi?

Dovoľ, aby sme ťa napomenuli v slabosti a hlúposti tvojho úsudku! Pýtam sa ťa, ako sa hodí tebou vyššie uvedená definícia slobodnej vôle k prvej, pre teba príjemne vyzerajúcej myšlienke? Povedal si totiž, že slobodná vôľa je sila ľudskej vôle, ktorou sa človek dokáže obrátiť k dobru.¹²⁴ Tu však tvrdíš a schvaľuješ tvrdenie, že človek bez milosti nemôže chcieť dobro. Definícia tvrdí to, čo jej tvrdenie popiera. V tvojej slobodnej vôli sa nachádza súčasne áno aj nie. Takže s nami súčasne súhlasíš, aj nás zatracuješ, tak, ako aj seba samého zatracuješ a schvaľuješ v jednom a tom istom poučení a článku. Alebo si myslíš, že nie je dobré prikloniť⁶⁶⁸ sa k tomu, čo sa týka večnej spásy, čo tvoja definícia pripisuje slobodnej vôli? Lebo ak by bolo v slobodnej vôli toľko dobrého, že by sa vedela sama prikloniť k dobrému, nebola by potrebná milosť. Preto sú to dve rozličné veci: slobodná vôľa, ktorú definuješ, a niečo iné je slobodná vôľa, ktorú

¹²³ Erazmus II a 12; ErAS 4, 56/58.

¹²⁴ Erazmus I b 10, ErAS 4, 36.

obraňuješ. Erazmus má teraz dve slobodné vôle, ktoré bojujú proti sebe aj proti ostatným.

No zabudnime na to, čo definícia vymyslela a pozrime sa na to (na rozdiel od teba), čo znamená.

Ty tvrdíš, že človek bez zvláštnej milosti nemôže chcieť dobro (a my nehovoríme o tom, čo dokáže milosť Božia, ale čo dokáže človek bez milosti). Ty teda priznávaš, že slobodná vôľa nemôže chcieť dobro; to neznamená nič iné, než to, že sa nedokáže prikloniť k tomu, čo prislúcha k večnej spáse, ako to hovorí tvoja definícia. Krátko predtým dokonca hovoríš, že ľudská vôľa je po páde do hriechu taká skazená, že po tom, čo stratila slobodu, bola nútená slúžiť hriechu a nemohla sa polepšiť sama. A ak sa nemýlim, za túto vetu robíš zodpovedných pelagiánov. Myslím, že tu Proteovi nezostáva otvorené nijaké východisko; zostane zajatý jasnými slovami – totiž tým, že vôľa je po strate slobody prinútená slúžiť a súčasne je držaná v otroctve hriechu.

Ó, ty nezvyčajne slobodná vôľa, ktorú sám Erazmus po strate svojej slobody označuje za otroka hriechu! Keby toto hovoril Luther, neexistovalo by nič bláznivejšie a medzi ľuďmi by sa nemohlo rozširovať nič neužitočnejšie, ako tento nezmysel. Dokonca by bolo nutné proti tomu napísať Diatribe.

⁶⁷⁰Tak vyzerá prvý názor, keď ho porovnáme so samým sebou: Odmietam, že by človek mohol chcieť niečo dobré a aj keby mu bolo ponechané snaženie, ani to by mu nebolo vlastné. Porovnajme teda tento názor so zvyšnými dvoma! Druhý, ktorý usudzuje, že slobodná vôľa nie je schopná ničoho iného okrem hriechu, je totiž ostrejší. Toto je však mienka Augustína, ktorú vyjadruje na mnohých miestach, najmä však v diele „O duchu a písmenách“, ak sa nemýlim, vo štvrtej alebo piatej kapitole, kde používa práve tieto slová.¹²⁵

¹²⁵ Augustín: De spiritu et litera 3, 5.

Tretí, najťažší názor, je Wyclifov a Lutherov, že slobodná vôľa je prázdne označenie a že všetko, čo sa stalo, vyplývalo z čistej nutnosti. Diatribe bojuje s oboma. Tu hovorím, že možno dostatočne neovládame latinčinu ani nemčinu, a tak nevieme vec samotnú úplne vysvetliť. Boh mi je však svedkom, že som nechcel nič iné, ani nechcem inak chápať formuláciu dvoch naposledy menovaných názorov, než je povedané v prvom názore. Nemyslím si, že by Augustín chcel povedať niečo iné. Jeho slová ani nechápem v inom význame, ako v tom, ktorý podáva prvý názor, takže z troch názorov, ktoré vymenovala Diatribe, mi nevychádza nič iné, ako práve môj názor. Pretože po tom, čo bolo určené, že keď slobodná vôľa stratila svoju slobodu, je nútená slúžiť v otroctve hriechu a nič dobré nemôže chcieť, z týchto slov môžem usúdiť iba to, že slobodná vôľa je prázdne slovo, ktorého obsah sa stratil. „Stratená sloboda“ nie je podľa mojej gramatiky „nijaká sloboda“; tí, čo pripisujú titul slobody tomu, čo nemá nijakú slobodu, tomu na základe tohto názoru pripisujú iba prázdne slovo. Ak sa mýlim, nech moje názory vyvráti ten, kto to dokáže.⁶⁷¹ Ak je to tmavé a dvojznačné, nech to osvetlí a upevní ten, kto to dokáže. Ja nemôžem stratené zdravie nazývať zdravím a ak by som ho pripísal chorému, nemyslím si, že by som mu pripísal niečo iné, ako len prázdne slovo.

Preč však s takýmto zaobchádzaním so slovami! Kto dokáže znieť toto zneužívanie reči, keď na jednej strane hovoria, že človek slobodnú vôľu má a zároveň tvrdia, že je, po tom čo stratila slobodu, nútená slúžiť v otroctve hriechu a nemôže chcieť nič dobré? To odporuje všeobecnému chápaniu a úplne spochybňuje používanie reči. Diatribe by mala byť skôr obžalovaná, keď bľaboce slová akoby v spánku a na iné nedbá. Lebo hovorím, že nedáva pozor na to, čo znamená a akú má váhu vyjadrenie, že človek stratil slobodu, je nútený slúžiť hriechu a nemôže chcieť nič dobré. Ak by totiž nespala, ale bdela, jasne by spoznala, že obsah troch názorov, ktoré rozlišuje a považuje

za vzájomne si odporujúce, sú jedno a to isté. Lebo čo istejšie možno povedať o tom, kto stratil slobodu a je nútený slúžiť hriechu a nič dobré nemôže chcieť, ako že s nutnosťou hreší a chce zlo?

⁶⁸⁸Teraz sa dostávame k Novej Zmluve, kde v tejto bitke opäť použijeme mnoho prikazujúcich slov svedčiacich o biednom otroctve slobodnej vôle. A privoláme si pomocné voje telesnej rozumnosti, totiž dôsledky a podobenstvá, ako keby si ich videl namaľované vo sne ako kráľa múch obklopeného slamenými kopijami a štítmi zo sena, stojaceho proti skutočnej bojovej línii bojovníkov. Tak bojujú ľudské sny Diatribe proti množstvu vojakov Božieho slova.

⁶⁹²Je potrebné povedať tu dve veci, totiž niečo o prikázaniach Novej Zmluvy, a potom niečo o zásluhe. Oboje krátko objasníme, keďže inde sme o tom hovorili obsažnejšie.¹²⁶ Nová Zmluva sa skladá zo zaslúbení a napomenutí tak, ako Stará zmluva sa skladá zo zákonov a hrozieb. Lebo v Novej Zmluve sa káže evanjelium, čo nie je nič iné ako slovo, v ktorom Duch a milosť prinášajú odpustenie hriechov. To je pre nás ziskom skrze Krista, toho Ukrižovaného, a to úplne zadarmo a z dôvodu milosti Boha Otca, ktorú nám dáva a ktorej nie sme hodní a skôr, ako čokoľvek iné, si zaslúžime zatratenie. Potom nasledujú napomenutia, ktoré povolávajú tých, ktorí sú už ospravedlnení a milosrdenstvo získali ako tí, ktorí sú schopní cvičiť sa v ovocí dobrých skutkov darovanej spravodlivosti, Duha a lásky, a o to odvážnejšie niesť kríž a všetky ostatné súženia sveta. To je zhrnutie Novej Zmluvy.

To, že Diatribe žiadnej z týchto vecí nerozumie, dostatočne dosvedčuje tým, že nevie rozlišovať medzi Starou a Novou Zmluvou, lebo na oboch stranách nevidí nič iné, ako zákony a predpisy, ktorými majú byť ľudia vzdelávaní k dobrému spôsobu života. Vôbec nevidí, čo znamená znovu-

¹²⁶ Luther: Von den guten Werken, 1520; StA 2, 15-88.

zrodenie, obnovenie, každodenná obnova a celá úloha Svätého Ducha. Je priam zarážajúce a možno povedať, že zázrak, že človek, ktorý investoval toľko času a námahy do štúdia Svätého Písma, z neho vôbec nič nevie.

⁶⁹⁶Teraz by však bolo naozaj priveľmi mrzuté opakovať jednotlivé príkazy, ktoré Diatriba z Novej Zmluvy vymenúva a na ktoré nadväzujú jej výsledky a tvrdenia. Ak vôľa slobodná nejestvuje, tak všetko, čo bolo povedané, je nadbytočné, neúčinné, smiešne a ničotné. Až do úplného znechutenia, tak dlho sme hovorili, že takýmito slovami nemožno nič dosiahnuť a ak sa nám podarí vôbec niečo dosiahnuť, tak to bude absolútna slobodná vôľa. To neznamena nič iné, ako celú Diatribu vyzdvihnúť medzi anjelov, pretože si zaumienila, že dokáže takú slobodnú vôľu, ktorá nemôže urobiť nič dobré a slúži hriechu, ale dokazuje takú, ktorá zmôže všetko – taká je nerozumná a neustále zabúda na seba samú.

⁶⁹⁷Slovo z Jána 1: „*dal moc stať sa deťmi Božími, tým, čo veria v Jeho meno*“, ¹²⁷ chápe Diatriba takto: „Akým spôsobom im môže byť daná moc stať sa Božími deťmi, ak naša vôľa nemá nijakú slobodu?“¹²⁸ Aj toto slovo je kladivom proti slobodnej vôli, ako je ním takmer celé Jánovo evanjelium; predsa ho uvádza za slobodnú vôľu. Pozrime sa na to, prosím, bližšie! Ján nehovorí o akomsi diele človeka, ani o veľkom ani o malom, ale o samotnom obnovení a zmene starého človeka, ktorý je synom diabla, na nového človeka, ktorý je synom Boha. Tu sa človek správa čisto pasívne (ako sa hovorí) a v nijakom prípade nerobí nič, len sa plne stáva¹²⁹. O bytí totiž Ján hovorí, že budú synmi Božími skrze Bohom nám darovanú silu, nie skrze silu našej slobodnej vôle, ktorá by bola do nás vložená.

No naša Diatriba z toho vyvodzuje, že slobodná vôľa toho dokáže toľko, že sa robí synom Božím, alebo je pripravená vysvetliť, že Jánovo slovo

¹²⁷ J 1,12.

¹²⁸ Erazmus II b 2;ErAS 4, 78.

¹²⁹ Stáva sa tým, čím ho robí Boh alebo Satan.

je smiešne a neúčinné. Kto a kedy však vyzdvihol slobodnú vôľu tak vysoko – najmä takú, ktorá nemôže chcieť dobro, ako sa domnieva Diatribe – že jej prisúdil silu stať sa synom Božím? A to máme strpieť spolu s ostatnými dôsledkami, ktoré tak často opakuje a ktorými nič nedokazuje?!

⁶⁹⁸Ján chce povedať toto: Keď Kristus prichádza do sveta v evanjeliu, v ktorom sa ponúka milosť, ale nepožaduje skutok, všetkým ľuďom sa otvorí naozaj úžasná možnosť byť Božími synmi, ak chcú veriť. Ďalej: Tak, ako slobodná vôľa túto vôľu a vieru v Jeho meno nikdy nepoznala, ani len na ňu nepomyslela, o to menej to dokáže z vlastnej sily. Lebo akým spôsobom by dokázal rozum uvážiť, že je nutná viera v Ježiša, Božieho a ľudského Syna, keď ešte ani dnes tomu nerozumie a neverí v to, a neverí v to, ani keby celé stvorenstvo nahlas kričalo, že existuje Osoba, ktorá je súčasne Boh a človek? Omnoho viac však sa na takej kázni pohoršuje, ako hovorí Pavol v Prvom liste Korintským 1, že je ďaleko od toho, že by chcel alebo dokázal veriť.¹³⁰

Preto Ján hlása kráľovstvo Božie, ktoré sa v evanjeliu ponúka celému svetu, nie však silu slobodnej vôle. Súčasne poukazuje na to, ako málo je tých, ktorí to prijímajú – lebo slobodná vôľa proti tomu sama bojuje, pretože jej sila nie je nič iné, ako ovládanie samotným Satanom a opovrhovanie milosťou aj Duchom, ktorý naplňa zákon. Také skvelé je jej snaženie a horlivosť, ktorou dokáže naplniť zákon! Nižšie budeme obsirnejšie hovoriť o tom, akým úderom blesku je toto miesto v Jánovi proti slobodnej vôli. Predsa sa ma nemenej dotýka, že také jasné slová, ktoré tak mocne hovoria proti slobodnej vôli, Diatribe uvádza v prospech slobodnej vôle. Jej hlúposť je taká veľká, že vôbec nedokáže rozlíšiť slová zaslúbenia od slov zákona, keď úplne nezmyselne dosvedčuje slobodnú vôľu najprv slovami zákona, a potom ju ešte potvrdzuje aj slovami zaslúbenia. Tento

¹³⁰ 1 Kor 1,18.

nezmysel sa však ľahko vysvetlí, ak si uvedomíme, ako nezúčastnene a pohrdavo Diatribe vedie dišputu. Nezáleží jej na tom, či milosť stojí alebo padá, či je slobodná vôľa porazená alebo upevnená. Hlavné je, že v tejto veci prázdnyimi slovami posluší tyranom k nenávisti.

Neskôr sa dostáva aj k Pavlovi, najvytrvalejšiemu protivníkovi slobodnej vôle. Aj on je nútený potvrdiť slobodnú vôľu v Liste Rímskym 2: „***Alebo či pohrdaš bohatstvom Jeho dobrotivosti, trpezlivosti, zbovievavosti a nevieš, že dobrota Božia ťa vedie k pokániu?***“¹³¹ Akým spôsobom (hovori Diatribe) možno započítavať pohrdanie predpismi, ak niet slobodnej vôle? Ako môže Boh pozývať k pokániu, ak je pôvodcom neschopnosti hrešiť? Ako môže byť spravodlivé zatratenie, ak sám Sudca núti k zlým činom?

Odpovedám, že o takýchto otázkach by mala Diatribe premýšľať. Ako sa nás to týka? Ved' sama povedala, podľa prijateľnej mienky, že slobodná vôľa nemôže chcieť dobro a nutne sa nachádza v otroctve hriechu.

Všetko padá späť na hlavu Diatribe, lebo ak to niečo dokazuje, tak jedine to (ako som už povedal)⁶⁹⁹, že slobodná vôľa dokáže všetko. A to predsa ona sama a aj všetci ostatní popreli. Takéto rozhodnutia ťažia Diatribe pri všetkých výrokoch Písma, lebo je smiešne a neúčinné napadnúť niečo takými mocnými slovami, požadovať a dožadovať sa slobodnej vôle, ak niet nikoho, kto by ju dokázal naplniť. Toto robí apoštol tým, že bezbožných a namyslených núti k poznaniu seba samých a ich vlastnej neschopnosti, aby ich pokoril poznaním hriechu, a tak ich pripravil na milosť.

Prečo je vôbec nevyhnutné po jednom prejsť všetko, čo je z Pavla uvedené, ak Diatribe zbiera iba prikazujúce alebo podmieňujúce slová, alebo také, v ktorých Pavol upomína kresťanov na ovocie viery?¹³² Diatribe svo-

¹³¹ R 2,4.

¹³² Erazmus II b 3- II b 7; ErAS 4, 80-88.

jimi dodatočnými závermi vytvára takú veľkú schopnosť slobodnej vôle, že bez milosti dokáže urobiť všetko, čo Pavol vo svojich napomenutiach predpisuje. No kresťanov nevedie slobodná vôľa, ale Duch Boží. „Byť vedený“ v Liste Rímskym 8,¹³³ však nie je to isté, ako „robiť“, ale znamená to „byť vedený“, ako keď tesár uvedie do pohybu pílu alebo sekeru. A aby o tom nik nepochyboval, Luther bláznivo hovorí: To, čo Diatribe cituje, skutočne uznávam. Priznávam sa totiž, že Wyclifov článok (že všetko sa deje z nutnosti) bol na Kostnickom koncile zatratený nespravodlivo – lepšie povedané sprisaháním a vzburou. Diatribe sama obraňuje tento článok spolu so mnou, keď za pravdivé uznáva, že slobodná vôľa nemôže chcieť z vlastnej sily nič dobré a nutne slúži hriechu, aj keď pri dokazovaní tvrdí pravý opak.

Proti prvej časti Diatribe, v ktorej sa pokúsila potvrdiť slobodnú vôľu, stačí povedať toľko. Zaoberajme sa teraz nasledujúcou časťou, v ktorej sú nastolené naše základy, t. j. argumenty, ktoré slobodnú vôľu poprú. Tu uvidíš, čo dokáže prázdny ľudský dym proti bleskom a úderom hromu Božieho.

⁷⁰⁰Jedným z nich je Exodus 9: Boh „*zatvrdil srdce faraóna*“¹³⁴, druhý Malachiáš 1: „*predsa som miloval Jáкова, ale Ézava som nenávidel*“.¹³⁵ Obidva pramene však Pavol uvádza vo svojom Liste Rímskym,¹³⁶ čím na seba podľa Diatribe, vzal odpornú a bezvýznamnú dišputu. Ak by Duch Svätý nerozumel aspoň trochu rétorike, vzniklo by nebezpečenstvo, že by si zlomený falošným pohrdaním v otázke hádky plne zúfal a slobodnej vôli by ešte pred začiatkom boja podal palmu víťazstva. No ja, ako nehodný náhradník, chcem týmito dvoma miestami Písma odhaliť aj naše

¹³³ R 8,14.

¹³⁴ 2M 9,12.

¹³⁵ Mal 1,2b-3a.

¹³⁶ R 9,13nn.

bojové oddiely. Hoci tam, kde vládne také vojnové šťastie, že jeden porazí v bitke desaťtisíce, nie je potrebný nijaký oddiel. Ak totiž slobodnú vôľu porazilo jedno – jediné miesto, nebudú potrebné nespočetné oddiely.

Tu však Diatribe vynáša nové umenie, ako sa vyhýbať zjavným výrokom, totiž chce, aby bol daný obrazný význam (aj) tým najjednoduchším a najjasnejším slovám. Tak, ako vyššie chcela vymyslenými podobenstvami a pridanými prirovnaniami uniknúť prikazujúcim a podmieňujúcim slovám zákona. Preto teraz nástojí na tom (keďže chce vystupovať proti nám), aby sa všetky slová Božieho zaslúbenia a uistenia vysvetľovali no-voobjavenou obraznou formou reči tak, ako sa jej to hodí, takže tento Proteus sa nedá chytiť ani z jednej strany. S veľkou pýchou žiada, aby sme to uznali.

Vidíš teda, že sa už nehádame kvôli samotnému textu a kvôli následkom a prirovnaniam, ale kvôli obraznej reči a výkladu. Kedy sa dočkáme toho, že budeme mať nejaký jednoduchý a jasný text, bez obrazného výkladu a vysvetlenia, ktorý svedčí za slobodnú vôľu aj proti slobodnej vôli? Má Písmo niekde také texty? Bude i naďalej vec slobodnej vôle neistá? Lebo neposilnila sa nijakým textom, iba vysvetleniami a obraznými vyjadreniami, ktoré zaviedli hádajúci sa ľudia, vďaka ktorým sa ohýba ako trstina vo vetre.¹³⁷

Omnoho viac by sme si priali, aby na nijakom mieste Písma neboli prípustné vysvetlenia ani obrazné významy, ak si to nevynúti jednoznačná súvislosť slov a nezmysel zjavnej veci, ktorá neobstojí v porovnaní s ktorýmkoľvek článkom viery. No všade inde sa treba držať jednoduchého, čistého a prirodzeného významu slov, ako ich vyžaduje gramatika a používanie reči, ktorú Boh ľuďom stvoril. Ak bude niekomu dovolené, aby v spisoch básnil o vysvetleniach a obrazných slovách podľa svojej ľubo-

¹³⁷ Mt 11,7.

vôle, čím iným bude potom celé Písmo, ak nie len trstinou ohýbanou vo vetre? Potom skutočne nijakým článkom viery nebude isté ani pevne dané ani dokázateľné nič, čo by sa nedalo vysmiať obraznou rečou. Obraznej reči, ktorú si nevynucuje samo Písmo, sa treba vzdať a vyhýbať sa jej ako najsilnejšiemu jedu.

Pozri, čo sa prihodilo istému alegorikovi Origénovi pri výklade Písma! Koľko možností útoku ponúka ohováračovi Porfyriovi, ktoré sa i Hieronymovi zdajú málo schopné obhájiť Origena. Čo sa prihodilo ariánom vďaka obraznej reči, podľa ktorej urobili z Krista takzvaného Boha? Čo sa v našej dobe prihodilo týmto novým prorokom pri Kristových slovách: „Toto je moje telo“,¹³⁸ z ktorých jeden vidí obraznú reč v slove „toto“, iný v slove „je“ a tretí dáva obrazný výklad podstatnému menu „telo“?

Spozoroval som, že všetko kacírstvo a omyly v spisoch nevzišli z jednoduchého významu slov, ktorý sa stále šíri takmer na celom svete, ale zo zanedbania jednoduchého zmyslu slova a kvôli obrazným vyjadreniam a vysvetleniam, ktoré vybásnili svojim vlastným rozumom.

Diatribe sa o tento jednoduchý význam slova skutočne nezaujíma, uvádza násilnú obraznú reč a dôsledky. No túto reč, ktorú by nestrpel nijaký gramatik, teológovia nenazývajú násilnou ani vymyslenou, ale používajú ju tí najskúsenejší učenci a uznáva sa po stáročia.

⁷⁰²No pre Diatribe je jednoduché na tomto mieste pripustiť obraznú reč a nasledovať ju, pretože pre ňu nič neznamená, či to, čo je povedané, je isté alebo nie. Pretože chce, aby všetko bolo neisté, rovnako, ako keď odporúča, aby učenie týkajúce sa slobodnej vôle, bolo radšej ponechané bokom, než aby sa skúmalo. Preto jej stačí, aby boli z cesty všetkými spôsobmi odstránené výroky, ktorými by sa cítila zatlačená do kúta. My však, ktorým ide o vážnu vec, v ktorej hľadáme celistvú pravdu na uistenie

¹³⁸ Mt 26,26.

svedomia, musíme postupovať celkom inak. Nám nestačí, že hovoríš, že tu môžeme použiť obraznú reč, ale pýtame sa, či je obrazná reč na tomto mieste nevyhnutná a či sa musí použiť. Ak si nedosvedčil, že obraznú reč treba použiť, tak si nedosiahol vôbec nič.

Slovo Božie hovorí o faraónovi: „*Ja mu však zatvrdím srdce*“.¹³⁹ Keď hovoríš, že toto sa chápe a môže formulovať ako, „dopustím, aby bolo zatvrdené“, počujem, že sa to tak môže chápať. Tu však nie je priestor pre takýto spôsob dokazovania.

Čo chceš urobiť so svedomím, ktoré sa pýta: „Pozrite, Boh, Tvorca, hovorí, „zatvrdím srdce faraóna“? Význam slova „zatvrdiť“ je jednoznačný a všeobecne známy. Človek, čitateľ, mi však hovorí: zatvrdiť na tomto mieste znamená „dať príležitosť na zatvrdenie“, lebo hriešnik nebude hneď napomenutý. Na základe ktorej autority a na základe akého zámeru a nutnosti bude prirodzený význam slova prekrútený? Čo ak sa čitateľ a prekladateľ mýlia? Ako sa dokáže, že sa význam slova na tomto mieste musí prekrútiť? Je nebezpečné, áno, bezbožné, meniť slovo Božie v jeho význame bez nutnosti a bez autority. Poradiš potom takejto trpiacej dušičke: „Origenes to myslel tak“, alebo, „prestaň niečo také skúmať, lebo je to bezočivé a zbytočné“?¹⁴⁰ Lebo duša ti odpovie: „Mal si na to upozorniť Mojžiša a Pavla, predtým než to napísali a takisto samotného Boha!“ Prečo nás zavádzajú bezočivými a nadbytočnými písmami?

Táto biedna výhovorka na použitie obraznej reči Diatribe nepomôže. Tu musí nášho Protea pevne držať tak, že nám dá na tomto mieste úplnú istotu o obraznej reči, a to buď úplne jasnými Písmami, alebo zjavnými zázrakmi. Jej samotnej, ktorá takto zmýšľa, neveríme nič, aj keby s ňou súhlasili všetky storočia. Trváme na tom, že tu sa o nijakej obraznej reči

¹³⁹ 2M 4,21.

¹⁴⁰ Erasmus I a 8; ErAS 4, 12.

hovoríť nedá a Božia reč sa má chápať úplne jednoducho, tak, ako znejú samotné slová.

⁷⁰³Nie je totiž vecou našej vôle (ako si Diatribe nahovára) tvoriť a pretvárať slovo Božie. Inak z celého Písma nezostane nič iné, iba to, o čom hovorí filozofia Anaxagora, hocičo z hocičoho. Ak Diatribe nemôže dokázať, že za týmito našimi výrokmi, ktoré chce vyvrátiť, je obrazná reč, bude musieť priznať, že slová majú byť prijaté tak, ako znejú. Aj keby bolo bežné používať obraznú reč pri výklade všetkých častí Písma aj v bežnom používaní. Týmto príkladom sme obhájili všetky naše tvrdenia, ktoré chcela Diatribe vyvrátiť. A jej vyvrátenie vôbec nič nepôsobí, nič nedokazuje ani nič neznamená. Teda, keď Mojžišove slová „*ja mu však zatvrdím srdce*“, ¹⁴¹ vykladá ako „moja miernosť, ktorou nesiem hriešnika, síce niektorých vedie k pokániu, ale faraóna zatvrdzuje v zlobe“, ¹⁴² je to síce pekne povedané, ale nedokázala, že sa tak musí hovoriť. Právom požadujeme dôkaz, pretože sme nespokojní s tým, čo povedala. Aby som to povedal jedným slovom, ako nás k tomu vedie výklad: Táto nová a neslýchaná gramatika všetko popletie.

Takže, keď Boh hovorí, „*ja mu však zatvrdím srdce*“, zmenou osôb to môžeme pochopiť aj ako „faraón sám seba zatvrdzuje vďaka mojej miernosti“. „Boh zatvrdzuje naše srdcia“ znamená, že sami sa zatvrdzujeme, lebo za to Boh netrestá. „Ty, Bože, si nás nechal ísť do omylu“, teda znamená, „išli sme do omylu, lebo nás netrestáš“. Týmto spôsobom slovo „súciť Boží“ už neznamená, že Boh dáva milosť alebo preukazuje milosrdenstvo, odpúšťa hriech, ospravedlňuje alebo zbavuje zlého, ale naopak, znamená to, že zapríčiňuje zlo a trestá.

⁷⁰⁵Keď už raz bojujeme výmyslami a maskami, chceme si aj my nasadiť masky (aj keď to nie je možné) a konať tak, akoby obrazná reč, o ktorej

¹⁴¹ 2M 4,21.

¹⁴² Erazmus III a 2; ErAS 4, 92.

sníva Diatribe, platila na tomto mieste. Chceme vidieť, ako unikne tomu, aby nebola nútená potvrdiť, že všetko sa nutne deje iba vďaka Božej vôli a z našej strany. Chceme vidieť, akým spôsobom jej Boh prepáči, že nie je Stvoriteľom a príčinou nášho zatratenia.

Ak je pravda, že Boh má zatvrdiť (srdce) po tom, čo ho svojou miernosťou znášal a že netrestá hneď, ešte stále zostáva platné oboje: Najprv, že človek nutne slúži hriechu, lebo akonáhle sa pripustí, aby slobodná vôľa nemohla chcieť nič dobré (ako to prijala Diatribe), nebude z nej nič lepšie, ani keď ju Boh trpezlivo znáša. Ak sa Boh nezľutuje a dodatočne jej nedá Ducha, nevyhnutne sa stane horšou. Preto sa v nás ešte stále deje všetko s nevyhnutnosťou.

Aj druhé zostáva platné. Boh vyzerá ako strašný aj vtedy, keď toho kvôli svojej miernosti toľko strpí, aj vtedy, keď je na základe nášho kázania považovaný za Toho, kto nás zatvrdzuje kvôli svojej nepreskúmateľnej vôli. Lebo keď človek vidí, že slobodná vôľa nemôže chcieť nič dobré a že vďaka miernosti, ktorá to strpí, sa stáva ešte horším, Boh je podľa neho práve kvôli tejto miernosti strašný. Vyzerá to tak, že si našu biedu vychutnáva, zatiaľ čo by nás jej mohol zbaviť, keby chcel a nemusel by ju znášať, keby nechcel. Keby nechcel, nemusel by to zniesť. Veď kto Ho môže nútiť proti Jeho vôli? Keď je teda isté, že bez Jeho vôle, bez ktorej sa nič nedeje a nestáva, nemôže slobodná vôľa chcieť nič dobré, je márne hovoriť o tom, ako ospravedlniť konanie Boha a obžalovať slobodnú vôľu. Slobodná vôľa totiž stále hovorí: Ja nemôžem a Boh nechce, čo mám robiť? Nech sa aspoň nado mnou zľutuje tak, že ma potrestá. Veď ak mi nedaruje Ducha, tak nemôžem napredovať, ale nutne sa musím stať horšou. Ducha mi však nedaruje. Daroval by mi Ho, keby chcel. Je teda isté, že Ho darovať nechce.

Ani uvedené prirovnania veci nepomáhajú, ak platí, že „ako tým istým slnkom je blato pevné a vosk tekutý a vďaka tomu istému dažďu plodí oby-

vaná krajina ovocie ⁷⁰⁶a neobývaná trnie, tou istou miernosťou Boha budú jedni zatvrdení a druhí obrátení.“ Lebo my nerozlišujeme dva druhy slobodnej vôle, z ktorých je jedna ako blato a druhá ako vosk, alebo jedna ako obývaná krajina a druhá ako neobývaná. My hovoríme o jednej a tej istej, ktorá je vo všetkých ľuďoch rovnako bezmocná. Nie je ničím iným, ako blatom, ničím iným, ako neobývaným krajom, pretože nemôže chcieť nič dobré. Preto tak, ako sa blato stáva stále tvrdším a neobývaný kraj stále trnistejším, aj slobodná vôľa sa stáva čoraz horšou. Rovnako, ako keď vďaka slnku blato tvrdne a vďaka dažďu mäkne. Ak je teda vo všetkých ľuďoch jedna – jediná, tým istým spôsobom opísateľná a rovnako bezmocná slobodná vôľa, nemôže existovať nijaký dôvod na to, prečo niekto dosiahne milosť a iný nie. Potom sa nebude kázať nič iné, ako miernosť Boha, ktorý je trpezlivý a trest Boha, ktorý sa zľutováva. Lebo slobodná vôľa sa vo všetkých ľuďoch definuje rovnako: nemôže chcieť nič dobré. Preto potom, keď si Boh nikoho nevyvolí, ani nezostane miesto na vyvolenie niekoho, zostane iba sloboda vôle, ktorá miernosť a hnev prijíma alebo odmieta. Keď však Boha olúpime o silu a múdrosť vyvolenia, čím iným zostane, ak nie božstvom osudu, pôsobením ktorého sa všetko deje náhodne? A nakoniec dospejeme k tomu, že ľudia budú spasení a zatratení bez toho, aby o tom vedel Boh, keďže neodlíši ľudí, ktorí majú byť spasení od tých, ktorí majú byť zatratení. Potom, čo všetkým ponúkne všeobecnú, trpezlivú alebo zatvrdzujúcu miernosť a zachováujúcu alebo trestajúcu milosť, ponechá na rozhodnutí ľudí, či chcú byť spasení alebo zatratení. On sám možno medzitým odcestuje na hostinu Etiópie, ako hovorí Homér.¹⁴³

Aj Aristoteles nám ukazuje takého boha, ktorý spí a dopúšťa, aby hocikto používal a zneužíval jeho dobro a udeľoval trest.¹⁴⁴ A rozum o ňom ani nemô-

¹⁴³ Homér: Odysea 1, 22.26.

¹⁴⁴ Aristoteles: Metafyzika 11,7.9.

že zmyšľať inak, než ako to tu robí Diatribe. Ako ona sama chrápe a pohrda Božími vecami, tak zmyšľa aj o Bohu, teda myslí si, že tiež spí. Nevšíma si Jeho múdrosť, vôľu, prítomnosť, rozhodovanie. Na ľudí preniesla veľkú námahu a ťažkú úlohu prijať alebo odmietnuť Jeho miernosť a hnev.

K tomu dochádza vtedy, keď chceme Boha merať a ospravedlniť ľudským rozumom, ak si tajomstvá Jeho majestátu nectíme, ale bádáním sa do nich tlačíme. A potom nás tlačí naša pýcha, a tak namiesto jedného ospravedlnenia vyslovujeme Bohu tisíce urážok. Pritom nepamätáme na to, čím sme. Zároveň nezmyselne tárame proti Bohu aj proti sebe, a pritom chceme hovoriť s veľkou múdrosťou v prospech Boha aj v prospech nás.

⁷⁰⁷Prírovnanie k slnku a dažďu sa sem teda vôbec nehodí. Pre kresťana by bolo správnejšie použiť prírovnanie tak, aby slnkom a dažďom nazval evanjelium, ako to robí Žalm 18¹⁴⁵ a List Hebrejom 10.¹⁴⁶ Obyvaným krajom by nazval vyvoleného a neobyvaným zavrhnutého. Lebo oni budú skrze slovo posilnení a zlepšení; títo budú privedení k pádu a stanú sa horšími.

Odhliadnuc od toho, slobodná vôľa je vo všetkých ľuďoch ríšou Satana. Pozrime sa aj na dôvody používania obraznej reči na tomto mieste. Vyzerá nezmyselne (hovorí Diatribe), že by Boh, ktorý nie je len spravodlivý, ale aj dobrý, mal zatvrdiť srdce človeka, aby zlobou ukázal svoju moc. Preto sa odvoláva na Origena, ktorý priznáva, že Boh dáva príležitosť k zatvrdeniu, vina však prináleží faraónovi. Okrem toho ten istý (Origenes) poznamenal, že Pán povedal: „Práve k tomu som ťa prebudil“¹⁴⁷, a nie „práve na to som ťa vytvoril“. Inak by faraón nemohol byť bezbožný, keby ho takého nestvoril Boh, ktorý pozrel na všetky svoje diela a boli veľmi dobré.¹⁴⁸ Potiaľto Diatribe.

¹⁴⁵ Ž 19/Vg 18,5.

¹⁴⁶ Žid 6,7.

¹⁴⁷ 2M 9,16.

¹⁴⁸ 1M 1,31.

Nezmyselnosť je teda jednou z hlavných príčin na to, aby sme Mojžišove a Pavlove slová jednoducho nechápali tak, ako znejú. No proti ktorému článku viery hreší táto nezmyselnosť? Alebo koho ňou povzbudzuje? Povzbudzuje ľudský rozum, ktorého na tomto mieste prizýva za sudcu Božích slov a diel, hoci je slepý, hluchý, pochabý, bezbožný a bohorúhavý ku všetkým slovám a dielam Božím. S rovnakým odôvodnením môžeš odsunúť všetky články viery, lebo je úplne absurdné a, ako hovorí Pavol, „*Židom síce pohoršenie, pohanom bláznovstvo*“,¹⁴⁹ že Boh sa stal človekom, synom panny, bol ukrižovaný a sedí na pravici Otcovej. Hovorím, že je absurdné v toto veriť. Vymyslime si s ariánmi nejakú obraznú reč, napríklad, že Kristus jednoducho nie je Boh! Vymyslime si s manichejcami obraznú reč, že Boh nie je pravým človekom, ale žiarivým výzorom, ktorý prešiel cez pannu ako svetelný lúč cez sklo a bol ukrižovaný! Tak budeme Písmo vykladať naozaj znamenite!

Obrazná reč neprospieva ani sa s ňou nemožno vyhnúť absurdnostiam. Lebo zostáva nezmyslom (ak rozum považujeme za sudcu), aby spravodlivý a dobrý Boh požadoval od slobodnej vôle nemožné. Keď slobodná vôľa nedokáže chcieť dobro a nutne slúži hriechu, On to pripočítava jej. A ak niekomu nedá Ducha, nerobí nič miernejšie a milostivejšie, ako to, že⁷⁰⁸ ho zatvrdzuje alebo dopustí zatvrdenie.

Rozum diktuje, že toto neprislúcha dobrému a milostivému Bohu. Tieto veci priveľmi prevyšujú chápanie rozumu, ktorý nedokáže pochopiť, že Boh je dobrý, ak takto koná a súdi. Aj tak chce s vylúčením viery cítiť, vidieť a pochopiť, akým spôsobom by mal byť Boh dobrý a nie strašný. Pochopil by to, keby o Bohu hovoril takto: Nikoho nezatvrdzuje, nikoho nezatraca, ale sa zľutuje nad všetkými, takže nikto sa nemusí báť budúceho trestu zničenia v pekle, či mať strach zo smrti. Preto je rozum

¹⁴⁹ 1 Kor 1,23.

taký horlivý a snaží sa Boha ospravedlniť a zastať sa Ho ako spravodlivého a mierneho.

Viera a Duch však súdia inak. Oni veria, že Boh je dobrý, aj keby všetkých ľudí zatratil. A načo sa zaťažujeme rozmyšľaním, či slobodnej vôli pripíšeme vinu za zatvrdenie? Nech slobodná vôľa na celom svete a zo všetkých síl urobí čokoľvek, nenájde príklad, v ktorom by sa buď vedela vyvarovať zatvrdeniu (ak by jej Boh nedal Svätého Ducha), alebo v ktorom by si zaslúžila milosrdenstvo (ak by bola odkázaná na svoje vlastné sily). Záleží na tom, či bude zatvrdená, alebo či si zaslúži, aby bola zatvrdená, keďže zatvrdenie sa v nej nutne deje? Preto nemôže chcieť dobro, ako dosvedčuje samotná Diatribe.

Keďže teda touto obraznou rečou nebude zrušená nezmyselnosť alebo v prípade, že bude zachovaná, vzniknú ešte väčšie nezmysly a slobodnej vôli sa pripíše všetko, no tieto nepotrebné a zavádzajúce obrazné spôsoby reči by mali zmiznúť. Chceme sa pridržať čistého a jasného slova Božieho.

Ďalším dôvodom sporu je, že to, čo Boh urobil, je veľmi dobré¹⁵⁰ a že Boh nepovedal: „Urobil som ťa práve preto“, ale „preto som ťa vzbudil“.¹⁵¹ Ako prvé hovoríme, že toto bolo povedané pred pádom ľudí, kedy to, čo Boh urobil, bolo veľmi dobré. No čoskoro, v 3. kapitole, nasleduje to, ako sa človek stal zlým, ako ho Boh opustil a ponechal na seba samého. Z tohto skazeného človeka sa narodili všetci bezbožní, aj faraón, ako hovorí Pavol: „*Všetci... boli sme od prírody detmi hnevu ako aj ostatní*“.¹⁵² Boh teda stvoril faraóna ako bezbožného, t. j. z bezbožného a skazeného semena, ako sa hovorí v Šalamúnových Prísloviach: „*Hospodin učinil všetko podľa prirodzenosti, aj bezbožného na deň pobromy*“.¹⁵³

¹⁵⁰ 1M 1,31.

¹⁵¹ 2M 9,16.

¹⁵² Ef 2,3.

¹⁵³ Pr 16,4.

Z toho teda nevyplýva, že „Boh ho nestvoril bezbožného, preto nie je bezbožným“. Ved' ako môže nebyť bezbožný, keď pochádza z bezbožného semena? Tak, ako hovorí Žalm 50: „*Hľa, v nepravosti som sa zrodil*“¹⁵⁴ a Jób: „*Kto získa čisté z nečistého?*“¹⁵⁵ To, že Boh nekoná nijaký hriech, predsa neznamená, že prestáva tvoriť a množiť z prirodzenosti, ktorá je skazená hriechom alebo odobratím Ducha Svätého. Rovnako, ako keď sochár stvorí sochu zo skazeného dreva. Aká je prirodzenosť, takí budú aj ľudia, pretože Boh ich z takejto prirodzenosti tvorí a formuje.

Po druhé treba povedať, že ak chceš za „*veľmi dobré*“ označiť diela Božie po páde, všimneš si, že za také ich neoznačujeme my, ale Boh. Lebo On nehovorí: „Videl človek, čo urobil Boh a bolo to veľmi dobré“.

Mnohé sa Bohu javí ako veľmi dobré a dobré aj je, no čo sa nám javí ako zlé pre nás aj zlé je. Pokušenia, zlo, omyly, peklo, áno, aj všetky dobré Božie diela sú podľa sveta veľmi zlé a hodné zatratenia. Čo je lepšie, ako ⁷⁰⁹Kristus a evanjelium a zároveň, čo je pre svet ohavnejšie? Ako je možné, že podľa Boha je dobré to, čo je podľa nás zlé, vie iba Boh a tí, ktorí vidia Božími očami, t. j. tí, ktorí majú Ducha. Taká ostrá dišputa však zatiaľ nie je potrebná. Táto prvá odpoveď zatiaľ stačí.

Môžeme sa spýtať, ako možno o Bohu povedať, že On v nás pôsobí zlo, že nás zatvrdzuje a vydáva túžbe, pokušeniu a podobne? Človek by mal byť spokojný so slovami Božími a jednoducho veriť, čo hovoria, pretože Božie diela sú neopísateľné. Predsa len, aby sme vyhovelí rozumu, t. j. ľudskému bláznovstvu, môžeme sa ho bláznivo a pochabo pokúsiť nejakým koktavým spôsobom ohromiť. Po prvé: Aj rozum aj Diatribe pripúšťajú, že Boh pôsobí všetko vo všetkom¹⁵⁶ a že bez Neho sa nič ne-

¹⁵⁴ Ž 51/Vg 50,7.

¹⁵⁵ Jób 14,4.

¹⁵⁶ 1 Kor 12,6.

stane ani nemôže konať.¹⁵⁷ Lebo On je všemocný a to prislúcha k Jeho všemohúcnosti, ako hovorí Pavol v Liste Efezským.¹⁵⁸ Satan ani človek, ktorí padli a sú Bohom opustení, nemôžu chcieť dobro, t. j. to, čo sa Bohu páči alebo čo Boh chce, ale vo svojej žiadostivosti sú naveky zvrátení. Takže sa teraz môžu snažiť iba o to, čo im je vlastné.¹⁵⁹ Preto ich vôľa a prirodzenosť, ktoré sú od Boha odvrátené, nie sú ničím. Lebo nie je pravda, že by Satan a človek neboli ničím. Prirodzenosť ani vôľa im nie sú upreté, aj keď ich prirodzenosť je skazená a odvrátená. Tento zvyšok prirodzenosti, o ktorom hovoríme ohľadne bezbožných a Satana, je podriadený Božej všemocnosti a pôsobeniu tak, ako všetky ostatné Božie diela a stvorenia. Keďže Boh pôsobí a tvorí všetko vo všetkom, nutne pôsobí a tvorí aj v Satanovi a v bezbožných ľuďoch. Pôsobí v nich, ale v súlade s tým, akí sú a za akých ich považuje, t. j. keďže sú zvrátení a zlí a odtrhnutí od Božej všemohúcnosti, robia iba zvrátenosti a zlo. Rovnako, ako keď jazdec jazdí na koni s dvoma alebo troma nohami. Jazdí v súlade s tým, aký je kôň, t. j. zle. Čo má však jazdec robiť? Súčasne ako jazdí na takomto koni, jazdí aj na zdravom, jeden jazdí zle, druhý dobre. Nemôže inak, iba ak by bol kôň zdravý.

Tu vidíš, že aj keď Boh koná v zlých a cez zlých, predsa sa nedeje zlo. Hoci Boh cez zlých koná zlo, predsa nemôže konať zle, lebo sám je dobrý. Aj zlých používa ako nástroje, ktoré sa nemôžu vyhnúť prístupu a hybnej sile Jeho moci. Chyba je teda v nástrojoch, ktoré Boh nenecháva nečinné. Tak sa deje zlo na popud Boha. Ako keď tesár robí zlé údery so zlou a zubatou sekerou. Preto bezbožný nemôže inak, ako sa stále myliť a hrešiť. Lebo mu, ako riadenému podnetom Božej všemocnosti, nie je dovolené, aby bol lenivý, ale chce, praje si a koná podľa toho, ako bol stvorený.

¹⁵⁷ J 1,3.

¹⁵⁸ Ef 1,19.

¹⁵⁹ 1 Kor 13,5; F 2,21.

⁷¹⁰Je to úplne jasné, keď veríme, že Boh je všemohúci; ďalej, že bezbožný je Božím stvorením, ktoré je však odvrátené a ponechané na seba samého a bez Ducha Božieho nemôže chcieť ani vykonať nič dobré. Všemocnosť Božia spôsobuje, že bezbožný nemôže uniknúť Božiemu popudu a konaniu, ale Ho s nutnosťou podriadené počúva. Skazenosť alebo odklon od Boha však spôsobuje, že Boh ho nemôže pohnúť ani riadiť k dobrému. Boh nemôže zanechať svoju všemohúcnosť kvôli obráteniu bezbožného, bezbožný však nemôže zmeniť svoje odvrátenie. Tak sa stáva, že bezbožný musí neustále a nevyhnutne hrešiť a mylíť sa, až kým ho Duch Svätý neprivedie na správnu cestu. Počas tohto pôsobenia Božej moci však vo svojom paláci pokojne a Bohom nerušene panuje Satan.¹⁶⁰

Potom však nasleduje proces zatvrdnutia, po ktorom sa správa takto: Bezbožný (ako sme povedali), rovnako, ako jeho vládca, Satan, je úplne naviazaný na seba a na to svoje. Nepýta sa na Boha a nestará sa o Božie veci. Chce si v pokoji vychutnávať svoju vlastnú silu, slávu, dielo, poznanie, schopnosti a celú svoju ríšu. Ak mu to niekto prekazí, alebo ho chce o niečo z týchto vecí ochudobniť, bude sa zaháňať, hnevať a zúriť proti odporcovi s tým istým odvrátením, ktorým sa dopúšťa týchto vecí. A je pre neho rovnako nemožné nehnevať sa, ako pre neho nie je možné nezaháňať sa a nezúriť. A je pre neho nemožné nezaháňať sa tak, ako je pre neho nemožné nebyť, pretože je stvorením Božím, aj keď skazeným.

Z toho pochádza hnev sveta proti Božiemu evanjeliu. Lebo skrze evanjelium prichádza Ten silnejší, aby porazil pokojne žijúceho vlastníka paláca a zatracuje túto chamtivosť po vlastnej sláve, moci, múdrosti a samospravodlivosti a po všetkom, na čo sa človek spolieha. Boh hovorí alebo robí niečo, čo je v protiklade s tým, čo chcú bezbožní. Preto sú bezbožní a v tom spočíva ich vzdor a zatvrdenie. Keďže sa sami odvrátili

¹⁶⁰ Lk 11,21.

skrze skazu prirodzenosti, o to viac sa od Neho odvrátia a budú horší, ak sa niekto nepostaví proti ich odklonu alebo ho nenaruší.

Keď chcel Boh vytrhnúť bezbožnému faraónovi z rúk krutovládu, lákal ho a zatvrdil. Ešte viac zhoršil jeho srdce tým, že na neho zaútočil skrze slovo Mojžiša. Akoby mu Mojžiš chcel vziať jeho ríšu a vyslobodiť ľud spod jeho krutovlády. Boh mu nedal Ducha, ale dopustil, aby sa jeho bezbožná skaza, nad ktorou panoval Satan, rozvášnila, vzrástla a rozmnožila.

Preto nech si nik nemyslí, že Boh v nás koná zlo. Keď sa povie, že Boh zatvrdzuje, alebo koná v nás zlé (lebo zatvrdiť znamená konať zlo) je to asi tak, ako keď si predstaviš zlomyseľného krčmára. Keďže je sám zlý, nalieva alebo vmiešava jed do suda (ktorý nie je zlý). Pritom sud nerobí nič iné, ako znáša alebo trpí zlobu toho, ktorý primiešal jed. Lebo zjavne panuje názor, že dobrý, alebo aspoň nie zlý človek, strpí od Boha zlé zaobchádzanie. Lebo hovoríme, že Boh v nás koná dobro a zlo a my sme čisto z pasívnej nutnosti podriadení Božiemu konaniu. Dostatočne sme nezvážili, že Boh pôsobí neprestajne vo všetkých svojich stvoreniach a nijaké nenechá nečinným.

Ten, kto tomu chce rozumieť, musí uvážiť, že Boh v nás (t. j. skrze nás) nekoná zlo vlastnou vinou, ale v dôsledku našej chyby, lebo sme už od prirodzenosti zlí. Boh je však dobrý, On je ten, ktorý nás, podľa Jeho prirodzenosti, strháva svojimi činmi. Nemôže s nami zaobchádzať inak. On, ktorý je sám dobrý, koná so zlými nástrojmi zlo, aj keď toto zlo, podľa Jeho múdrosti, používa na svoju česť a našu spásu. Tak vôľu Satanovu nachádza ako zlú, ktorú však netvorí, ale vedie ju. Svojim konaním vedie Satana, ktorý opustil Boha a hrešiak sa stal zlým a ktorý chce byť zlým, aj napriek pôsobeniu Božej vôle.

⁷¹²Je potrebné ešte povedať, že niekto sa môže pýtať, prečo Boh neupustí od takého všemocného pôsobenia, vďaka ktorému vedie vôľu bezbožných¹⁶¹

¹⁶¹ Erasmus III a 8; ErAS 4, 100.

smerom k zlu a vďaka ktorému sa stávajú ešte horšími. Na to možno odpovedať takto: Bolo by to ako so želaním, aby Boh kvôli bezbožným prestal byť Bohom. Lebo, ak si praješ, aby prestala Jeho sila a pôsobenie, znamená to, že by mal prestať byť dobrý len preto, aby sa oni nestávali horšími. Prečo však nezmení aj vôľu zlých, ktorú pohýna? To patrí k tajomstvám Božieho majestátu, ktorého rozhodnutia sú nepochopiteľné.¹⁶² A nie je našou úlohou bádať ich, ale modliť sa k nim. Keď sa telo a krv urazí a reptá proti tomu, nech pokojne reptá! Nič s tým neurobí. Boh sa preto nezmení. A aj keby sa mnoho bezbožných hnevalo a odvrátilo, vyvolení predsa vytrvajú.

To isté povieme tým, ktorí sa pýtajú, prečo Boh dopustil, aby Adam padol, a prečo nás všetkých tvorí ako poškvrených tým istým hriechom. Nemohol ho ochrániť a nás stvoriť inak, alebo až po tom, čo by bolo semeno očistené? Boh je ten, pre vôľu ktorého niet nijakej príčiny ani dôvodu, ktoré by Mu mohli byť predpísané ako pravidlo a miera. Neexistuje nič, čo Mu je rovné, alebo čo Ho prevyšuje. Jeho vôľa je pravidlom všetkého. Keby pre Neho existovalo nejaké pravidlo a miera, alebo príčina, či dôvod, už by to nebola Božia vôľa. Nie preto je niečo správne, lebo to tak musí byť, alebo tak musel chcieť, ale naopak, lebo On sám tak chce, preto to, čo sa deje, musí byť správne. Príčina i dôvod sa predpisujú vôli stvoreného, nie vôli Stvoriteľa. Iba ak by si Mu chcel nadradiť iného stvoriteľa.

⁷¹³Tým sme, myslím, popreli tvrdenia Diatribe a jej obraznú reč.

⁷³³Diatribe sa napokon dostáva k miestam, ktoré Luther cituje proti slobodnej vôli a chce ich poprieť, z ktorých prvé je z Genesis 6: „*Môj duch nebude prebývať v človeku naveky, lebo on je len telo*“.¹⁶³

⁷³⁶Ďalšie miesto Písma je Genesis 8: „*Lebo jeho zmysľanie je zlé od*

¹⁶² R 11,33.

¹⁶³ 1M 6,3.

mladosti“.¹⁶⁴ A kapitola 6 hovorí: „*Všetko zmysľanie ich srdca bolo ustavične zlé*“.¹⁶⁵

⁷⁴⁵Ďalšie miesto je v Jeremiášovi 10: „*Viem, Hospodine, že človek nemá v moci svoju cestu a ten, kto chodí, neurčuje svoje kroky*“.¹⁶⁶

⁷⁴⁷Diatribie sa opäť vracia k svojej starej piesni, že o slobodnej vôli hovorí mnoho kniha Prísloví, napríklad: „*Uvaľ na Hospodina svoje diela*“.¹⁶⁷ Počuješ (hovorí), „*svoje diela*“?!¹⁶⁸ Prirodzene, lebo v tejto knihe sa nachádza mnoho príkazov a podmieňujúcich slov a zámen druhej osoby. Týmito dôvodmi je odôvodnená sloboda človeka, napríklad takto: „Ukáž“, tak ich ukážeš, „*svoje diela*“ – tak ich robíš. Preto budeš miesto „*Ja som Hospodin, tvoj Boh*“¹⁶⁹ chápať „*Som Boh, tvoj Boh*“¹⁷⁰. „*Tvoja viera ťa uzdravila*“¹⁷¹ – počuješ: „*tvoja*“. Vylož si to ako, „Ty tvoríš vieru“. Potom si dokázal slobodnú vôľu. Nevysmievam sa, ale poukazujem na to, že Diatribie túto vec neberie vážne.

⁷⁴⁸Po tom, čo Diatribie ukázala, že dôkazy, ktoré Luther zbiera z tejto knihy, môžu vďaka vhodnému výkladu vystupovať za a hneď na to proti slobodnej vôli, pristupuje k Lutherovmu Achilovi, totiž k Jánovi 15: „*Bezo mňa nič nemôžete činiť*“¹⁷² atď.

Aj ja chválím takého trefného rétora slobodnej vôle, ktorý učí, aby sme svedectvá Písma pretvárali primeranými výkladmi tak, že skutočne budú vystupovať za slobodnú vôľu. Nebudú pôsobiť to, na čo sú určené, ale to, čo sa nám páči. Ďalej predstiera, že sa obáva strely Achila, aby si pochabý

¹⁶⁴ 1M 8,21.

¹⁶⁵ 1M 6,5.

¹⁶⁶ Jer 10,23.

¹⁶⁷ Pr 16,3.

¹⁶⁸ Erazmus III b 6; ErAS 4, 130.

¹⁶⁹ 5M 5,6.

¹⁷⁰ Ps 50/Vg 49, 7

¹⁷¹ Mk 10,52.

¹⁷² J 15,5; Erazmus III b 8; ErAS 4,134.

čitateľ po takejto porážke neprestal vážiť zvyšok. Pozorne budem sledovať výrečnú a hrdinskú Diatribe, aby som videl, akou silou chce prekonať môjho Achila. Zatiaľ neporazila ani jednoduchého vojaka, ani len Thersita, ale samú seba biedne zničila svojimi vlastnými strelami.¹⁷³ Zameriava sa teda na slovko „nič“. Zabíja ho mnohými slovami a mnohými príkladmi a vhodným výkladom ho núti k významu, že „nič“ by mohlo znamenať to isté, ako „málo“ alebo „nie úplne“. Inými slovami, predkladá to, čo doteraz na tomto mieste učili sofisti: „*bezo mňa nič nemôžete činiť*“, teda „nie úplne“. Túto dávno zastaranú a všednú glosu nám vďaka rétorickej sile prináša ako novú. Trvá na tom, že ju vytvorila ako prvá, akoby o nej nikdy predtým nebolo počuť a chce nám ju predstaviť ako zázrak. Preto sa cíti úplne istá a nemyslí na samotný text, na to, čo po ňom nasleduje a čo mu predchádza, ale na to, z čoho možno vyvodiť význam. Pomlčím o tom, koľkými slovami a príkladmi dosvedčuje, že slovko „nič“ by sa na tomto mieste mohlo chápať ako „málo“ a „nie úplne“. Akoby sme diskutovali o schopnosti, zatiaľ čo mala dokázať, či sa to tak musí chápať. Tak celý tento okázalý výklad spôsobuje iba to – ak vôbec niečo spôsobuje – že sa toto miesto Jánovho evanjelia stáva neistým a dvojznačným. Nečudo, že Diatribe si ako jediná myslí, že Písmo Božie je všade dvojznačné. Len aby nebola nútená používať ho! Autority cirkevných Otcov majú byť však spoľahlivé, aby ich mohla zneužiť. Skutočne obdivuhodná zbožnosť, v ktorej sú Božie slová nepoužiteľné, ľudské však áno.

⁷⁴⁹Tu sa nechám poučiť. Ako možno odporovať heretikom, ktorí chcú všade v Písme používať toto pravidlo a hádajú sa, aby sa „nič“ a „nie úplne“ chápalo ako „neúplne“? Napríklad „*bez Neho nepovstalo nič*“¹⁷⁴ znamená, že sa nedeje všetko. „*Vô svojom srdci blázon hovorí: Niet Boha*“¹⁷⁵, t. j. Boh

¹⁷³ Homér: Ilias 2, 212-219.

¹⁷⁴ J 1,3.

¹⁷⁵ Ž 14/Vg 13,1.

nie je úplný. „*On učinil nás, Jeho sme*“¹⁷⁶, t. j. my sme sa do istej miery stvorili sami. Kto by dokázal v Písme vyrátať miesta, v ktorých je použité „*nič*“ a „nie úplne“? Či tu povieme, že musíme zohľadniť vhodný výklad? Nijakému heretikovi sa jeho výklad nezdá nevhodný. Znamená to, že takýmto riešením ťažkosť otvoríme dvere a brány svojvoľnému výkladu odsúdeným myšlienkam a zradným duchom?!

Myslím si, že pre teba by bola táto neviazanosť výkladu príjemná, pretože si zo znalosti svätého Písma nič nerobíš. Pre nás však nemôže byť nič nevhodnejšie, škodlivejšie a jedovatejšie ako táto vhodnosť, keďže sa snažíme upevniť si svedomie. Počuj, teda, ty veľká víťazka nad Lutherovým Achilom! Keďže si nedokázala, že na tomto mieste sa „*nič*“ dá chápať ako „málo“, že to aj tak chápať musíme, svojim veľkým množstvom slov a príkladov nedosiahneš nič iné, než to, že to znie ako keby si bojovala suchou slamou proti otvorenému ohňu. Tvoje „*môcť*“ sa nás netýka. Máš dokázať význam slova „musieť“. Ak to neurobíš, zotrváme na prirodzenom gramatickom význame slova a tvoju armádu, ako aj tvoje zdanlivé triumfy vysmejeme. Kam zmizla prijateľná mienka, ktorá tvrdí, že slobodná vôľa nemôže chcieť nič dobré? Možno tu však napokon dochádza k primeranému výkladu, že „*nič dobré*“ znamená „*niečo dobré*“. Bola by to skutočne neslýchaná gramatika a dialektika, pri ktorej „*nič*“ je to isté, ako „*niečo*“. To je pre skutočnú dialektiku nemožné, keďže ide o protiklady, ktoré sa navzájom vylučujú.

Kam sa stratilo vedomie, že veríme, že Satan je vládca sveta, ktorý vládne rozhodnutiam vôle a srdciam tých, ktorých chytil a zotročil, ako o tom hovorí Kristus¹⁷⁷ a dosvedčuje to apoštol Pavol¹⁷⁸? Dovolí revúci

¹⁷⁶ Ž 100/Vg 99,3.

¹⁷⁷ J 12,31; 14,30.

¹⁷⁸ 2 Kor 4,4; Ef 2,2.

lev,¹⁷⁹ nezmieriteľný⁷⁵⁰ a nepokojný nepriateľ Božej milosti a ľudskej spásy, aby sa človek, otrok a súčasť jeho ríše snažil nejakou pohnútkou alebo silou o dobro? Tým by svoju krutovládu mohol stratiť. Nepostrčí a nepoženie ho, aby chcel a robil zo všetkých síl to, čo je opakom milosti? Aj spravodliví a vedení Božím Duchom mu ťažko odolajú. Preto zúri proti nim vždy, keď chcú a robia dobre.

Namýšľaš si, že ľudská vôľa je vec, ktorá je položená a ponechaná v slobodnom strede. Súčasne si namýšľaš, že existuje snaha vôle na oboch stranách, lebo si myslíš, že Boh aj diabol sú rovnako vzdialení, že sú obaja iba divákmi meniacej sa slobodnej vôle človeka. Neveríš, že sú poháňačmi a postrkovačmi tejto vôle a že navzájom mocne bojujú. Len čo sa však v toto verí, stáva sa náš pohľad dostatočne pevným a slobodná vôľa umiera, ako sme učili vyššie. Totiž buď Satan nie je pánom nad ľuďmi, a tým sa Kristus stáva klamárom, alebo je jeho panstvo stvorené tak, ako hovorí Kristus,¹⁸⁰ a v tom prípade bude slobodná vôľa iba ťažným zvieraťom, ktoré chytil Satan. Nemôže byť oslobodené dotedy, dokiaľ Satana nevyženie prst Boží.¹⁸¹

Milá Diatribe, myslím si, že odteraz už dostatočne chápeš, čo znamená, že tvoj autor odmieta tvrdohlavosť Lutherových svedectiev pravdy. Čo znamená, keď tvrdí, že Luther sa zaoberá Písmom síce horlivo, ale mohol by to zrušiť jediným slovom¹⁸²! Veď kto by nevedel o tom, že jedno – jediné slovo môže zrušiť celé Písmo? My sme to vedeli veľmi dobre aj predtým, než sme začuli meno Erazmus. Ide však o to, či je správne tvrdiť, že jediným slovom možno zrušiť celé Písmo. Či bude zrušené právom a či môže byť tak zrušené. O tom diskutujeme. Diatribe má poukázať na

¹⁷⁹ 1 Pt 5,8.

¹⁸⁰ Lk 11,18.

¹⁸¹ Lk 11,20.

¹⁸² Erazmus I a 4; ErAS 4, 6. Doslovná formulácia sa však v Erazmovom spise nenachádza.

to, aké jednoduché je zrušiť Písmo a ako ľahko sa dá zničiť Lutherova tvrdohlavosť. Uvidí však, že nielen malé slovká nič nezmôžu, ale ani všetky brány pekelné.¹⁸³

Diatribe nevie dosvedčiť svoje potvrdzujúce výpovede; my svoje vyvracajúce argumenty vlastne dosvedčiť nemusíme. Napriek tomu to robíme a chceme ju silou argumentov donútiť k pochopeniu toho, že „nič“ na tomto mieste sa nielenže môže, ale aj musí chápať podľa toho, čo vo svojej prirodzenosti znamená, a nie ako „trochu“. Pritom vychádzame z neprekonaného argumentu, ktorým sme už vyhrali. Slová sa majú používať v prirodzenom znení ich významu, ak nie je dosvedčený opak. To Diatribe neurobila a ani urobiť nemôže. No my jej vnucujeme prirodzený význam vecí, lebo Písmo nie je ani mnohoznačné ani tmavé. Dokázali sme, že Satan je najmocnejšie a najšikovnejšie knieža tohto sveta. Ak panuje on, ľudská vôľa už nie je slobodná a nie je svojim vlastným pánom, ale sluhom hriechu a Satana; môže chcieť len to, čo chce jej knieža. Práve on jej nedovoľuje chcieť nič dobré. Ani nepotrebuje, aby jej to Satan prikázal. Človek je väzňom hriechu, ktorý ho dosť ťaží, a preto nebude môcť chcieť dobro. Hovorová reč používa to, čím Diatribe silno pohŕda, aj keď som o tom v „Assertiones“¹⁸⁴ hovoril dosť podrobne. Tak totiž Kristus pokračuje v Jánovi 15: „*Ak niekto neostáva vo mne, vyhodia ho ako odlomenú ratolesť a*¹⁸⁵ *uschne; také zozbierajú, uvrhnú na oheň a zhoria*“.¹⁸⁵ Hovorím, že toto Diatribe úsilím všetkej rétoriky prehliadla a dúfala, že nevzdelaní luteráni si nevšimnú, že to prehliadla. Vidíš však, že sám Kristus tu dostatočne jasne vysvetľuje, čo máme rozumieť pod slovom „nič“. Rovnako, ako keď vykladá svoje podobenstvá o viniči a ratolesti. Totiž, že človek, ktorý je mimo Krista, bude odhodенý a vyschne. Čo iné môže znamenať

¹⁸³ Mt 16,18.

¹⁸⁴ Luther: Assertio omnium articulorum., a.36.

¹⁸⁵ J 15,6.

„bude odhodeny“ a „*vyschne*“, ako byť vydaný pod vládu diabla a neustále sa zhoršovať? „Byť horším“ však neznamená „niečo vedieť“ alebo „dokázať“. Čím viac vína ratolesť vyschne, tým viac bude pripravená na spálenie. Keby sám Kristus nerozvinul a neuplatnil toto podobenstvo, nik by sa neodvážil rozvinúť a uplatniť ho takýmto spôsobom. Je teda isté, že „*nič*“ sa na tomto mieste musí chápať podľa svojho vlastného významu, podľa prirodzenosti slova.

⁷⁵³Potom Diatribe vymenúva mnohé prirovnania, ktorými nič neodkazuje, iba pochabého čitateľa zavadza, ako má vo zvyku, zatiaľ čo na otázku nastolenej veci úplne zabúda. Napríklad, keď Boh loď aj zachráni, do prístavu ju však vedie kapitán, preto kapitán je ten, čo pre loď niečo robí. Toto podobenstvo pripisuje obom osobám rôzne konania – Bohu záchranu, kapitánovi vedenie. Ak to niečo dosvedčuje, tak iba to, že Bohu prislúcha celé dielo záchranu, kapitánovi celé dielo riadenia. A to má byť pekné a výstižné podobenstvo? Aj vidiečan žne žatvu (ďalšie podobenstvo Diatribe), ale dal ju Boh. Znovu ide o dve rozdielne diela – Božie a ľudské. Iba, že by bol vidiečan rovný Stvoriteľovi, ktorý žatvu dal.¹⁸⁶ Aj keby sa však Bohu a človeku pripísali tie isté diela – čo spôsobujú tieto podobenstvá? Iba to, že stvorenie spolupracuje s pôsobiacim Bohom. No, či diskutujeme teraz o spolupráci a nie o vlastnej sile a pôsobení slobodnej vôle? Kam zmizol teda rečník, ktorý chcel hovoriť o palme a hovorí iba o tekvici? Začal vyrábať amforu, tak prečo z toho vychádza džbán?

Aj my vieme, že Pavol spolupracuje s Bohom, keď napomína Korintských. Zatiaľ čo on navonok káže, Boh vo vnútri učí.¹⁸⁷ Pritom tiež ide o odlišné diela. Podobne spolupracuje s Bohom, keď hovorí v Duchu Božom, a to na rovnakom diele. Toto tvrdíme a sme si tým istí, že keď

¹⁸⁶ Erazmus III c 1; ErAS 4, 136-138.

¹⁸⁷ 1 Kor 3,9.

Boh pôsobí milosťou Ducha, pôsobí všetko vo všetkom. Pôsobí aj v bezbožných, lebo On všetko, čo sám stvoril, sám svojou všemohúcnosťou aj pohýna. Jej sa nič neubrání ani sa nezmení. Nutne ju každý nasleduje a poslúcha podľa toho, aký je, akým ho Boh urobil. Tak s Ním spolupracuje aj všetko bezbožné. Keď skrze Ducha milosti pôsobí v tých, ktorých ospravedlnil, t. j. vo svojej ríši, tak ich rovnakým spôsobom aj vedie a pohýna. Keďže sú novým stvorením, poslúchajú a pôsobia spolu s Ním, lebo sú vedení, ako hovorí Pavol.¹⁸⁸

Tu však niet miesta, aby sme o tom hovorili. Nediskutujeme o tom, čo dokážeme pod milostivým pôsobením Boha, ale čoho sme schopní bez Neho. Totiž, či môžeme pôsobením všemohúcnosti robiť niečo my, ktorí sme stvorení takmer z ničoho, aby sme sa pripravili na nové stvorenie Ducha. Na toto sa malo odpovedať, nie odbočiť inde. Lebo na toto odpovedáme takto: Človek predtým, ako je stvorený, nič nerobí a neskúša, aby bol stvorený. Ani potom, keď je stvorený, nič nerobí ani neskúša, aby zostal stvorený. Oboje sa deje vôľou všemohúcej sily a dobroty Boha, ktorý nás tvorí a udržiava bez nás. No nepôsobí v nás bez nás, lebo nás stvoril a zachránil práve preto, aby v nás pôsobil a aby sme my spolupôsobili s Ním. Pritom je jedno, či sa to deje mimo Jeho ríšu vďaka Jeho všemohúcnosti, alebo v rámci Jeho ríše skrze jedinečnú silu Jeho Ducha. Takže hovoríme, že človek predtým, než bol obnovený na nové stvorenie ríše Ducha, nerobil nič, nepokúšal sa o nič, akoby zostal v tejto ríši. Oboje v nás pôsobí sám Duch, ktorý nás nanovo tvorí a udržiava bez nás, ako hovorí aj Jakub: „**Zo svojej vôle splodil nás slovom pravdy, aby sme boli akousi prvotinou Jeho stvorení**“.¹⁸⁹ Hovorí o obnovenom tvorovi. No nepôsobí bez nás. Znovuzrodil a udržiava nás práve preto, aby v nás mohol pôsobiť a aby sme my

¹⁸⁸ R 8,14.

¹⁸⁹ Jak 1,18.

mohli pôsobiť spolu s Ním. Tak cez nás káže, zľutúva sa nad chudobnými, utešuje zarmútených. No čo z toho sa pripisuje slobodnej vôli? Čo iné jej zvýši, ak nie „nič“? Skutočne – nič.

Prečítaj si týchto päť alebo šesť listov z Diatribe, kde sa zaoberá podobnosťami a skvostnými miestami a prirovnaniami uvedenými z evanjelia a Pavla. Nerobí nič iné, než to, že nás učí, že v Písme možno nájsť (ako hovorí) nespočetné miesta, ktoré hovoria o spolupráci a pomoci Božej.¹⁹⁰

Ak z toho vyvodím záver, že človek bez pomoci milosti Božej nezmôže nič, takže nijaké diela človeka nie sú dobré, tak Diatribe prichádza k opačnému záveru a rétorickým obratom hovorí proti tomu, že človek bez pomoci milosti Božej nezmôže nič, preto všetky diela človeka môžu byť dobré. Koľko je teda miest v Božom Písme, ktoré odkazujú na pomoc? Toľko je takých, ktoré ustanovujú slobodnú vôľu? Je ich nespočetné množstvo. „Tým som zvíťazila, ak sa hodnotí vec podľa počtu svedectiev“. Tak hovorí Diatribe. Myslíš si, že Diatribe bola dostatočne triezva alebo pri zdravom rozume, keď toto písala? Lebo ja nechcem pripisovať jej ľsti a ničomnosti, že sa vždy zaoberá niečím iným, ako si zaumienila (ako to má vo zvyku). Aj keď ma – zrejme vďaka znechuteniu – chcela zabiť. No, ak ju tešilo tárať, keď ide o takú dôležitú vec, nech aj nás teší verejný výsmech z jej hlúposti.

Po prvé, dobre vieme, že vôbec nediskutujeme o tom, že všetky diela človeka môžu byť dobré, ak sa dejú s pomocou Božej milosti. Ďalej, že človek s pomocou Božej milosti môže všetko. Naozaj sa nemôžem dosť vynačudovať nad tvojou nepozornosťou, keď píšeš o sile Božej milosti, hoci si si predsavzal písať o sile slobodnej vôle. Odvažuješ sa otvorene priznať k tomu, že si slobodnú vôľu dokázal miestami Písma, ktoré chvália moc Božej milosti. Akoby všetci ľudia boli polená a kamene! A nielen

¹⁹⁰ Erasmus III c 2-12; ErAS 4, 138-156.

to! Sám sa ospevuješ piesňou chvály ako víťaz a slávny triumfátor. Vďaka týmto tvojim slovám a tvojmu správaniu teraz skutočne viem, čo slobodná vôľa je a čo dokáže: stratiť rozum. Pýtam sa ťa, čo je to v tebe, čo takto hovorí, ak nie samotná slobodná vôľa?

Čujme tvoje závery! Písmo chváli Božiu milosť, takže dosvedčuje slobodnú vôľu. Chváli pomoc Božej milosti, takže ju potvrdzuje slobodnej vôli. Z ktorej dialektiky si sa naučil tieto závery? Prečo nevyvodzuješ opak? Kážeme milosť, takže zrušíme slobodnú vôľu, chválime pomoc Božej milosti, takže slobodnú vôľu zničíme. Načo by inak bola daná milosť? Nato, aby pýcha slobodnej vôle, ktorá je sama osebe dosť silná, bola obdarovaná milosťou ako nadbytočným klenotom? Aby sa bláznila a šantila ako na karnevale?

Preto aj ja obrátim záver. Aj keď nie som rétor, urobím to pevnejšou rétorikou ako ty. Ako je v Božom Písme mnoho miest, ktoré odkazujú na milosť, mnoho je aj tých, čo rušia slobodnú vôľu – a tých je viac. Preto som zvíťazil, ak sa vec hodnotí podľa počtu dosvedčení. Preto je milosť nutná, preto je daná pomoc (Božej) milosti ľuďom. Lebo slobodná vôľa sama zo seba nič nezmôže. Ako hovorí Diatribe, na základe prijateľnej mienky¹⁹¹ nemôže chcieť nič dobré. Spolu s kázaním oslavy milosti a pomoci milosti budeme kázať aj neschopnosť slobodnej vôle. To je zdravý a platný záver, ktorý nezboria ani brány pekelné.¹⁹²

Tu končíme s obranou toho, čo z nášho učenia Diatribe vyvracia, aby kniha nebola nezmerateľne veľká. Vo zvyšnej časti sa budeme zaoberať potvrdením našich vyhlásení, ak je toho vec hodná. Erasmus opakuje v epilógu¹⁹³, že ak by bol platný náš názor, márne sú mnohé hrozby, mnohé zaslúbenia. Nezostane nijaké miesto pre zásluhy či nezásluhy, ani

¹⁹¹ Erasmus II a 4; ErAS 4, 42-44.

¹⁹² Mt 16,18.

¹⁹³ Erasmus IV 3; ErAS 4,162.

pre odmeny či tresty. Ak Boh zatracuje tých, čo nutne hrešia, bude ťažké obraňovať Božie milosrdenstvo a Božiu spravodlivosť. Prídu aj iné nepríjemné ťažkosti, ktoré natoľko pohli veľaváženými mužmi, že padli. Nad tým všetkým sme už vyššie vyriekli súd. Nestrpíme a neprijímame strednú cestu, akú nám s dobrým úmyslom (ako verím) radí Diatribe, aby sme slobodnej vôli pripísali aspoň niečo, hoci len málo, lebo tak ľahšie odstránime navzájom si protirečiace výpovede Písma, ako aj iné už spomenuté nepríjemnosti.¹⁹⁴

Strednou cestou však veci vôbec nepomôžeme a nedosiahneme nijaký pokrok. Ak totiž slobodnej vôli – podľa príkladu pelagiánov – nepriznávaš úplne všetko, nastáva rozpor vo výpovediach Písma – odstrániš zásluhu a odmenu, odstrániš milosrdenstvo aj Božiu spravodlivosť. A všetky nepríjemnosti, ktorým sme sa chceli vyvarovať hoci len malou a neúčinnou silou slobodnej vôle, by zotrvali, ako sme učili vyššie. Preto sa musí ísť až do krajnosti, a to tak, že poprieme celú slobodnú vôľu a všetko vrátíme späť Bohu. Potom si nebudú výpovede Písma navzájom odporovať a ťažkosti, ak aj nebudú zrušené, bude možné aspoň zniesť.

⁷⁵⁶ Teraz sa dostávame k poslednej časti tejto knihy, v ktorej musíme predviesť proti slobodnej vôli naše voje, ako sme sľúbili. No nepredstavíme všetky. Veď aj tak, čo by sme mohli dosiahnuť takouto⁷⁵⁷ malou knižočkou, keď celé Písmo do poslednej bodky aj tak stojí na našej strane? Nie je to ani potrebné, lebo sme slobodnú vôľu prekonali a porazili dvojitým víťazstvom. Prvým dokazujeme, že všetko stojí proti tomu, čo si Diatribe myslela, že hovorí v jej prospech. Druhým ukazujeme, že ešte stále neporazila to, čo poraziť chcela. Ak bola jednou alebo druhou strelou zložená k zemi, tak sme toho dosiahli dosť aj vtedy, ak sme ju ešte úplne neporazili. Lebo na čo je potrebné ešte prevrtať nepriateľa mnohými guľkami, ak sme ho

¹⁹⁴ Erazmus IV 8; ErAS 4,170.

zložili k zemi jediným výstrelom? Ak to vec dovoľí, týmto budeme v krátkosti pokračovať. Z takého veľkého počtu vojakov predvediem len dvoch vojvodcov s niekoľkými légiami, totiž Pavla a evanjelistu Jána.

Pavol začína v Liste Rímskym rozpravu proti slobodnej vôli a za Božiu milosť takto: „Je zjavné“, hovorí, že **„hnev Boží z neba zjavuje sa proti každej bezbožnosti a nepravosti ľudí, ktorí nepravosťou prekážajú pravde“**.¹⁹⁵ Počuješ tu všeobecný názor o všetkých ľuďoch, že sú pod hnevom Božím? Čo iné to znamená, ak nie to, že sme hodní hnevu a trestu? Ako dôvod hnevu menuje iba to, čo je hnevu a trestu hodné. Všetci sú bezbožní a nespravodliví a zadržávajú pravdu v nepravosti. Kde je teraz sila slobodnej vôle, ktorá by sa snažila o niečo dobré? Pavol robí všetko hodným hnevu Božieho a vyhlasuje to za bezbožné a nespravodlivé. No to, čo si zaslúži hnev a je bezbožné, sa správa a pôsobí proti milosti, nie v jej prospech.

⁷⁶¹Pozrime sa, ako Pavol svoje rozhodnutie dosvedčuje zo svätého Písma! Či Pavlove slová nevytvorujú viac, ako na svojom prvotnom mieste? **„Ako je napísané“**, hovorí: **„Niet spravodlivého ani jedného, niet rozumného, nikoho, kto by hľadal Boha; všetci sa odklonili, napospol sa stali neužitočnými, nieto, kto by činil dobré, nieto ani jedného“**.¹⁹⁶ Kto vie, nech mi tu dá vhodný výklad! Môže povedať vymyslené reči. Nech namietne, že slová sú mnohovýznamné a tmavé! Kto sa odváži, nech bráni slobodnú vôľu proti týmto rozsudkom zatratenia! Potom aj ja rád ustúpim a odvolám a sám budem vyznávačom a obrancom slobodnej vôle a sám ju dosvedčím ako pravdivú.

Je isté, že toto povedal o všetkých ľuďoch. Pretože prorok uvádza Boha, ako Toho, kto na všetkých ľuďoch pozerá a vynáša o nich rozsudok, ako hovorí Žalm 13: **„Hospodin hľadá z nebies na ľudí, aby videl, či je aspoň niekto rozumný, kto**

¹⁹⁵ R 1,18.

¹⁹⁶ R 3,10-12.

*hľadá Boha. Odpadli všetci,*¹⁹⁷ atď. A aby si Židia nemysleli, že na nich sa to nevzťahuje, Pavol im prichádza naproti a svedčí, že sa to týka predovšetkým ich: „*Viemé*“, hovorí, „*že čo zákon hovorí, hovorí tým, ktorí sú pod zákonom*“.¹⁹⁸ To isté chcel vyjadriť, keď povedal: „...*najprv na Žida, i na Gréka*“.¹⁹⁹

Počuješ teda, že Boh bude súdiť všetkých, všetky ľudské deti, čo sú pod zákonom (to znamená pohanov aj Židov) ako tých, ktorí sú nespravodliví, Boha nechápu a ani sa na Neho nepýtajú – ani jeden. Skutočne všetci sa odchyľili a sú neúčinní. Myslím si však, že medzi ľudské deti a tých, čo sú pod zákonom, pripočítava aj tých, ktorí sú najlepší a najúctyhodnejší. Tých, ktorí sa silou slobodnej vôle snažia o cnosť a dobro. Diatribe ich oslavuje, ako by mali vrodené vedomie pre cnosti, ak dokonca náhodou netvrdí, že sú deťmi anjelov.

Ako sa teda môžu snažiť o dobro tí, ktorí dokopy nič o Bohu nevedia, ani sa o Neho nestarajú a ani sa na Neho nepýtajú? Ako môžu mať potrebnú silu k dobrému tí, ktorí sa od Boha odklonili a sú Mu úplne neúčinní? Alebo či nevieme, čo to znamená, nepoznať Boha, nechápať Ho, nehľadať Ho, nebáť sa Ho, odvrátiť sa od Neho a byť Mu neúčinný? Či nie sú slová dosť jasné a neučia, že ani jeden človek Boha nepozná, ale Bohom pohŕda, že sa k zlému prikláňa a dobrému je neúčinný? Lebo tu nejde o neschopnosť nájsť si živobytie či majetok, ale o nevedomosť a opovrhnutie vierou a zbožnosťou! Niet pochyb, že táto nevedomosť a opovrhnutie sa nenachádza v tele a v nízkej, hrubej náklonnosti, ale v najvyšších a najvzácnejších ľudských silách, v ktorých majú panovať spravodlivosť, bohabojnosť, poznanie a úcta k Bohu. Myslí sa tým v rozumnosti a vôle, v sile slobodnej vôle, vo vrodennom vedomí, t. j. v tom najúžasnejšom, čo v človeku je.

¹⁹⁷ Ž 14/Vg 13,2n.

¹⁹⁸ R 3,19.

¹⁹⁹ R 2,9.

Čo teraz, milá Diatribe? Sľúbila si, že ak dokážeme z Písma, že tým najlepším v človeku je jeho telo, t. j. to, čo je bezbožné, rada s tým budeš súhlasiť. Súhlas teraz aj s tým, že počuješ, že to najlepšie vo všetkých ľuďoch je nielen bezbožné, ale Boha⁷⁶² vôbec nepozná, Bohom pohŕda, prikláňa sa k zlému a dobrému je neužitočné. Lebo čo iné znamená byť nespravodlivý, ak nie to, že vôľa (ktorá je jednou z najúžasnejších vecí v človeku) je nespravodlivá? Čo iné znamená nepoznať Boha a dobro, ak nie to, že rozumnosť (ktorá je druhou najúžasnejšou vecou) nič nevie o Bohu ani o dobre, t. j. v poznávaní bohobojnosti je slepá? Čo iné znamená odkloniť sa a byť nepoužiteľný, ak nie to, že ľudia nie sú schopní svojou vlastnou časťou (a najmenej tou najlepšou) urobiť niečo dobré, ale iba zlé? Čo iné znamená Boha sa neobávať, ak nie to, že ľudia všetkými svojimi časťami (a najviac tými najlepšími) Boha znevažujú? Znevažovať Boha však znamená znevažovať všetko, čo Bohu prislúcha, napríklad slová, činy, zákony, prikázania aj Božiu vôľu. Čo správne môže teraz predpísať rozum, ktorý je slepý a ničoho neznalý? Čo dobré si môže zvoliť vôľa, ktorá je neužitočná a zlá? O čo sa môže snažiť vôľa, ktorej rozumnosť okrem temnoty svojej slepoty a nevedomosti nič nehovorí? Keď sa teda rozum mylí a vôľa je odvrátená, čo dobré je človek schopný vykonať a o čo sa snaží?

Možno by sa niekto odvážil sofisticky povedať, že ak pripustíme, že vôľa sa od Boha odvracia a rozumnosť je skutočne nevedomá, aj tak sa môže vôľa o niečo snažiť a rozum môže niečo vedieť z vlastných síl. Na mnohé máme schopnosť, aj keď to nekonáme. Ved' diskutujeme o potenciálnej sile, nie o čine. Na to odpovedám takto: Slová proroka zahŕňajú konanie aj schopnosť. Keď sa povie: „Človek sa nepýta na Boha“, je to to isté, ako keď hovoríš, „človek sa nemôže pýtať na Boha“. Z toho vyvodzujeme toto: Keďže Božie konanie nedovoľuje, aby niekto odpočíval alebo nekonal, ako sme už učili vyššie, nemohlo by sa stať, že by sa v ľuďoch

vôbec neprejavila aspoň v nejakom konaní ich schopnosť alebo sila chcieť dobro. Lenže to sa nedeje. Boh z neba hľadá dolu a nevidí jedného jediného, čo by sa na Neho spytoval alebo sa snažil.²⁰⁰ Z toho vyplýva, že nikde niet takej sily, ktorá by sa o Neho snažila, alebo Ho hľadala. No všetci sa (od Neho) odklonili – a ešte viac. Ak by sme nepochopili, že Pavol hovorí o neschopnosti, nič by sme nepochopili. Pretože Pavol zdôrazňuje najmä to, že milosť je potrebná pre všetkých ľudí. Ak by sami niečo dokázali, milosť by sme už nepotrebovali. Keďže to však nedokážeme, potrebujeme milosť. Tak vidíš. Toto miesto úplne porazilo slobodnú vôľu. V človeku nezostáva nič dobré alebo ctihodné, pretože sa odvrátil od Boha. Je nespravodlivý, Boha nehodný, stal sa znevažovateľom Boha a Boh ho označí za neužitočného. Za toto mocne bojuje prorok, ako aj Pavol, ktorý sa na neho odvoláva.²⁰¹

Nie je zanedbateľná vec, keď sa povie, že človek Boha nepozná a pohŕda Ním. Lebo toto je prameň všetkých zločinov, základ hriechu, peklo všetkého zla. Aké zlo pôsobí tam, kde je neznalosť a znevažovanie Boha? Skrátka, panstvo Satana v ľuďoch nemôže byť opísané kratšími a plnšími slovami, ako povedať, že sú⁷⁶³ nevedomí a Boha znevažujú. Lebo to znamená nevieru, neposlušnosť, zločin, rúhanie sa Bohu, krutosť a nemilosrdnosť voči blíznym, samolúbošť vo všetkých veciach Božích i ľudských. Taká je veľkoleposť a moc slobodnej vôle.

Pavol však pokračuje a dosvedčuje, že hovorí o všetkých ľuďoch, najmä o tých najlepších a najúžasnejších, keď vraví: „***Aby sa všetky ústa zapchali a celý svet bol vinný pred Bohom, pretože zo skutkov zákona nebude ospravedlnený pred Ním ani jeden človek.***“²⁰² Prosím ťa, akým spôsobom sa zapchajú ústa všetkých, ak ponecháme silu, ktorou sme niečoho schopní? Potom bude totiž

²⁰⁰ Ž 14/Vg 13,2n; R 3,10-12.

²⁰¹ Erazmus III a 13; ErAS 4, 110.

²⁰² R 3,19-20.

možné Bohu povedať: Nie je tu úplne nič, je tu niečo, čo nemôžeš zatradiť. Lebo ty sám si nám to dal – schopnosť. Tá však nebude mlčať a nebude vinná. Lebo ak je sila slobodnej vôle zdravá a silná, je nesprávne tvrdiť, že celý svet je vinný alebo obžalovaný. Táto sila nie je zanedbateľná, ani v malej časti sveta, ale v celom svete je to najznamenitejšie a najrozšírenejšie, čomu nemožno zapchať ústa. Ak jej možno zapchať ústa, je nevyhnutné, aby spolu s celým svetom bola pred Bohom vinná a obžalovaná. No právom by bola obžalovaná, iba ak by to bolo nespravodlivé a bezbožné, t. j. hodné potrestania a odplaty. Chcel by som totiž vidieť, podľa akého výkladu, ktorý sa týka Boha a celého sveta, môže byť oslobodená takáto ľudská sila od viny! Alebo akým spôsobom by mohla byť vyňatá z pojmu „celý svet“?! Mocné sú hromy a prenikajúce a pravdivé sú blesky ako každé „*kladivo, ktoré rozráža skalú*“,²⁰³ ako hovorí Jeremiáš. A Pavol hovorí: „*Všetci sa odklonili.*“ Celý svet je obžalovaný. Ani jeden nie je spravodlivý.²⁰⁴ Nimi bude rozdrvené všetko v človeku alebo v jeho častiach; ale aj v celom svete, vo všetkých. Nikoho nevynechajú. Celý svet sa pri týchto slovách trasie, chveje a chce utiecť.

Lebo čo väčšie a silnejšie by sa malo povedať, ak nie toto: Celý svet je vinný, všetky ľudské deti sa odchyľili a sú nehodné. Nikto sa neobáva Boha, nikto nie je spravodlivý, nikto nie je rozumný, nikto sa nepýta na Boha! Zatvrdilosť, nerozumnosť a tvrdohlavosť našich srdc sú také veľké, že toto hromobitie nepočujeme ani necítíme. Súčasne vyvyšujeme slobodnú vôľu a jej sily, a tým naplníme slovo Malachiáša: „*Oni stavajú, ale ja budem rúcať.*“²⁰⁵

Rovnako úžasným spôsobom hovorí aj toto: „*Zo skutkov zákona nebude ospravedlnený pred Ním ani jeden človek.*“²⁰⁶ Veľké je slovo „*zo skutkov*

²⁰³ Jer 23,29.

²⁰⁴ R 3,12.

²⁰⁵ Mal 1,4.

²⁰⁶ R 3,20.

zákona“, ako aj „celý svet“ alebo „všetky ľudské deti“. Je pozoruhodné, že Pavol odhliada od osôb a zamýšľa sa nad snažením. Tým zahrňa všetky osoby a všetko, čo je v nich najlepšie. Lebo keby povedal, „nebudú ospravedlnení židia alebo farizeji alebo niektorí bezbožníci“, vyzeralo by to tak, že niekoho vynechal. Potom by sila slobodnej vôle a pomoc zákona neboli celkom zbytočné. Keďže však zatracuje práve skutky zákona a pred Bohom ich vyhlasuje za bezbožné, je zjavné, že zatracuje všetkých, ktorí boli plní horlivosti zákona a skutkov. O naplnenie zákona a konanie skutkov sa snažili iba tí najlepší a aj to len najlepšou časťou v nich, t. j. rozumom a vôľou. Berme teda do úvahy, že boli niektorí, ktorí sa v zákone a skutkoch cvičili, a to s najväčšou snahou ich rozumu a vôle, t. j. celou silou slobodnej vôle. Zákon, ako prejav Božej pomoci, ich podporoval tak, že ich učil a povzbudzoval. Keď sú teraz títo nazvaní za bezbožných, nebudú ospravedlnení, ale Boh ich označí za telesných, čo potom zostáva v celom ľudskom pokolení, čo by nebolo telesné a bezbožné? Všetci, ktorí sa opierajú o skutky zákona, budú zatratení.²⁰⁷ Nezáleží na tom, či sa cvičili v zákone s najväčším, priemerným alebo nijakým úsilím. Všetci sa mohli preukázať iba skutkami zákona, skutky zákona však neospravedľujú. Ak neospravedľujú, označujú svojich konateľov za bezbožných a nepomáhajú im. Bezbožní sú však skutočne vinní a hodní hnevu Božieho. To je také jasné, že proti tomu nemôže nikto namietat.

²⁰⁶Keď teda slobodná vôľa, ktorú zákon podporuje a ktorá celou silou koná podľa zákona, nie je schopná ničoho ani neospravedľuje, ale zostáva v bezbožnosti a v tele, aká je jej vlastná hodnota bez pomoci zákona? „**Zo zákona**“, hovorí Pavol, „**je poznanie hriechu**“.²⁰⁸ Ukazuje, koľko a do akej miery prospieva zákon. Teda, že slobodná vôľa je sama osebe taká slepá,

²⁰⁷ Gal 3,10.

²⁰⁸ R 3,20.

že nespozná ani len hriech. Ako učiteľa potrebuje zákon. No, čo môže na odstránenie hriechu urobiť ten, kto hriech nepozná? Samozrejme, že čo je hriech, nebude pokladať za hriech a čo nie je hriech, to zaň bude považovať. Skúsenosť to dostatočne dokazuje: Svet nenávidí a prenasleduje ako bludárov tých, ktorí sú najlepší a najsnaživejší, čo sa týka Božej spravodlivosti. Božiu spravodlivosť, ktorú káže evanjelium, označuje (svet) za blud alebo ešte horšími výrazmi. Svoje vlastné skutky a plány, ktoré sú skutočným hriechom a bludom, však pokladá a vyhlasuje za spravodlivosť a múdrosť. Pavol zapcháva ústa slobodnej vôli, keď učí, že zákon jej ukazuje hriech ako tomu, kto svoje hriechy nepozná. Nevyslovuje nijakú myšlienku, ktorá by jej pripisovala silu a snaženie o dobro. A tým je vyriešená otázka, ktorú Diatribe v celej knihe tak často kladie: Keď nič nedokážeme, načo potom toľké zákony, prikázania, hrozby a zasľúbenia? Pavol odpovedá: Skrze zákon prichádza poznanie hriechu. Ďalej odpovedá na túto otázku inak, ako by si myslel človek alebo slobodná vôľa. Hovorí, že zákon slobodnú vôľu nedokazuje. Nespolupracuje s ním na spravodlivosti, pretože skrze zákon neprichádza spravodlivosť, ale poznanie hriechu. Ovocím, dielom, poverením zákona je byť svetlom nerozumným a slepým. No takým svetlom, ktoré ukazuje chorobu, hriech, zlo, smrť, peklo a hnev Boží. Nepomáha, ani od nich neoslobodzujú. Uspokojuje sa s tým, že na ne poukazuje. Človek je potom – po poznaní choroby hriechu – smutný, porazený a sklamaný.

Zákon nepomáha a ešte menej si dokáže sám pomôcť. Je skutočne nevyhnutné iné svetlo, ktoré ukazuje liek. Je to hlas evanjelia, ktorý všetkým ukazuje Krista ako osloboditeľa od tohto všetkého. Na Neho neukazuje ani rozum, ani slobodná vôľa. Ako by aj mohli na Neho ukazovať, keď práve oni sú temnotou a nedostatkom podľa svetla zákona?! On im ukazuje chorobu, ktorú vďaka vlastnému svetlu nevidia, ale považujú ju za zdravie.

Takto Pavol sa s touto otázkou zaoberá aj v Liste Galatským, keď hovorí: „**Čo teda zákon?**“²⁰⁹ No neodpovedá spôsobom Diatribe, aby dokázal slobodnú vôľu, ale hovorí: „**Bol pridany za prestúpenie, kým nepríde potomok, na ktorého sa vzťahuje zaslúbenie**“. Hovorí „**za prestúpenie**“. Určite nie, ako hovorí Hieronymus. Pavol predsa vysvetľuje, že toto je zaslúbené budúcim potomkom. Zruší a zviaže hriechy, keď daruje spravodlivosť. Aby sa však priestupky zväčšili,⁷⁶⁷ hovorí v Liste Rímskym v 5. kapitole: „**Do toho ešte popri tom prišiel zákon, aby sa poklesok rozhojnil**“.²¹⁰ Niežeby sa hriechy bez zákona nediali alebo nešírili, ale nerozpoznávali by sa ako priestupky, alebo ako také veľké hriechy. Väčšina z nich – a tie najväčšie určite – by boli uznané za dobré a spravodlivé. Ak však nepoznáme hriechy, niet miesta pre liek ani nádej. Lebo ak sa sami považujú za zdravé a nepotrebujú lekára, neznesú ani ruku uzdravujúceho. Preto je potrebný zákon, aby robil hriech poznateľným. Aby pyšný človek, ktorý sa pokladal za zdravého, spoznal svoju ničomnosť a veľkosť svojej pýchy. Aby bol pokorený, vzlykal a bažil po milosti, ktorá sa zjavila v Kristovi.

Pozri, teda, aká jednoduchá je reč! „**Zo zákona je poznanie hriechu**“. Predsa je dosť mocná, aby odstránila a zničila slobodnú vôľu. Lebo ak je pravda, že sama nevie, čo je hriech a zlo – ako hovorí aj Pavol v Liste Rímskym 7, „**ani žiadosť by som nebol poznal, keby zákon nebol povedal: nepožiadaj!**“²¹¹ – ako by mala vedieť, čo je spravodlivosť a dobro? Ak však nepozná spravodlivosť, ako sa má o ňu snažiť? Nepoznáme hriech, v ktorom sme zrodení, v ktorom žijeme, hýbeme sa a sme, či skôr, ktorý v nás žije, pohýna a riadi nás. Ako máme poznať spravodlivosť, ktorá panuje mimo nás, v nebi? Tieto slová robia zo slobodnej vôle nič a menej ako nič.

²⁰⁹ Gal 3,19.

²¹⁰ R 5,20.

²¹¹ R 7,7.

Keďže je to takto, Pavol s pevnou nádejou a autoritu vyhlasuje: „*Ale teraz sa bez zákona zjavila spravodlivosť Božia, ktorú dosvedčujú zákon i proroci a to spravodlivosť Božia z viery v Ježiša Krista všetkým veriacim; lebo niet rozdielu: Všetci totiž zbrešili a nemajú slávy Božej, ale ospravedlnovaní sú zadarmo z Jeho milosti skrze vykúpenie v Kristovi Ježišovi, ktorého Boh dal ako prostriedok zmierenia skrze vieru, v Jeho krvi*“²¹² atď.

⁷²²Prehliadam najsilnejšie argumenty o úmysle milosti, zaslúbení, sile zákona, dedičnom hriechu a o prijatí Božieho vyvolenia. Nie je medzi nimi nikto, kto by sám nedokázal zrušiť slobodnú vôľu. Lebo keď milosť prichádza kvôli úmyslu²¹³ alebo predurčeniu, prichádza nutne a nie skrze naše snaženie a horlivosť, ako sme učili vyššie.

Takisto, keď Boh zaslúbi milosť pred zákonom, ako Pavol dokazuje tu a v Liste ⁷⁷³Galatským, potom neprichádza zo skutkov alebo zo zákona. Inak by zaslúbenie nebolo ničím. Ak skutky majú cenu, tak ani viera (ktorou bude Abrahám ospravedlnený pred zákonom atď.) by nebola ničím.²¹⁴ Takisto, keďže zákon je silou hriechu²¹⁵ a hriech len ukazuje, ale neodstraňuje, tým pred Bohom obviňuje svedomie a hrozí mu hnevom. Na to myslí Pavol, keď hovorí: „*Zákon spôsobuje hnev*“.²¹⁶ Ako vznikol názor, že zákon pripravuje na spravodlivosť? Ak nám nepomôže zákon, ako nám môže pomôcť výhradne sila slobodnej vôle? A tiež, keď sme všetci pod hriechom a zatratení pre jeden Adamov prečin,²¹⁷ ako sa môžeme pokúsiť o niečo, čo nie je hriech alebo hodné zatratenia? Keď totiž Pavol hovorí „*všetci*“,²¹⁸ tak nevynecháva nikoho, ani silu slobodnej vôle,

²¹² R 3,21-23. 28. Gal 2,16.

²¹³ Ef 1,11.

²¹⁴ R 4,5.9-12; Gal 3,17nn.

²¹⁵ 1 Kor 15,56.

²¹⁶ R 4,15.

²¹⁷ R 5,12.

²¹⁸ R 3,12.21.28.

ani nikoho, kto koná. Či skutky robí alebo nie, či sa snaží alebo nie, pod pojem „*všetci*“ bude nutne zahrnutý spolu s ostatnými. Nehrešili by sme, ani by sme neboli zatratení skrze jeden – jediný Adamov hriech, keby to nebol náš hriech. Lebo kto bude zatratený kvôli cudziemu hriechu, najmä pred Bohom? Nie je náš jeho napodobňovaním ani konaním, lebo to nie je len jeden Adamov hriech. Nie on, ale my by sme sa ho dopustili. Je náš od narodenia. O tom je však reč na inom mieste. Takže dedičný hriech nedovoľuje, aby slobodná vôľa vôbec dokázala niečo iné, ako hrešiť a byť zatratená.

Ako som povedal, tieto dôvody prehliadnem, lebo sú úplne zjavné a najsilnejšie a tiež sme o nich vyššie niečo povedali. Ak by sme však u samotného Pavla chceli uviesť všetko, čo ničí slobodnú vôľu, nemohli by sme urobiť nič lepšie, ako to, že by sme sa v neprerušenom komentári zaoberali celým Pavlom. Takmer slovo za slovom by sme poukazovali na to, že vyvracia slávne sily slobodnej vôle. Rovnako, ako som to práve urobil 3. a 4. kapitolou Listu Rímskym.

Hovorím, že Pavol tak často používa všeobecné označenia ako „*všetci*“, „nikto“, „nie“, „nikde“, „bez“, ako napríklad „*všetci sa odklonili*“, „*nieto spravodlivého ani jedného*“, „*nieto, kto by činil dobré, nieto ani jedného*“, „všetci sú skrze jeden prečin hriešnici a zatratení“, „skrze vieru, bez zákona budeme súdení bez skutkov“. Preto sa veľmi čudujem, že ak by aj chcel niekto hovoriť inak, nemohol by hovoriť jasnejšie a zrozumiteľnejšie. Čudujem sa, ako je možné, že napriek týmto obsažným slovám a vetám, mohli získať prevahu celkom opačné výpovede, ako „niektorí sa neodklonili, nie sú nespravodliví, zlí, hriešnici, zatratení; je niečo⁷⁷⁴ v ľuďoch, čo je dobré a o dobré sa horlivo snaží“. Ako keby pod pojmi „všetci“, „nikto“ a „nie“ nebol zahrnutý každý, kto sa snaží o dobro! Aj keby som chcel, nemám nič, čím by som mohol Pavlovi protirečiť alebo oponovať.

Som nútený nechať, aby sa pod pojmy „všetci“ a „nikto“, o ktorých hovorí Pavol, zahrnula aj sila mojej slobodnej vôle s jej snažením. Teda, pokiaľ nebude zavedená nová gramatika a spôsob reči...

A možno by sme mohli použiť obraznú reč a citované slová prekrútiť, keby raz – alebo na jednom mieste – použil takéto označenie. Naďalej ich však používa v pozitívnom aj v negatívnom zmysle. V oboch prípadoch sa vecou zaoberá tak, že všetkému dáva rovnaký význam – prirovnávaniu a deleniu všeobecných častí, prirodzenosti slov a samotnej reči, tomu, čo predchádza aj tomu, čo nasleduje, okolnostiam, zámerom a celej rozprave. Pavol nechce, aby mimo viery v Krista platilo niečo iné ako hriech a zatratenie.

Sľúbili sme, že slobodnú vôľu vyvrátíme takým spôsobom, že nijaký protivník nebude môcť oponovať. Myslím, že som to aj urobil, aj keď porazení s našim názorom nesúhlasia alebo mlčia. To však nie je v našej moci, to je dar Ducha Božieho.

⁷⁷⁶Ešte prejdime k Jánovi, ktorý rovnako silno ničí slobodnú vôľu. Hneď na začiatku pripisuje slobodnej vôli takú slepotu, že svetlo pravdy ani nevidí, nie to, aby sa o ňu ešte aj snažila. Tak totiž hovorí: „*To svetlo svieti v tme, ale tma Ho nepohltila*“²¹⁹ a vzápätí: „*Bolo vo svete a svet Ním povstal, ale svet Ho nepoznal*“.²²⁰ „*Do svojho vlastného prišiel, a Jeho vlastní Ho neprijali*“.²²¹ Čo myslíš, že chápe pod pojmom „*svet*“? Nebodaj chceš niekoho spod tohto pojmu vylúčiť?! Teda okrem toho, kto je znovuzrozený Duchom Svätým.

⁷⁷⁸Vypočujme si aj príklad slobodnej vôle! Nikodém je iste muž, pri ktorom nemožno prehliadnuť, čo slobodná vôľa dokáže. Čo ponechá tento muž na horlivosť alebo snahu? Priznáva, že Ježiš zvestuje pravdu a pri-

²¹⁹ J 1,5.

²²⁰ J 1,10.

²²¹ J 1,11.

šiel od Boha. Chváli znamenania. Prichádza v noci, aby počul zvyšok a zhováral sa s Ním. Či nevyzerá, že schopnosťou slobodnej vôle hľadal to, čo prislúcha bohobojnosti a spáse? Pozri však ako narazí! Či spoznáva alebo vyznáva, že niekedy hľadal znovuzrodenie, o ktorom Kristus hovorí a učí ako o pravej ceste k spáse? Skôr sa toho obáva a je zmätený. Hovorí, že nielenže to nechápe, ale sa od toho odvracia, lebo je to nemožné. Hovorí, „*ako sa to môže stať?*“²²² Nie je to vôbec zvláštne. Ved' kto kedy počul, že človek sa k spáse musí znovuzrodiť z vody a z Ducha? Kto si kedy čo len pomyslel, že Syn Boží „musí byť povýšený, aby ten, kto v Neho verí, nebol stratený, ale mal večný život“?²²³ Alebo či o tom niekedy rozmýšľali najbystrejší a najlepši filozofi? Alebo získali niekedy najváženejší tohto sveta túto múdrosť? Alebo sa o to niekedy snažila slobodná vôľa niektorého človeka? Nevyznáva Pavol, že táto pravda je skrytá v tajomstve?²²⁴ Síce ju predpovedali proroci, ale zjavilo ju evanjelium. Pre svet bola od počiatku zamľčaná a neznáma. Čo mám povedať? Ak sa chceme spýtať na skúsenosti, celý svet, ľudský rozum, a tým aj slobodná vôľa je nútená vyznať, že Krista nepozná a nepočula o Ňom, kým do sveta neprišlo evanjelium. Ak Ho však nepoznala, o to menej Ho hľadala alebo sa o Neho usilovala. Kristus je však cesta, pravda, život a spása.²²⁵ Slobodná vôľa teda vyznáva, či chce, alebo nechce, že z vlastných síl nemohla hľadať ani poznať, čo patrí k ceste, pravde a spáse. Napriek tomu zúrime proti tomuto vyznaniu a proti samotnej skúsenosti. Prázdnyimi slovami diskutujeme o tom, že v nás zostala taká veľká sila, ktorá by sa dokázala prikloniť k tomu, čo patrí k spáse. To je to isté, ako tvrdenie, že Kristus, Syn Boží, bol pre nás povýšený, aj keď to nikto nikdy nevedel ani na to nemyslel.²²⁶ Práve táto

²²² J 3,9.

²²³ J 3,14.15.

²²⁴ 1 Kor 2,7.

²²⁵ R 16,25; R 14,6.

²²⁶ J 12,32.34.

nevedomosť nie je vlastne nevedomosťou, ale poznaním Krista, teda toho, čo prislúcha k spásu. Ešte stále nevidíš a necítiš, že obrancovia slobodnej vôle hovoria nezmysly, keď vedomosťou nazývajú to, čo sami vyhlasujú za nevedomosť? Neznamená to volať tmu svetlom, ako hovorí v piatej kapitole Izaiáš?²²⁷ Boh mocne zapcháva ústa slobodnej vôli jej vlastným vyznaním a skúsenosťou. Predsa nemôže mlčať a pritom vzdávať Bohu česť!

⁷⁸⁰Ak je však najlepšia časť človeka sama osebe dobrá a zdravá, Kristus ju nevykúpi. Potom aj Boh je nespravodlivý, ak zatracuje nejakého človeka, lebo tak zatracuje to, čo je v človeku dobré a zdravé, t. j. nevinného. Pretože nijaký človek nemá slobodnú vôľu. Nieкто zle zmyšľajúci to môže zneužiť a učiť, že samotná sila nebude odstránená natoľko, aby sa nemohla snažiť o dobro. Ak je však sila takto stvorená, bezpochyby je dobrá, svätá a spravodlivá. Preto nemôže byť zatratená, ale musí byť od človeka, ktorý je zatratený, oddelená. To sa však nemôže stať. Keby sa mohlo, človek by už bez slobodnej vôle nebol človekom. Už by sa nepovažoval za hodného a netvrdil by, že si niečo zaslúži. Nebol by zachránený ani zatratený. Stal by sa hlupákom a nebol by už nesmrteľný. Boh teda zostáva nespravodlivý, pretože v človeku a s človekom zatracuje túto dobrú, spravodlivú a svätú silu, ktorá nepotrebuje Krista.

Postúpme však v Jánovom evanjeliu ďalej: „***Kto verí v Neho***“, hovorí Ján, „***nebude súdený; ale kto neverí, už je odsúdený, pretože neuveril v meno jednorodeného Syna Božieho.***“²²⁸ Odpovedz mi, patrí slobodná vôľa k počtu veriacich alebo nie? Ak áno, nepotrebuje znovu milosť, lebo sama zo seba verí v Krista, ktorého sama zo seba ani nepozná, ani na Neho nemyslí. Ak nie, už je odsúdená, čo nie je nič iné, ako byť Bohom zatratený. Boh pred-

²²⁷ Iz 5,20.

²²⁸ J 3,18.

sa ztracuje len bezbožných; takže je bezbožná. O čo zbožné sa bezbožný môže usilovať? Ani si nemyslím, že by sme silu slobodnej vôle mohli oddeliť, keďže sa hovorí o celom človeku, ktorý – ako hovorí Ján – bude odsúdený. Ďalej, nevera nie je hrubá náklonnosť,²²⁹ ale to najväčšie, čo sedí a panuje v hrade vôle a rozumu, ako aj jej náprotivok – viera. Byť neveriacim znamená popierať Boha a urobiť Ho klamárom, ako stojí v 1. liste Jánovom v prvej kapitole: „Kto neverí Bohu, urobil Ho klamárom“.²³⁰ Ako sa môže o dobro snažiť sila, ktorá stojí proti Bohu a robí z Neho klamára? Ak by táto sila nebola neveriaca a bezbožná, Ján by o celom človeku nemohol povedať, že už je odsúdený. Musel by povedať, že človek je podľa svojej hrubej náklonnosti už odsúdený, ale vďaka svojmu najlepšiemu a najúžasnejšiemu konaniu, ktorým sa o vieru snaží alebo už verí, súdený nebude.

Písmo často hovorí, že „*každý človek je klamár*“,²³¹ my však na základe autority slobodnej vôle hovoríme: Naopak, Písmo klame, lebo človek nie je klamárom vo svojej najlepšej časti, t. j. rozume a vôli, ale len telom, krvou a miechou. To, čo mu dáva meno „*človek*“, teda rozum a vôľa, je zdravé a sväté.

Tak aj slovo Krstiteľa, „kto verí v Syna, má večný život, kto však neposlúcha Syna, neuvidí život, ale hnev Boží zostáva na ňom“²³², musí znamenať, že hnev Boží nezostáva nad hrubou náklonnosťou ľudí²³³, ale nad silou slobodnej vôle. Nad silou vôle a rozumu zostáva milosť a večný život.

Podľa tohto príkladu rečníckym zvraciaš všetko, len aby obstála slobodná vôľa, všetko, čo Písmo hovorí o bezbožných ľuďoch. Prevraciaš, čo hovorí o nerozumnej časti v človeku, aby rozumová časť zostala neporušená a skutočne ľudská.

²²⁹ affectus

²³⁰ 1 Jn 5,10.

²³¹ Ž 116/Vg 115,11; R 3,4.

²³² J 3,36.

²³³ ...super crassos affectus hominis

Budem vďačným obrancom slobodnej vôle a s dôverou budem hrešiť, lebo si budem môcť byť istý, že rozum a vôľa, a tým aj slobodná vôľa, nemôžu byť zatratené. Nikdy nevyhasnú, ale naveky zostanú zdravé, spravodlivé a sväté. Keďže vôľa a rozum sú požehnané, budem sa tešiť, že ohavné a nerozumné telo bude oddelené a zatratené. Určite si nebudem želať, aby ho Kristus spasil.⁷⁸¹ Vidíš, kam nás vedie učenie o slobodnej vôli? Popiera všetko božské a ľudské, časné i večné a sama seba zosmiešňuje takými to neslýchanosťami. Krstiteľ rovnako hovorí: „**Človek si nič nemôže vziať, ak nie mu je dané z neba**“.²³⁴ Tu nech sa Diatribe prestane predvádzať vymenovávaním všetkého, čo máme z neba! Nediskutujeme o prirodzenosti, ale o milosti, ani sa nepýtame, čo tvoríme na Zemi, ale akí sme pred Bohom v nebi. Vieme, že človek bol ustanovený za pána nad vecami pod ním, nad ktorými má právo a slobodnú vôľu. Tie poslúchajú a robia, čo chce a čo si myslí. Pýtame sa však na to, či má vzhľadom na Boha slobodnú vôľu? Či Boh chce a robí, čo chce človek? Alebo má Boh slobodnú vôľu voči človeku, a preto človek chce a robí, čo chce Boh? Dokáže len to, čo robí a chce On? Krstiteľ hovorí, že nemôže obdržať nič, čo by mu nebolo dané z neba. Preto slobodná vôľa nie je ničím.

⁷⁸³ Nebudem sa venovať môjmu Achilovi, ktorého Diatribe prehliadla bez toho, aby sa ho dotkla, totiž Listu Rímskym 7 a Galatským 5. Pavol v nich učí, že v svätých a zbožných ľuďoch prebieha prudký boj medzi duchom a telom, ktorý je taký silný, že nemôžu robiť, čo by chceli.²³⁵ Z toho som vyvodil, že ak je prirodzenosť človeka taká zlá, že v tých, čo sú znovuzrodení, sa nielenže nesnaží o dobré, ale naopak, proti dobrému bojuje a vzpierajú sa mu, akým spôsobom by sa mohla snažiť o dobré v ľuďoch, ktorí ešte nie sú znovuzrodení, ktorí sú „starým človekom“, otro-

²³⁴ J 3,27.

²³⁵ R 7, 14-23; Gal 5,17.

kom Satana? Pavol nehovorí iba o hrubej náklonnosti, ktorej sa Diatribe vo všetkých častiach Písma snaží uniknúť (ako keby to bolo možné). Ako diela tela vymenúva kacírstvo, modlárstvo, nezhody, spory,²³⁶ ktoré vládnú predovšetkým v najvyšších silách, totiž v rozume a vôli. Ak teda telo bojuje touto náklonnosťou vo svätých proti Duchu, o čo viac bude takto bojovať v bezbožných a v slobodnej vôli proti Bohu! Preto to Pavol v Liste Rímskym 8 volá nepriateľstvom voči Bohu.²³⁷ Tento argument by som rád videl vyvrátený. Tým by sa obhájila slobodná vôľa.

Isteže, priznávam, že ak by to aj bolo možné, nechcel by som, aby mi bola daná slobodná vôľa. Ani aby bolo niečo prenechané v mojich rukách, čím by som sa mohol snažiť o spásu. Nielen preto, že by som nebol schopný obstať a vyznať sa v toľkých protivenstvách a nebezpečenstvách a pri toľkých útočiacich démonoch. Veď jeden démon je mocnejší než všetci ľudia a nikto by nebol zachránený. Aj preto, že aj keby neexistovali nijaké nebezpečenstvá, protivenstvá a démoni, predsa by som bol nútený naďalej pracovať v neistote a rozrážať vzduch.²³⁸ Lebo moje svedomie by si nikdy nebolo vedomé a isté, koľko musí robiť, aby to Bohu stačilo, aj keby som žil a robil večne. Lebo nech by bol môj čin akokoľvek dokonalý, vždy by zostávala znepokojujúca pochybnosť, či sa to Bohu páči, alebo či niečo z toho žiada. Tak to dosvedčuje aj skúsenosť všetkých, ktorí sú spravodliví zo skutkov a, nanešťastie, aj ja som to tak mnoho rokov učil.

Keď teraz Boh odobral spásu mojej slobodnej vôli a vzal a prijal ju do svojej vôle, aby ma zachránil nie skrze môj čin a beh, ale skrze svoju milosť a milosrdenstvo, som si istý a vedomý, že je verný a neoklame ma.²³⁹ Je aj mocný a silný, takže nijakí démoni ani okolnosti Ho nepremôžu

²³⁶ Gal 5,20.

²³⁷ R 8,7.

²³⁸ 1 Kor 9,26.

²³⁹ 1 Kor 1,9; 2 Tes 3,3.

a ani mňa nemôžu od Neho odtrhnúť. „*Nikto*“, hovorí, „*mi ich nevytrhne z ruky. Čo mi dal Otec, je väčšie ako všetko*“.²⁴⁰ Preto, hoci nie všetci, no predsa niektorí budú zachránení. Silou slobodnej vôle by nebol zachránený nikto. Všetci, do posledného človeka, by sme boli zatratení. Preto sme si vedomí a istí, že sa Bohu páčime, nie vďaka nášmu skutku, ale vďaka Jeho priazni zasľúbenému milosrdenstvu. Nezapočíta nám, keď robíme menej alebo zle, ale nám otcovsky odpúšťa a zlepšuje nás. To je sláva všetkých svätých v Bohu.

²⁴⁰Možno však mátie, že je ťažké obraňovať milosť a spravodlivosť Boha, ktorý odsudzuje tých, ktorí si to nezaslúžili.²⁴¹ Bezbožných, ktorí sa v bezbožnosti narodili a nevedia si nijako pomôcť, aby bezbožnými neboli. Ostanú nimi a budú odsúdení. Tých, ktorí sú nútení kvôli svojej prirodzenosti hrešiť a zahynúť. Ako hovorí Pavol: „*Boli sme od prírody deťmi hnevu ako aj ostatní*“.²⁴² Takto ich stvoril samotný Boh. Zo skazeného semena jedného Adama! Tu musíme Bohu vzdávať česť a báť sa Ho, pretože je nadmieru dobrotivý k úplne nehodným, ktorých ospravedľňuje a zachraňuje. Všetko ostatné musí byť ponechané celkom na Jeho Božskú múdrosť. Musíme Ho považovať za spravodlivého aj vtedy, keď sa nám javí ako nespravodlivý. Ak by sme Jeho spravodlivosť ako spravodlivú mohli posudzovať aj podľa ľudského chápania, nebola by Božská a v ničom by sa neodlišovala od ľudskej spravodlivosti. Boh je však pravdivý, jediný a ľudskému rozumu úplne nepochopiteľný a neprístupný. Preto je primerané, dokonca nevyhnutné, aby aj Jeho spravodlivosť bola nepochopiteľná, ako to vyhlasuje aj Pavol, keď hovorí: „*Ó, hlbokosť bohatstva, múdrosti a známosti Božej! Aké nevyspytatelné sú Jeho súdy a nepochopiteľné cesty*

²⁴⁰ J 10,28.29.

²⁴¹ Erazmus II a 15.

²⁴² Ef 2,3.

Jeho“.²⁴³ Neboli by nepostihnuteľnými, keby sme v každom ohľade mohli pochopiť, prečo sú spravodlivé. Čím je človek v porovnaní s Bohom? Čo dokáže naša moc v porovnaní s Jeho mocou? Čo je naša sila v porovnaní s Jeho schopnosťami? Čo je naše poznanie v porovnaní s Jeho múdrosťou? Čo je naše bytie v porovnaní s Jeho bytím? Skrátka, čím je všetko naše v porovnaní so všetkým tým, čo je Jeho? Keď teda priznáme, aj podľa prirodzenosti – majsterky učenia, že ľudská moc, sila, múdrosť, poznanie, bytie a všetko, čo je naše, nie je ničím v porovnaní s Božou mocou, silou, múdrosťou, poznaním a bytím, čo je to za opovážlivosť, že napadneme samotnú spravodlivosť a Boží súd? A nášmu úsudku by sme chceli prisúdiť toľko, že Boží úsudok dokážeme chápať, posudzovať a zvažovať. Prečo nehovoríme podobne aj tu – náš úsudok nie je ničím, ak ho porovnáme s Božím? Spýtaj sa samotnej rozumnosti, či nebola oklamaná a či nebude nútená priznať, že je pochabá a opovážlivá, keď nepripustí, aby bol Boží úsudok nepochopiteľný! Veď všetky ostatné Božie veci považuje za neob-
siahnuteľné. Vo všetkom inom priznávame Bohu Boží majestát, iba pri Jeho súde sme Ho pripravení poprieť! Teraz si nemôžeme myslieť, že je spravodlivý, pretože nám predsa zaslúbil, že všetci uvidia a pochopia Jeho spravodlivosť, keď zjaví svoju slávu.

Uvediem príklad na posilnenie viery a na útechu naničhodného oka, ktoré Boha podozrieva z nespravodlivosti. Pozri, Boh riadi tento telesný svet vo vonkajších veciach tak, že keď pozeráš na súd ľudského rozumu a nasleduješ ho, si nútený povedať „nijaký Boh neexistuje“ alebo „Boh je nespravodlivý“, či ako hovorí Ovídius, „budem si často myslieť, že žiadni bohovia neexistujú“! Pretože, pozri, ako neobyčajne dobre sa vodí zlému, naproti tomu dobrým, naopak, obzvlášť zle! To dosvedčujú ⁷⁸⁵Príslovia a skúsenosť, matka prísloví: „Čím bezočivejší, tým šťastnejší“. „*Stany pus-*

²⁴³ R 11,33.

tošiaticich sú na pokoji“, hovorí Jób.²⁴⁴ A Žalm 72 sa sťažuje, že „*to sú bezbožní: hromadia bohatstvá, súc večne bezpeční*“.²⁴⁵ Prosím ťa, nie je podľa úsudku všetkých absolútne nespravodlivé, že zlých osud obdarí a dobrých zasiahne? Tak to však prináša kolobeh sveta. Na tomto padli aj duchom najväčší. Boha popierali a mysleli si, že osud je náhodný, ako epikurejci a Plínius. Aristoteles myslí iba na seba, keď „prvé bytie“²⁴⁶ oslobodil z biedy, nevidí nič, len seba samého, lebo považuje za nesmierne ťažké vidieť toľko zla a nespravodlivosti.

Proroci, ako Jeremiáš, Jób, Dávid, Ásáf a iní, ktorí verili, že Boh existuje, boli ešte viac pokúšaní Božou nespravodlivosťou. Čo myslíš, že si mysleli Demostenes a Cicero, keď robili všetko, čoho boli schopní a dostali odplatu v biednej smrti? Túto Božiu nespravodlivosť, ktorá sa zdá nadmieru pravdepodobná a prednáša sa takými dôvodmi, ktorým nemôže odolať nijaký rozum a nijaké svetlo prirodzenosti, predsa náramne ľahko zruší svetlo evanjelia a poznanie milosti. Ona nás poučí, že bezbožným sa síce darí neobyčajne dobre, ale na duši hynú.²⁴⁷ A krátke riešenie tejto neriešiteľnej otázky potvrdíme jedným – jediným slovíčkom, totiž, že po tomto živote existuje život, v ktorom bude potrestané a odmenené všetko, čo nie je potrestané a odmenené tu. Lebo tento život nie je ničím iným ako prechodom alebo, lepšie povedané, začiatkom budúceho života.²⁴⁸

Keď teda svetlo evanjelia, ktoré pôsobí iba v slove a viere, spôsobuje toľko, že táto otázka, ktorá sa po stáročia riešila a nikdy nevyriešila, sa ľahko vyrieši a odstráni; čo myslíš, že sa stane, keď svetlo slova a viery ustúpi a zjaví sa samotná vec a Boží majestát? Alebo si myslíš, že svetlo slávy túto otázku ľahko vyrieši, zatiaľ čo vo svetle slova alebo milosti bola

²⁴⁴ Jób 12,6.

²⁴⁵ Ž 73/Vg 72,12.

²⁴⁶ primum ens

²⁴⁷ Mt 16,26.

²⁴⁸ R 2,5-8; 2 Kor 5,10.

neriešiteľná? Veď už svetlo milosti ľahko vyriešilo otázku, ktorá bola vo svetle prirodzenosti neriešiteľná!

Pozrime sa na tri svetlá! Svetlo prirodzenosti, svetlo milosti a svetlo slávy, ako to robí rozšírené a dobré rozlišovanie.²⁴⁹ Vo svetle prirodzenosti nemožno vyriešiť, prečo je spravodlivé, aby dobrí boli postihovaní a zlým sa vodilo dobre. Toto však rieši svetlo milosti. Vo svetle milosti je neriešiteľné, ako môže Boh zatradiť toho, kto nemôže zo svojich vlastných síl robiť nič iné, ako hrešiť a byť vinný. Tu hovorí svetlo prirodzenosti aj svetlo milosti, že to nie je vina biedneho človeka, ale nespravodlivého Boha. A inak nemôžu súdiť o Bohu, ktorý bezbožného človeka korunuje zadarmo, bez zásluh a iného, ktorý je možno menej alebo aspoň nie viac bezbožný, nekorunuje, ale zatracuje. Svetlo slávy však hovorí inak. Ukáže, že Boží súd (v ktorom je obsiahnutá zatiaľ nepochopiteľná spravodlivosť), je najlepšou a najzjavnejšou spravodlivosťou. Zatiaľ tomu iba veríme, pretože nás tak napomína a posilňuje svetlo milosti. Podobný zázrak sa deje vo svetle prirodzenosti.

⁷⁸⁶Na tomto mieste knihu ukončím. Ak je potrebné, som pripravený venovať sa tejto veci aj naďalej. Aj keď si myslím, že sme urobili zadosť bohabojnému aj tomu, kto sa chce bez zaťažosti podriaďiť pravde. Keď veríme, že je pravda, že Boh vie všetko vopred a vopred všetko určuje,²⁵⁰ potom Ho vďaka Jeho predzvedeniu a predurčeniu nemožno ani oklamať, ani Mu v ňom brániť. Všetko sa deje podľa Jeho vôle. To je nútený pripustiť samotný rozum, ktorý je súčasne svedkom, že slobodná vôľa nemôže byť ani v človeku, ani v anjelovi, ani v hocijakom inom tvorovi. Je zjavné, že nemôže existovať nijaká slobodná vôľa, ak veríme, že Satan je kniežaťom sveta²⁵¹ a že sa všetkými silami večne vtiera do Kristovej ríše a bojuje proti nej, len

²⁴⁹ Thomas von Aquin: Summa theologica gu. 12 art.2.

²⁵⁰ R 8,29nn.

²⁵¹ J 16,11.

aby nemusel oslobodiť zajatých ľudí. Ustúpi iba, ak by ho k tomu prinútila sila Ducha. Ak veríme, že dedičný hriech aj tých, ktorých vedie Duch, skazil natoľko, že bojujú proti dobru, je jasné, že v človeku, v ktorom nie je Duch, nezostáva nič, čo by sa mohlo prikláňať k dobru, ale len ku zlu. Židia, ktorí sa s krajným vypätím síl snažili o spravodlivosť, upadli do nespravodlivosti. Pohania, ktorí sa snažili o bezbožnosť, bez zásluhy a neočakávane dospeli k spravodlivosti. Tak je na základe výsledku a skúsenosti rovnako zjavné, že človek bez milosti nemôže chcieť nič iné, ako zlo. Skrátka, keď veríme, že Kristus spasil ľudí skrze svoju krv, sme nútení pripustiť, že je stratený celý človek. Inak by sme Krista urobili zbytočným alebo iba Spasiteľom najbezcenejšej časti v nás. To by však bolo bohorúhačské a ohavné.

Teba, milý Erazmus, teraz kvôli Kristovi prosím, aby si konečne splnil svoj sľub! Sľúbil si, že sa poddáš tomu, kto lepšie učí.²⁵² Nehľad' na osobu! Priznávam, ty si významný a vyznamenaný mnohými, a to tými najušľachtilejšími darmi od Boha, Duchom, učenosťou a skutočne úžasnou výrečnosťou. O iných pomlčím. Ja nemám nič a nie som ničím, okrem toho, že sa smiem chváliť tým, že som kresťan. Ďalej ťa chválím a mimoriadne oslavujem aj preto, že si ako jediný zo všetkých napadol vec samotnú, t. j. vlastné jadro veci a nevyčerávaš ma vedľajšími rozpravami o pápeženstve, očistci, odpustkoch a podobnými vecami, ktoré sú viac malichernosťami ako skutočnými problémami a ktorými ma doteraz prenasledovali takmer všetci. Ty jediný si videl kľúčový bod veci a napadol si samotnú hlavnú vec. Za to Ti zo srdca ďakujem, lebo radšej som sa odovzdal tejto veci, pokiaľ mi to čas a voľná chvíľa dovolili. Keby to urobili tí, ktorí ma doposiaľ napádali, keby to urobili tí, ktorí sa len vystatovali novými duchmi a zjaveniami, mali by sme menej vzbúr a roztržiek a viac pokoja a jednoty. Boh však tak skrze diabla potrestal našu nevďačnosť.

²⁵² Erazmus IV 17; ErAS 4,192.

Ak však nevieš so spornou otázkou zaobchádzať inak, ako si s ňou zaobchádzal v tejto Diatribe, želal by som si, aby si sa uspokojil s tvojimi darmi vedy a jazyka, ako si to s veľkým úspechom a slávou robil doposiaľ. Aby si na ne dbal, rozlišoval a zveľaďoval ich. Týmto snažením si aj mne urobil veľkú službu a vyznávam, že ti vďačím za veľa. Z tohto pohľadu si ťa ctím a z úprimného srdca ťa obdivujem. Boh však nechcel a ešte ti nedal dospieť k tomuto nášmu prípadu. Prosím ťa, aby si to nechápal ako⁷⁸⁷ opovážlivé vyjadrenie. Skôr sa modlím za to, aby ti Pán dal nado mnou v tejto veci už čoskoro prevahu, ako ju máš vo všetkých ostatných oblastiach. Nie je nič nové, že Boh vyučuje Mojžiša cez Jetra a Paula poučuje cez Ananiáša.²⁵³

Hovoríš, že ak by si nepoznal Krista, bol by tvoj cieľ v nedohľadne.²⁵⁴ Myslím, že sám vidíš, ako to s tým je. Lebo aj keby sme sa mýlili, ty alebo ja, nie všetci zblúdia. Boh je ten, ktorého Jeho svätí skvele zvestujú.²⁵⁵ Preto pokladáme za svätých aj tých, ktorí sú od svätosti veľmi vzdialení. A keďže si človek, je ľahko možné, že Písmu alebo výrokom cirkevných Otcov, pod ktorých vedením podľa tvojho názoru dosiahneš cieľ, buď dobre nerozumieš, alebo na ne dost' nedbáš. Na to dost' poukazuješ, keď hovoríš, že nepíšeš preto, aby si nastolil pevné tvrdenia, ale kvôli výmene názorov. Tak nepíše nikto, kto vec plne ovláda a skutočne jej rozumie. Ja som však v tejto knihe neprezentoval výmenu názorov, ale svedčil som a dosvedčujem pravdu. Nechcem nikomu prenechať posúdenie (tak, ako Erazmus), ale všetkým radím, aby podľa tohto poslušne konali. A Pán, o ktorého veci ide, nech ťa osvieti a urobí nádobou na Svoju česť a slávu. Amen.

Koniec.

²⁵³ 2M 18,13-27.

²⁵⁴ Erazmus IV 17; ErAS 4, 192-194.

²⁵⁵ Ž 68/Vg 67, 36.

Historické pozadie spisu

Luther sa v jednom zo svojich listov z roku 1537 vyjadril, že *Malý katechizmus* a spis *O neslobodnej vôli* pokladá za svoje jediné skutočné teologické diela, ktoré počas svojho života napísal. Spis *De servo arbitrio* je odpoveďou na Erazmov spis *De libero arbitrio diatribe*. Vyšiel v decembri 1525, takmer rok po uverejnení Erazmovho spisu. Nie je písaný takým hodnotným umeleckým štýlom ako *Diatribes*, je štvornásobne dlhší a presne kopíruje obsah Erazmovho spisu. Obsah a usporiadanie tém je jeho slabou stránkou, pretože sa stal len akýmsi hodnotením a vyvracaním či obhajovaním Erazmových myšlienok, nepodáva však ucelené systematické uvažovanie Luthera v teologickej otázke slobody ľudského konania voči Bohu v diele spásy.

Erazmus bol príslušníkom augustínskej rehole. Bol skôr moralista ako teológ. Otázky týkajúce sa Božej podstaty, ako predzvedenie, spása, považoval za skryté ľudskému chápaniu. Preto sa zaoberal iba tým, čo má človeku slúžiť na zlepšenie života a aké potrebné pre život je chápať tieto Božie slová. Akcent na morálny, „dobrý“ život človeka bol – na rozdiel od reformátorov – jeho silnou stránkou.

Hlavným bodom jeho myslenia nebola systematika, skôr by sa to dalo zhrnúť do slov ako *Philosophia Christi*. Predstavoval si pod ňou obnovu pravej teológie návratom k čistému evanjeliu, nahradenie zložitých ľudských ustanovení jednoduchou zbožnosťou, odklon od mechanického vykonávania náboženských obradov²⁵⁶ k vnútornej spiritualite a prijatiu Kristovho učenia a života ako pravzoru, ktorým sa má inšpirovať život

²⁵⁶ Stavia sa do pozície kritika cirkevnej praxe, ktorú pokladá za formálnu, zbavenú pravého zmyslu, proti nepodloženým ľudským ustanoveniam. Jeho reformačné snahy boli však potlačené pôsobením Martina Luthera (1517).

kresťana. V boji proti hriechu pokladá za dôležité dve zbrane, a to modlitbu a poznanie. Poznanie preto, lebo *ratio* zostalo božské aj po páde.

Erazmus stál so svojimi názormi v strede medzi konzervatívnymi obrancami katolicizmu so všetkými jeho ustanoveniami, zatiaľ čo na druhej strane reformátori ráтали s tým, že sa pripojí k Lutherovi, čo však neurobil, a tým podľa nich zradil seba samého.

V rokoch 1500 až 1516 si ujasnil svoj zámer – spojiť teológiu s humanizmom. Základ tvorili východiská z Biblie v tesnej nadväznosti na cirkevných otcov, čo malo priniesť obnovu v cirkvi aj v spoločnosti. Uskutočnenie Erazmových ideálov však prerušilo Lutherovo vystúpenie.

Na prvý pohľad sa zdá, že Luther nadväzuje na Erazma²⁵⁷. Oboja sa stavali proti duchovným ceremoniam v cirkvi a pracovali na očistení cirkvi. Objavil sa dokonca i názor, že Erazmus pomáhal Lutherovi s formovaním názorov. Až Lutherov spis *De captivitate babilonica* priniesol prelom. Erazmus videl, že Lutherovo smerovanie dosiahne úspech, len ak dôjde k rozkolu cirkvi, preto sa rozhodol k situácii postaviť radšej neutrálne. Z viacerých strán ho však tlačili k tomu, aby vystúpil proti Lutherovi. Lutherova odpoveď problém nerozoberala len ako životnú otázku, ale vniesol do nej aj osobné obvinenia.²⁵⁸

²⁵⁷ V skutočnosti si však Luther ešte ako neznámy mních dovolil cez Georga Spalatina upozorniť Erazma na jeho zlé pochopenie ospravedlnenia pri výklade listu Rímskym a nedostatočné zohľadnenie prvotného hriechu. Poučiť by sa mal z čítania Augustínových diel O duchu a litere, O odpate za hriechy a ich odpustení, Proti dvom listom pelagiánov a Proti Juliánovi. Podľa listu nemožno pripustiť, že by Pavol ospravedlnením zo zákona alebo skutkov myslel iba obrady, vzťahuje sa to predovšetkým na skutky desatora. Spravodlivými sa totiž nestávame tým, že spravodlivo konáme, ako si myslí Aristoteles, ale súc učením spravodlivými konáme spravodlivo. Vyčíta mu pridržanie sa doslovného, teda mŕtveho výkladu Písma, ktorého sa pridržali všetci po Augustínovi. Erazmus na list neodpovedal.

²⁵⁸ Rupp uvádza, že debata medzi Erazmom a Lutherom nebola ani svojho času práve najlepšia. S presvedčivejšími argumentmi sa môžeme stretnúť v iných rozpravách, a čo sa týka slobody vôle a milosti, Eck a Karlstadt sa k téme priblížili viac. Podľa jeho názoru sa táto bitka skončila tým, že dvaja antagonisti išli každý svojou cestou so zničenou čťou, ale nie s uspokojením. In RUPP, G. E.; WATSON, P. S. LCC: Vol. XVII: *Luther and Erasmus: Free Will and Salvation*, str. 1 - 2.

V spore sa dostáva k slovu politika, najmä po Wormskom sneme. Erazmus súhlasil s tým, čo Luther kritizoval, ale nebol ho ochotný priamo podporiť. Nabádal Luthera, aby „aj so svojim milovaným Augustínom“ postupoval umiernene. Až v roku 1524 podľahol tlaku okolia a na Luthe-rovo učenie reagoval spisom *De libero arbitrio*.

Erazmus bol zo strany luteránov označený ako pelagián, pritom spor o slobodnej vôli chcel posunúť na vyššiu teologickú úroveň. Jeho spis pozostáva z troch častí, z ktorých prvá sa skladá z dvoch rozsiahlych úvodov. V prvom nastoľuje otázku, či je vôbec dovolené pojednávať o tomto probléme, pretože podľa jeho názoru je otázka o pôsobení a vôli Boha súčasťou Božieho tajomstva, ktoré nemáme hlbšie skúmať. Druhý úvod si kladie otázku ohľadom kritéria pravdy.

Druhá časť spisu sa venuje výpovediam Písma, ktoré svedčia proti existencii a za existenciu slobodnej vôle. V tretej časti uvádza konečné zhodnotenie.

Samotný názov diela „*διατριβή*“ alebo „*collatio*“ svedčí o tom, že ide o dišputu, o nastoľovanie otázok, nie na dávanie odpovedí. Odpovede si má čitateľ vytvoriť sám. Autor len uvádza všetky stanoviská, aby podal ucelený obraz.

Erazmus skutočne veril v to, že kresťanstvo je náboženstvom milosti. Myšlienka, že človek by dokázal dôjsť k spáse bez milosti Božej bola pre neho neprijateľná. V línii tomistickej tradície uvádza, že človek je na začiatku a pri dovŕšení cesty spásy úplne odkázaný na Božiu milosť. Počas tejto cesty kráčajú ľudská vôľa a Božia milosť spolu, a to takým spôsobom, že vôľa prichádza ako vedľajšia príčina, ktorá by slobodne, bez Božej milosti, nič nezmohla. Pod negatívne hodnotenie Diatribe sa podpísala záverečná časť prvého úvodu, kde Erazmus spája ľudskú slobodu so spásou bez toho, aby uviedol niečo o Božej milosti.²⁵⁹

²⁵⁹ V spise *Hyperaspistes I.* uvádza, že o milosti sa nezmienil preto, lebo skôr ako by ju uviedol, bola potrebná rozprava o celej škále pôsobenia milosti – od prirodzenej milosti až po ospravedlňujúcu milosť.

Po uverejnení Lutherovho spisu *De servo arbitrio* Erazmus odpovedá dvoma spismi „*Hyperaspistes*“, v ktorých dáva väčší priestor autoritám cirkvi a tradícii. Krok za krokom sa obhajuje proti Lutherovým útokom a vysvetľuje, čo svojimi formuláciami myslel. Obhajuje svoj skeptický postoj, ktorý sa však týka len tých otázok, na ktoré v Písme nie je jednoznačná odpoveď a nad definovaním ktorých dlho váhala i cirkev.

Podľa neho dôvodom Lutherovho dôrazu na milosť je prvotný hriech, skazená ľudská prirodzenosť, dôraz na skutky, zásluhy a kupčenie s odpustkami v cirkvi a konflikt, ktorý sa vyostřil pri stretnutí dvoch strán.²⁶⁰ Na tieto spisy už Luther neodpovedal.

Pre Luthera „slobodná vôľa“ poukazovala na základ evanjelia, na zaslúbenia a slávu Božiu. Podľa Luthera Erazmus nepochopil hĺbku ľudského hriechu. Luther nemal dosť času oboznámiť sa s Erazmovým dielom. Podľa viacerých teológov, rozoberajúc Erazmov spis paragraf po paragrafe, nebolo možné, aby reagoval na každú časť a ako neskôr povedal sám Luther, poslednej časti spisu, ktorá sa považuje za najlepšiu, nevenoval veľkú pozornosť. Pravdepodobne by Erazma nebol označil za pelagiána, moralistu a zakladajúceho si na skutkoch.²⁶¹ Napriek tomu označuje Diatribe za takú, ktorá „nerozumie ničomu z Nového Zákona“, „spí, chrápe, je opitá“, či za „odpad alebo hnoj prenášaný v zlatých a strieborných nádobách“.²⁶²

O tejto otázke nemožno diskutovať. Erazmus píše polemiku, ale Luther uvádza pevné, neochvejné tvrdenie – svoje *assertio*. Otázku vzťahu človeka k Bohu považuje za najdôležitejšiu v pochopení milosti. Erazmus Lutherovi toto pevné presvedčenie vyčítal, ale Luther sa bránil tým, že

²⁶⁰ Na túto Erazmovu „psychologickú“ teóriu Luther odpovedá tým, že to, čo píše, nepíše v nejakom obrannom zápale, ale po zrelej úvahe.

²⁶¹ WA 18: 664; LW 33: 129.

²⁶² WA 18: 601; LW 33: 16.

Duch Boží nie je „skeptik“, ktorý by do ľudských srdc zasieval neistotu. Naopak, On nám dáva pevné presvedčenie, že to, v čo veríme, je pravda.

Luther síce na Erazmové spisy *Hyperaspistes* neodpovedal, no svoj názor prezentoval vo viacerých listoch a v rečiach pri stole.

Teologicko-antropologické dôrazy

Kto je vlastne človek? Kto je človek vo vzťahu k Bohu? Ako sa v tomto vzťahu správa?

Myšlienky o človeku do kresťanstva prenikali z pohanskej filozofie. Čisto kresťanské sú akcenty teológie stvorenia, soteriológie a trojičnej teológie. Pre všetkých teológov je spoločný pohľad na človeka, ako na Božie stvorenie, ako je to zaznamenané v Genezis 1,26.

Človek bol stvorený na Boží obraz (imago). Vychádzajúc z Písma je súčasťou sveta, ktorý stvoril Boh. Boh ho tvorí na svoj obraz a dáva mu nad svetom moc. O stave človeka ako stvorenia majú rovnakú výpovednú hodnotu dve tvrdenia, a to:

človek je jedno z ostatných Božích stvorení,

človek je - ako stvorenie - určený byť vernou podobizňou Boha.

Prvé tvrdenie človeka spája s ostatným stvorenstvom, od ktorého sa však aj odlišuje svojím predurčením panovať nad ostatnými stvoreniami. Niektorí teológovia považujú schopnosť človeka uvažovať či hovoriť za súčasť jeho výnimočnosti.

K človeku však prichádza had, ktorého cirkev považuje za Satana, a človeka pokúša. Následkom tohto pokúšenia je pád človeka do hriechu. Hriech je dôvodom, prečo na zem prichádza Spasiteľ, Ježiš Kristus, Boží Syn. Toto je základná teologická koncepcia, v smere ktorej sa pohybuje západná cirkev.

V ranej cirkvi sa začal rozvíjať dichotomický alebo trichotomický obraz človeka. Človek sa skladá z duše a tela alebo ducha, duše a tela, pričom

telo je smrteľné, no duša nie. Erazmus hovorí, že telo je dokonca porovnateľné s niečím zvieracím, zatiaľ čo duša sa môže stať súčasťou Boha.

Reformácia vidí človeka iba v plnom vzťahu voči Bohu. Luther preberá dichotomický i trichotomický obraz človeka, ale podľa jeho vnímania má byť celý človek, ako telo, tak aj duša, duchovný alebo telesný. Rozum v človeku síce aj po páde zostáva Božím darom, ale až teológia orientovaná na slovo Božie dokáže dať, podľa Luthera, odpoveď na stav, existenciu a cieľ bytia človeka.

Na to, aby človek spoznal sám seba, musí v prvom rade spoznať Boha. Antropológia, ktorá je súčasťou teológie, má svoje základy v učení o *peccatum originale*, dedičnom hriechu. Z teologického hľadiska človek môže spoznať, kým je, až keď spozná, kým je vo vzťahu k Bohu. Vzťah človeka k Bohu bol však narušený, alebo dokonca zničený hriechom. Lutherov pohľad na človeka vychádza z jeho odlišného vnímania evanjelia než ako ho vnímala filozoficko-teologická tradícia stredoveku. Vychádza síce z definície človeka ako *animal rationale*, teda stvorenie obdarené rozumom, ktorým sa odlišuje od ostatných tvorov. To, čo je v človeku skutočne odlišné, však možno vyjadriť iba teologicky. Boh stvoril človeka na to, aby s ním mal vzťah a aby jeho cieľom bol večný život.

No už počnúc Adamom sa človek dostal do protikladu s týmto pôvodným zámerom a dejiny spásy sa stali dejinami hriechu a moci smrti. Až v Ježišovi Kristovi sa dejiny znovu stali tým, čím mali byť pôvodne, výpoveďou o vzťahu medzi Bohom a človekom ako Stvoriteľom a stvorením, či výstižnejšie, Otcom a deťmi. Človek môže dosiahnuť spásu jedine vierou v Krista. O človeku teda možno povedať, že je hriešnik, ktorý je ospravedlnený jedine v Kristovi.

Medzi Bohom a človekom stojí hriech. Sila, akou ich však od seba oddeľuje, sa vníma rôzne. Luther rozlišuje medzi stavom človeka pred

pádom a po páde. Pred pádom bol človek úplne závislý od Boha, ktorého láska v človeku vyvolávala odpoveď v podobe viery a poslušnosti. Konanie a zmýšľanie človeka riadil Duch Boží, preto sa človek proti Bohu nebúril, ale prirodzene chcel konať to, čo chcel Boh, aby konal a zároveň konal v bázni pred Bohom, ale slobodne, pod vplyvom lásky.

Satan človeka oklamal a človek pod sľubom slobody padol do jeho pút. Luther nedokáže vysvetliť, ako sa mohol človek dostať spod pôsobenia Ducha Božieho pod pôsobenie Satana, ale s určitosťou to nezáviselo od slobodného rozhodnutia človeka. Pod Satanovu moc sa dostali všetci ľudia. Neexistuje nikto, kto by sa dokázal k Bohu prikloniť z vlastného snaženia.²⁶³

Súčasťou hriechu je i ľudská pýcha. Spočíva v malomyselnosti, že človek dokáže Boha pochopiť sám, a dokonca vykonať, čo Boh žiada a dostať za to odmenu v podobe večného života. Podľa Luthera človek v stave pod mocou hriechu nedokáže vykonať nič iné iba nepravosti.²⁶⁴ Hriech znamená „*nepoznať Boha, nechápať, Boha nehľadať, Boha sa nebáť, odvrátiť sa a byť Mu neužitočný... ale aj nevedomosť a opovrhnutie vierou a zbožnosťou.*“²⁶⁵

Hriech nie je len hriechom Adama. Je to hriech človeka. Nie je napodobňovaním zlého Adamovho príkladu, ale bytostne mení jednotlivca. Za hriech prišiel trest. Boh však, keďže je spravodlivý, človeka nikdy nectrestá za cudzí hriech.²⁶⁶

²⁶³ WA 18, 763; LW 33:257.

²⁶⁴ Vystavuje kritike Erazmove slová, ktoré, podľa Luthera vlastne hovoria to isté, čo tvrdí on, no nechápe správne ich význam: „Ty teda priznávaš, že slobodná vôľa nemôže chcieť dobro; to neznamena nič iné, než to, že sa nedokáže prikloniť k tomu, čo prislúcha k večnej spáse, ako to hovorí tvoja definícia. Krátko predtým dokonca hovoríš, že ľudská vôľa je po páde do hriechu taká skazená, že po tom, čo stratila slobodu, bola nútená slúžiť hriechu a nemohla sa polepšiť sama.“ WA 18: 668, WA 18, 757; LW 33:247.

²⁶⁵ WA 18, 761; LW 33: 254.

²⁶⁶ WA 18: 773; LW 33:272.

Službu Bohu nahradila služba Satanovi, nevier a telesný život namiesto duchovného. Luther nikde nerieši otázku, ako sa stal zlým Satan, pretože na to neexistuje racionálne vysvetlenie.

Bez pôsobenia Ducha skutočného Boha nás drží v otroctve diabol. Človek sa ani nesnaží z tohto otroctva vymaniť. V skutočnosti ani nevníma, že je v otroctve. Satanovým zámerom je, aby ľudia nevedeli o svojom zajatí, aby sa proti nemu nebúrili, a teda, aby Satanova ríša zostala nerozdelená. V tejto ríši je však človek väznený iba do chvíle, kým nepríde Kristus, ktorý „nás ukradne ako svoj lup, tak budeme, naopak, chytení Jeho Duchom a Jeho otrokmi (čo predsa znamená kráľovskú slobodu)“²⁶⁷. Keď je človek „chytený“ Kristom, nemá dôvod odmietať Božiu milosť, ktorá mu bola daná a sám chce a robí to, čo chce Boh a robí to s radosťou.

Človek stratil svoje predurčenie a vzťah s Bohom, ale neprestal byť Božím stvorením. Od 3. kapitoly knihy Genezis sa považuje za toho, ktorý sa rodí zo zlého semena, a teda i sám je zlý. Od Boha sa odklonil a jeho pánom sa stal hriech. Nemôže sa obrátiť k Bohu ani sa nedokáže vymaniť spod pôsobenia hriechu. Hriechom sa jeho vôľa a schopnosť konať dobro stratila a žiadna iná možnosť ako konanie zla neexistuje.²⁶⁸ Pre človeka totiž neexistuje iný stav ako byť v područí Boha alebo Satana.

Nadalej však zostáva človekom a stále má nejaké poznanie Boha a Jeho zákona. Jeho poznanie Boha je však natoľko ovplyvnené hriechom, že v Bohu nedokáže vidieť svojho Pána, ale iba tyrana.²⁶⁹

Takisto možno pochopiť, aký je človek, ktorý žije v područí Satana.

²⁶⁷ WA 18: 635. LW 33: 65.

²⁶⁸ Pojem dedičný hriech by bolo vhodné nahradiť iným výrazom, pretože „dedičný“ nevystihuje jeho podstatu. Človek nededí hriech od Adama. Každý človek je hriešny a na začiatku stojí so svojim hriechom. Batka vo svojej analýze Lutherovho učenia vzhľadom na dedičný hriech navrhuje hovoriť o základnom hriechu: „Lutherove asertorické dôvodnenie o totálnosti a univerzálnosti hriechu treba chápať v zmysle reči o základnom hriechu, t. j. dedičnom hriechu.“ BATKA, L. *Peccatum radikale*. In *Teologická reflexe*, s. 37.

²⁶⁹ WA 18: 709; LW 33: 175-176.

Predtým než Boh pristúpi k človeku so svojím Duchom a milosťou, je človek iba bezbožný rovnako, ako jeho vládca, Satan.²⁷⁰

Následkom hriechu je i to, že človek sa domnieva, že je schopný obrátiť sa k Bohu vlastnou silou, že pre svoju spásu dokáže sám niečo vykonať, teda následkom hriechu je jeho viera v slobodnú vôľu.

Človek potrebuje poznať svoje postavenie pred Bohom. Kým si totiž nie je vedomý svojho hriechu a poníženosti, nemôže si byť ani vedomý toho, akým veľkým darom je pre neho Božia milosť.

Podľa Luthera má človek „slobodnú vôľu“, pokiaľ ide o veci, ktoré sú v jeho moci. Dokonca dokáže konať podľa požiadaviek Božieho zákona, ale takéto skutky nemožno označiť za „dobré“, lebo iba „dobrý človek koná dobré skutky“.²⁷¹

Nijaký človek nie je schopný sám od seba zlepšiť svoj život ani uveriť, že ho Boh miluje. Ak sa to stane, stane sa to iba z daru Ducha Božieho, ktorého človeku dáva Boh.

Človek vo svojom stave po páde dokonca nie je schopný spoznať ani to, že hreší. Až keď Boh zosiela zákon, zjavuje sa človeku jeho prestúpenie. Zákon ukazuje hriech tým, že ho pomenúva. Hovorí človeku, čo je Božou vôľou a zároveň mu dáva poznanie, že Jeho vôľu nie je schopný naplniť. Odvolávajúc sa na R3,10-12 hovorí: *„Preto je potrebný zákon, aby robil hriech poznateľným. Aby pyšný človek, ktorý sa pokladal za zdravého, spoznal svoju ničomnosť a veľkosť svojej pýchy. Aby bol pokorený, vzlykal a bažil po milosti, ktorá sa zjavila v Kristovi.“*²⁷²

²⁷⁰ WA 18: 710; LW 33: 177.

²⁷¹ Túto myšlienku uvádza Luther vo svojom spise „O slobode kresťana“: „Preto sú pravdivé tieto dve vety: „Dobré, zbožné skutky nikdy nerobia dobrého zbožného človeka, ale dobrý, zbožný človek robí dobré, zbožné skutky.“ „Zlé skutky nikdy nerobia zlého, ale zlý robí zlé skutky.“ Tak každá osoba musí byť najprv dobrá a zbožná pred všetkými dobrými skutkami a dobré skutky nasledujú a vychádzajú zo zbožnej, dobrej osoby; ako Kristus hovorí: Zlý strom nerodí dobré ovocie, dobrý strom nerodí zlé ovocie.“ DR. MARTIN LUTHER. *Výber zo spisov*, s. 28

²⁷² WA 18: 767; LW 33: 262.

Skrze zákon neprichádza spravodlivosť, ale poznanie hriechu. Boh nedáva človeku zákon na to, aby spoznal, čo je Božia vôľa a začal ju plniť. Nedokáže ju plniť, lebo hriech zničil jeho sily aj poznanie.

Podľa Luthera je zákon daný na to, aby človek spoznal svoj hriech. Zákon síce hovorí o Božích požiadavkách, ale aj keď sa ho človek snaží naplniť, prichádza na to, že to nedokáže, a tým si začína uvedomovať svoj stav. Zákon teda pokoruje ľudskú pýchu. Nehovorí „toto vykonaj“, ale „nič z tohto nedokážeš“, a tým prehlbuje poznanie stavu po páde.

Zákon možno naplniť, ale iba darom Božej milosti: „*Slobodná vôľa... ovládaná samotným Satanom, odmieta milosť aj ducha, ktorý naplňa zákon.*“²⁷³ Skutky, ktoré však už človek koná v stave milosti, Luther nazýva „ovocím viery“, nie naplnením zákona.

Podľa Luthera je milosť čisto Božím darom. Človek dostáva Božiu milosť nezaslúžene.²⁷⁴

Jej pôsobenie nedelí na fázy, či kroky. Ak v človeku začne pôsobiť milosť, mení jeho stav, život aj postavenie pred Bohom. Človek pod pôsobením Božej milosti následne koná „ovocie viery“, budú mu odpustené hriechy, dosiahne spasenie a večný život skrze Krista úplne zadarmo.²⁷⁵ V Lutherovom zmýšľaní vidno odraz Augustínovho konceptu „milosti za milosť“. Hovorí totiž: „*Najprv Boh pokorným, t. j. tým, ktorí sú zúfalí a pokorili sa, s určitosťou zaslúbil svoju milosť.*“²⁷⁶ Zároveň však dodáva: „*Ale nikto sa nemôže pokoriť prv, kým nevie, že jeho spása je plne mimo jeho síl.*“²⁷⁷

Človek sám nekoná nič zo svojej moci (aj keby sme ju pokladali za darovanú Bohom). Iba sa „stáva“ Božím dieťaťom, a to skrze evanjelium, v ktorom sa človeku zjavuje samotný Boh.

²⁷³ WA 18, 698; LW 33: 158.

²⁷⁴ WA 18: 708; LW 33, 174.

²⁷⁵ WA 18: 692; LW 33: 150.

²⁷⁶ WA 18: 632; LW 33: 61.

²⁷⁷ WA 18: 632; LW 33: 62.

Poznanie, že človek nič nedokáže, prichádza iba vtedy, ak to Boh zjaví. Ľudský rozum vidí svoje postavenie pred Bohom správne vtedy, keď mu Boh otvorí oči. Zákon ho z hriechu obviňuje, ale milosť dáva poznanie. Ten, kto spozná darom Božej milosti, že všetko, čo sa týka viery a spásy, je mimo jeho síl, predstupuje pred Boha s pokorou. Spoznať to však nedokáže silou rozumu. Boh mu to musí zjaviť, a to v Písme, vo svojom Slove.

Luther hovorí o „ovocí viery“ v živote kresťana a nie o „naplnení zákona“. Naplniť zákon by znamenalo, že človek by pomocou milosti dokázal vykonať, čo od neho Boh žiada. Pripomína však, že v jeho dišpute s Erazmom nie je sporná otázka, „čo dokážeme cez Boha pôsobiaceho v nás, ale čoho sme schopní my.“²⁷⁸ Bez milosti človek zákon nenaplní.²⁷⁹ A keď už v človeku milosť pôsobí, pôsobí v ňom viera, a teda je správne hovoriť o „ovocí viery“.

Ak teda ľudská vôľa nemá nijakú možnosť výberu a je len pod vládou Božieho Ducha alebo Satana, potom ani koncept slobody ľudskej slobodnej vôle (často označovanej za voľbu) nemá význam, pretože sa niet pre koho rozhodovať, ak:

je človek pri pôsobení pasívny a podriaďuje sa,
 si ani niet z čoho vybrať, ak okrem týchto „nevyhnutných možností“
 neexistuje tretia.

Všetko, čo človek koná bez toho, aby v ňom bol Boh prítomný svojimi činmi, je zlé. Pôsobenie Božích činov v nás spôsobuje duchovnosť. Človek nikdy nie je ponechaný iba sám na seba.

Známe je Lutherovo prirovnanie človeka k ťažnému zvieraťu: „*Tak je ľudská vôľa postavená do prostriedku ako ťažné zviera. Ak sa na ňu posadí*

²⁷⁸ WA 18: 753; LW 33: 242.

²⁷⁹ Takýto postoj zastáva Luther aj Erazmus.

Boh, chce a ide, kam chce Boh, ako hovorí Žalm: „...bol som ako zvieratá. Ja som však stále s Tebou.“²⁸⁰ Keď sa na ňu posadí Satan, chce a ide, kam chce Satan. A nezáleží od jeho slobodného rozhodnutia, či pobeží k jednému z dvoch jazdcov, alebo ho bude hľadať, lebo jazdci bojujú medzi sebou, aby ho dosiahli a ovládli.“²⁸¹

Toto prirovnanie pôvodne nepochádza od Lutera,²⁸² používa ho však v inej súvislosti než bolo zvykom. Zvieratom je vôľa, nie však slobodná vôľa a jazdcami sú Boh a Satan, namiesto hriechu a milosti, medzi ktorými sa vôľa rozhoduje, ako to bolo v pôvodnom obraze. Boh aj Satan sú tu ako tí, ktorí konajú vo vnútri človeka, takže všetko, čo človek koná, či už pod pôsobením Boha alebo Satana, koná dobrovoľne. Druhý rozdiel oproti tradičnému výkladu tohto obrazu je, že jazdci, teda Boh a Satan, nie sú na rovnakej úrovni. Satan a človek sú Bohu podriadení. V tomto prirovnaní ide síce o dualizmus, ale náboženský, nie metafyzický, relatívny, nie absolútny.

Slovo „slobodná vôľa“ sa musí zo slovníka ľudí odstrániť, lebo si pod ním predstavujú, že človek sa dokáže brániť z oboch strán, teda, že má schopnosť niečo pre svoju záchranu alebo proti svojmu zatrateniu vykonať. Slobodná vôľa sa môže priznať iba Bohu. Schopnosti, ktoré prislúchajú človeku, by sa mali označovať iným slovom, aby si pod ním nepredstavoval niečo iné, ako to, o čom diskutujú teológovia na univerzitetnej pôde. K prekrúteniu tohto významu dochádza veľmi ľahko a často.²⁸³

Aj v živote človeka, ktorý je pod milosťou, však prichádzajú pokušenia. Možno ich však prekonať pomocou Ducha Božieho. Ten, kto Ducha

²⁸⁰ Ž 73/Vg 74,22n

²⁸¹ WA 18: 635; LW 33: 65 - 66.

²⁸² Jeho používanie sa odvodzuje od pseudo-augustínskeho spisu Hypomnesticon, či dokonca od čias Origena.

²⁸³ WA 18, 638; LW 33: 70.

nemá, pokušeniam neodolá, ten, kto ho dostal, v pokušeniach obstojí.²⁸⁴

Zásadnou postavou v pojednávaní o slobodnej či neslobodnej vôli je Augustín, k myšlienkam ktorého sa Luther vedome hlási, aj ich používa vo svojom spise a do istej miery sa k nim hlási aj Erazmova „Diatribé“. Augustín sa však v rôznych obdobiach svojho života staval k tejto otázke rôzne, preto je ešte aj dnes problém, na ktorú časť jeho diela sa teológovia odvolávajú.

Božia milosť nespočíva v zákone, ani ňou nie je ľudská prirodzenosť alebo iba odpustenie hriechov. Božia milosť neprichádza iba preto, aby zmazala minulé hriechy, ale pôsobí v celom ľudskom živote.

Stav človeka môžeme - vzhľadom na jeho postavenie pred Bohom - rozlíšiť na dve obdobia, a to na „stav pred pádom“ a „stav po páde“. Pred pádom je človek v úplnom spoločenstve s Bohom, má poznanie Boha, má Jeho milosť. Dokáže sa rozhodovať, má teda slobodnú vôľu.

Človek sa rozhodol pre hriech. Útočil na neho Satan, preto sa človek rozhodol odvrátiť sa od Boha. Do toho okamihu nebol pod mocou Du-cha Božieho. Na otázku, akým spôsobom je možné, že Duch Boží od človeka odstúpil, Luther odpoveď nedáva.

Človek sa stáva pyšným. Spolieha sa na vlastné sily a Boha nepokladá za dôležitú súčasť svojho života. Zákon prichádza, aby ukázal hriech. Nie je to však forma Božej milosti, ktorá tým, že človeku ukáže hriech, by ho chcela znovu priviesť k Bohu. To by znamenalo, že človek dokáže zákon naplniť, len potrebuje usmernenie. Takúto myšlienku by sme mohli pripísať Erazmovi. Podľa neho človeku aj po páde zostala schopnosť spoznať Boha a Jeho vôľu. Ľudská vôľa sa však natoľko oslabilá, že sama nedokáže vykonať to, o čom vie, že by mala vykonať. Preto je potrebné, aby k ľudskej vôli pristúpila milosť. Milosť človeku ukazuje, akým spôsobom

²⁸⁴ WA 18, 786; LW 33: 293.

má v živote konať a ako sa zachovať, a tak ho podopiera na ceste k spásu, ktorá bude odmenou za jeho život.

Luther tvrdí, že bez milosti, ktorá k človeku prichádza, človek nedokáže konať nič, čo by nebolo proti Bohu a Jeho vôli. Pozná Boha, ale iba ako tyrana.

Človek v stave milosti dostáva i vieru a koná skutky viery. S radosťou koná to, čo od neho Boh žiada. Inak ani konať nemôže, a ani nechce. Život človeka obdarovaného milosťou je večným životom, teda i spása je darovaná bez ľudskej zásluhy, bez ohľadu na konanie toho, čo vyžaduje zákon. Zákon bol naplnený milosťou. Ak by bola milosť odmenou za skutky zákona, človek by ich musel byť schopný konať bez pôsobenia milosti. Sám však nemôže nič, iba hrešiť. Ak v ňom nie je prítomná milosť, je v ňom prítomná moc Satana.

Okrem konania dobra alebo zla neexistuje tretia možnosť, preto je človek postavený do prostriedku - medzi Boha a Satana. Ak koná dobro, koná z Božej vôle, ak zlo, zo Satanovej. Človek nemôže zostať sám, lebo na takúto existenciu, podľa Luthera, po páde nemá silu. Odvrátenie a pád človeka Luther chápe ako úplnú zmenu stavu človeka, čím sa prehlbuje význam hriechu aj milosti.

Podľa Lutherovho chápania, k otázke človeka a slobody ľudskej vôle patrí aj otázka Božieho predzvedenia. Lutherov názor, že všetko vo svete sa deje z nevyhnutnosti, lebo to tak Boh chce, nemá slúžiť na obmedzovanie alebo privádzať do determinizmu. Má slúžiť na posilnenie viery. Človek môže dôverovať iba takému Bohu, ktorý nemení svoju prirodzenosť ani svoje vlastnosti.

Božiu spravodlivosť a dobrotu nepopieral nijaký teológ západnej cirkvi. Ak však tvrdíme, že Boh je stále ten istý, všetky Jeho vlastnosti musia zostať rovnaké. Platí to i pre vševedúcnosť. Toto tvrdenie človeka nemá viesť

k úzkosti, že ho na každom kroku sleduje Boh, ale k uisteniu, že o Božie zaslúbenia sa možno oprieť, lebo čo Boh sľúbil, to aj splní.²⁸⁵

Luther v spise reaguje na Erazmova slová o Judášovi: Boh vedel, že Judáš Krista zradí, ale nebol k tomu nútený, mal možnosť zmeniť svoje zmýšľanie. Jeho konanie bolo iba podmiennečne nevyhnutné. Ak by svoje zmýšľanie zmenil, nemusel to urobiť. Ale aj to by Boh vedel vopred. Odpovedá, že ak by svoje zmýšľanie zmenil, musel by ho zmeniť nevyhnutne, nie iba podmiennečne nevyhnutne. Judáš nebol k zrade Krista nútený. Urobil to preto, lebo to chcel urobiť. Nekonal však zo slobodnej vôle, ale ako ten, kto je v putách Satana. Boh to však vopred vedel.

Človeku sa síce zdá, že to, čo sa vo svete deje, je náhodné, alebo že konanie človeka je náhodné, či nestále. Raz koná tak, inokedy inak, teda podľa svojho rozhodnutia. Z Božieho pohľadu sa to však deje ako súčasť Božieho riadenia, možno povedať, Božieho plánu. *„Z toho nesporne vyplýva, že všetko, čo robíme, všetko, čo sa deje, ak pozeráš na vôľu Boha, deje sa predsa v skutočnosti nutne a nemenne, hoci sa nám to aj zdá nestále a náhodné.“*²⁸⁶

Je dôležité hovoriť ľuďom o predzvedení Božom, teda o tom, že Boh vopred všetko vie a o nevyhnutnosti diania, lebo všetko sa deje z Božej vôle. Veci sa dejú preto, lebo Boh to tak chce, preto aj vie, čo sa stane. Nie je to len teologická náuka, ktorá môže byť témou diskusií na teologických fakultách. Má slúžiť na posilnenie viery každého kresťana. Iba ak veríme, že Boh splní, čo sľúbil, nájdeme v Neho dôveru. Nemožno veriť Bohu, ktorý sľubuje, že človeka spasí, ale pritom nevie, čo sa v skutočnosti bude diať, alebo ako to urobí.

Človek padol do hriechu. Boh však zosiela svojho Ducha Svätého, ktorým človeka mení, otáča ho smerom k svojej tvári. Kým je s človekom

²⁸⁵ WA 18: 619; LW 33: 42.

²⁸⁶ WA 33: 615; LW 33: 37 - 38.

Duch, neodvráti sa od Boha. Je v Božej moci, komu bude Duch daný a komu nie.

Takéto pôsobenie Boha je ľudskému rozumu nepochopiteľné. Mohli by sme ho označiť za nespravodlivé (podľa ľudského zmýšľania). Tak isto je nespravodlivé, ak človeku pripisuje hriech, hoci ten koná len pod vplyvom diabla. Alebo, že Boh rovnako súdi tých, ktorým svojho Ducha dal, ako tých, ktorým Ho nedal. Luther na túto námietku odpovedá tým, že sa nemôžeme pýtať na odôvodnenie rozhodnutia Božej vôle, ale musíme sa jednoducho k Nemu modliť a vzdávať Bohu česť, ktorá Mu prináleží, pretože On sám je spravodlivý a múdry.

Podľa Luthera nie je bezbožné skúmať a hovoriť o Božích vlastnostiach, aj keď vo svojom spise niekoľkokrát hovorí, že otázky, ktoré si človek kladie, sú zbytočné a Božie konanie by sme mali jednoducho bez pochybovania prijímať vierou, lebo Boh vie, čo robí.

Luther nepripúšťa, že Boh dáva možnosti a človek sa sám rozhoduje, ktorú si vyberie. Aj on používa obraz faraóna z knihy Exodus, kde sa píše: „Ja mu však zatvrdím srdce.“ Erazmus podľa Luthera toto miesto vykladá obrazne s významom: „Chcem dopustiť, aby bolo zatvrdilé“ alebo „dať príležitosť na zatvrdenie“. Ale či sa faraón k Bohu obráti alebo jeho srdce zostane od Boha odvrátené, sa ponecháva na faraóna ako možnosť rozhodnúť sa. Boh tým dokazuje svoju miernosť, ktorou niektorých volá k pokániu, ale dáva aj možnosť odvrátiť sa. Podľa Luthera význam slova „zatvrdiť“ je jednoznačný a takýmto (Erazmovým) výkladom by bol čitateľ Písma už od začiatku pomýlený, pretože Erazmus pretvára výklad Písma. Potom by sa k slovu mohla prihlásiť aj námietka, že na nejasnosť slov bolo treba upozorniť Boha, Mojžiša a Pavla, skôr ako začali písať, aby volili iné slová, ktoré by o možnostiach človeka hovorili jasnejšie. Luther uvádza ďalšie výroky z Písma, ktorými chce poukázať na to, že miernosť

nie je jediná Božia vlastnosť a že Boh nedáva možnosti, ale vždy koná iba podľa svojej vôle. Napriek týmto výrokom ani Luther nepripúšťa, aby sa Boh považoval za toho, kto spôsobuje zlo. Boh nezatvrdil srdce faraóna, On v ňom len konal podľa toho, aký faraón bol. Faraón bol bezbožný. Pochádzal z bezbožného semena, teda inak ako zle ani nemohol konať.

Na začiatku knihy Genezis čítame, že čo stvoril Boh, bolo dobré, ale človek sa stal zlým. Aj faraón bol zlý, lebo bol stvorený zo zlého semena. A keďže Boh ho stvoril z takéhoto „základu“, vedel aj to, ako bude faraón konať. Vedel, že jeho srdce je zlé, a preto bude konať zle. Boh nespôsobil vo faraónovi zlo. On len nechal, aby sa dialo podľa faraónovej prirodzenosti.²⁸⁷ Luther odpovedá, že to nie je preto, že by Boh nekonal, pretože Mu to človek zo svojej vôle nedovolí, ale preto, že sa tak Boh sám rozhodol a iba On vie, prečo sa tak rozhodol. Na základe toho Luther rozvádza učenie o „skrytom“ (*Deus absconditus*) a „zjavenom“ Bohu (*Deus revelatus*). Boh nechce, aby bol niekto zatratený, ale aby bol spasený každý človek. Pravdou však je, že nie každý človek spasený bude, aj keď sa mu zvestuje slovo Božie. Odpoveď na túto otázku zostáva skrytá vo vôli Božej. Božím darom je, že človek Ho spoznáva zjaveného v Kristovi.

Boh koná všetko vo všetkom. Pôsobí aj v padlom, hriešnom človeku, dokonca pôsobí aj v Satanovi. Pôsobí však zhodne s ich charakterom. Božia všemohúcnosť môže zo zlých myšlienok urobiť iba zlé skutky. To však neznamená, že ich konateľom a príčinou je Boh. V tomto bode sa Luther zhoduje s názorom scholastikov, že Boh koná v zlom, ale nekona zlo. Nesúhlasí však s tým, že by človek konal zo svojej slobodnej vôle, ale tvrdí, že koná pod vládou Satana.

Otázku Božej nespravodlivosti Luther vysvetľuje na troch druhoch svetla: na svetle prirodzenosti, milosti a slávy. Vo svetle prirodzenosti,

²⁸⁷ WA 18: 708; LW 33: 174.

zmýšľaním prirodzeného rozumu, človek považuje za nespravodlivé, ak sa dobrému človeku vodí zle. Rozum by čakal, že za dobré konanie prichádza aj dobrá odmena. Toto svetlo bolo dané všetkým ľuďom.

Svetlo milosti osvecuje iba veriacich. Napriek tomu, že Bohu dôverujú, zostáva sporným a aj vo svetle milosti je neriešiteľné, ako môže Boh zatradiť niekoho, komu sám nedal Ducha, a teda ho ponechal v moci Satana. Obe svetlá teda hovoria o Božej nespravodlivosti.

Svetlo slávy hovorí inak. V neho dúfajú veriaci v očakávaní eschatonu. Dosvedčuje Božiu spravodlivosť, ktorú však človek zatiaľ nepozná, ale spozná. To, že človek nie schopný pochopiť konanie Boha a Jeho prirodzenosť, samotného Boha nemení. Boh sa človeku zjavil v Kristovi a ak hovoríme o Bohu, relevantné sú iba výpovede vzťahujúce sa na toto zjavenie. Boha poznať môžeme iba v Kristovi skrze Ducha Božieho.

Luther vytyka Erazmovi, že síce učí o nemennosti Božej vôle, ale zakazuje tvrdiť, že Božie predzvedenie je nemenné. Tým by však bola jedna Božia vlastnosť oddelená od druhej. Boh koná, čo chce. Boh nemôže vedieť iba niečo skôr, než sa to stane, ale bez toho, aby chcel nech sa to stane.

Ani Luther ani Erazmus nepripúšťajú myšlienku, že Boh koná nespravodlivo. Ich argumenty sú však oproti ostatným tvrdeniam nedostatočné a nepresvedčivé. Napriek tomu, že sa zhodujú v tom, že človek o Božích vlastnostiach nedokáže hovoriť, neustále sa vracajú k ich opisu. Zhodne však končia myšlienkou, že človek nemôže Bohu nič vytykať, len Mu ďakovať, k Nemu sa modliť a pred Ním činiť pokánie.

Na záver

Ak chceme dostať odpoveď na otázku, kto je človek, musíme sa zamyslieť nad jeho životom ako nad cestou. Táto cesta sa začína stvorením. Človek bol stvorený na Boží obraz. Je teda Božím stvorením.

Človek sa na začiatku svojej cesty mohol rozhodnúť, či sa bude spoliehať na Boha alebo na seba. Vybral si hriech, pýchu, sebalásku, žiadostivosť. Opustil Boha, lebo jeho vlastné plány sa mu zdali lepšie, ako Boží plán. Takýto, utekajúci od Boha, a teda Bohom opustený, je človek aj v súčasnosti. Skúmané spisy, určené verejnosti, boli napísané s jediným zámerom – vysvetliť vzťah medzi Bohom a človekom, no najmä posilniť vieru človeka a ukázať mu jeho stav pred Bohom, upriamiť jeho pozornosť na Boha. Napriek tomu, že autori používajú teologické argumentácie, stanoviská k téme z rozličných uhlov, napokon do svojich diel vkladajú svoje vlastné presvedčenie a svoju vlastnú vieru.

Luther vidí človeka po páde tak, ako keby bol od Boha oddelený múrom. Tento múr postavil človek. Stvorený na Boží obraz mal slobodu v rozhodovaní, či si vyberie Boha alebo zlo, respektíve Satana. Človek chcel viac ako mal, a tak sa, oklamáný, rozhodol od Boha odvrátiť. Zmienka o Satanovi sa vyskytuje vo všetkých troch obrazoch pádu, ale iba Luther aj naďalej počíta s pôsobením Satana v živote človeka. Erazmus dokonca uvažuje aj nad odpadnutím človeka od viery, ale kvôli ľudskej chybe a slabosti, nie z dôvodu odstúpenia milosti od človeka. Luther za skutočný ľudský hriech považuje iba prvotný, základný, teda odvrátenie sa od Boha. Každodenné hriechy kresťana sú dielom Satana a jeho vlády nad človekom.

Človek sám múr nezničí ani nepreskočí. Erazmus sa od tejto myšlienky neodkláňa s tým rozdielom, že rozum pokladá za dostatočne schopný,

aby dokázal spoznať a vidieť Boha. Človek vie, že na druhej strane múru je Boh, ale nevie sa tam dostať. Luther hovorí, že človek v stave po páde sa na Boha ani nepýta, ani Ho nehľadá, ani Ho nepozná. Podľa Luthera, ak človek Boha dokáže spoznať, tak iba ako tyrana. Jeho pravý obraz uvidí, až keď mu Boh darom svojej milosti otvorí oči.

To, že k človeku musí pristúpiť Božia milosť, aby uvidel Boha, zhodne tvrdia obaja autori. Erasmus túto milosť nazývajú prvotnou, prvým impulzom, ktorý človeka obracia k Bohu. Milosť, ktorá v Kristovi prichádza na Zem, a tým k človeku, búra múr, ktorý medzi neho a Boha postavil hriech človeka. Luther nedelí milosť na obdobia, jej intenzita a spôsob prejavu zostáva stála tak, ako je stály Boh.

Zlo vo svete existuje. Ak je Boh dobrý a spravodlivý, nemôže konať zlo. Boh netrestá spravodlivého ani nedáva zlo ako odmenu za dobro. Keď na niekoho dolieha súženie, či trest, je to z dôvodu viny človeka. Luther hovorí, že vtedy človek koná v područí Satana. Nemôže argumentovať inak, pretože človek podľa neho nemá silu prikloniť sa k Bohu ani odkloniť sa od Satana a tretia možnosť, teda existencia človeka ako jednotlivca s vlastnou schopnosťou niečo konať, podľa neho neexistuje. Boh netrestá spravodlivého, lebo nie je nespravodlivý. Ale v skutočnosti nijaký človek nie je spravodlivý. Hriech nie je len hriechom Adama, pračloveka, ale aj hriechom človeka, vlastným odvrátením sa jednotlivca od Boha. Každý človek je hriešny a bez milosti nepozná Boha. Ak by mu Boh milosť nedal, zostane v stave hriechu, a teda si zaslúži smrť. Tento trest si zvolil sám. Je len Božou dobrou vôľou, že niektorí budú spasení. Luther vychádzajúc z učenia Augustína hovorí o predzvedení Božom. Boh má všetko poznanie. Nehovorí to preto, aby človek začal svoj život iba nečinne prežívať. Jeho zámerom bolo poukázať na Božiu dôveryhodnosť. Ak Boh v Biblii dáva zaslúbenia, musí vedieť, že sa splnia. Boh nesľubuje niečo, čo sa bude

iba snažiť splniť. Dáva zaslúbenie, lebo On stvoril všetko, čas aj dejiny. Podľa Erazma by však hlásaním takéhoto učenia, aj keby bolo pravdivé, kresťania stratili dôvod konať vo svete dobro. Ak ich zákon, a to najmä Kristov zákon lásky, vyzýva žiť s Bohom a blíznymi podľa prikázaní, ktoré Boh dal, a teda sú dobré, bude dobrý aj ich život na Zemi. Luther zákon nechápe ako návod na dobrý život, ktorý človek naplňa pomocou milosti. Funkciou zákona je usvedčiť človeka z hriechu. Prehlbovať jeho zúfalstvo a ukazovať mu jeho pravý stav - stav padlého hriešnika, ktorý je odkázaný na Boha. Tým je pokorená jeho pýcha a sebaláska. Podľa Luthera je život kresťana neustálym bojom Boha a Satana o moc nad človekom. Konečný súd je čisto v rukách Božích.

Človek v stave milosti koná dobro, pretože je stvorený dobrým. Luther sa pozerá aj na spásu jednotlivca. Kládie dôraz na fakt, že Boh si spomedzi ľudí vyvolil práve čitateľa ako toho, ktorému daroval milosť. Erazmus hľadá na národy. Nikoho nemôže označiť za takého dobrého, že by v ňom nebolo zla alebo za takého zlého, aby v ňom nebolo dobra. Luther pozerá na Boha a svoj pohľad smeruje k človeku. Najprv vidí Boha s Jeho vlastnosťami a do tohto konceptu vsádza človeka. Človek nemôže Boha spoznať viac, ako sa mu Boh dá poznať a nemôže vedieť ani to, že Boh je nad ním zvrchovaný. Luther tvrdí, že človek si ohľadom viery v Boha nemôže iba niečo myslieť a v skutočnosti si nebyť istý, pochybovať, lebo v takom prípade by to znamenalo, že nemá Ducha Božieho, pretože On nie je skeptik, ktorý rozsieva pochybnosti, ale dáva pevnú vieru. Slabinou tvrdenia je, že človek si naozaj nemôže byť istý, ako bude konať jeho Stvoriteľ. Môže argumentovať na základe zjaveného, ale to, čo je za tým, aký je Boh ešte okrem toho, sú v skutočnosti ľudské dohady a ľudská pravda.

Luther vo svojej teológii nenecháva miesto pre osobné rozhodnutie viery. Osobné rozhodnutie, v ktorom by sa človek rozhodol prijať Boha,

by spásu urobilo závislou od ľudského rozhodnutia, a nie od rozhodnutia Božieho. To by viedlo k neistote. Z hľadiska cirkevnej praxe sa toto učenie najsilnejšie odráža v učení o krste novorodencov, kde je človek iba pasívnym prijímateľom a Boh konateľom milosti. V iných oblastiach sa Božia milosť zatláča do úzadia a človeka volá k aktivite. Napriek tomu, že Luther hovorí o neslobode a otroctve ľudskej vôle voči Bohu, vo svojich kázňach používa apely a výzvy k pokániu a bohabojnému životu. Čo sa týka cirkevnej praxe, mohli by sme si položiť otázku, ako má hovoriť teológ, ak slová „slobodná vôľa“ sa majú odstrániť a postavenie človeka je podriadené Bohu. Musíme brať do úvahy oboje, Božie predzvedenie aj ľudskú zodpovednosť.

Vo vzťahu človeka k Bohu a Boha k človeku napokon nemôžeme povedať nič viac, ako to, čo nám Boh sám zjavil: že človeka, ktorý sa rúti do záhuby, v Kristovi obracia späť k sebe. Vo vzťahu človek verzus Boh stojí na prvom mieste Božia milosť. Ona búra aj múr hriechu, ktorý človek postavil. Človeka v tomto vzťahu zákon volá k poznaniu a milosť k ľútosti nad hriechom a k pokániu pred Bohom. Ten, komu Boh daruje svoju milosť, dosiahne spásu. Bohu nemožno vyčítať nijaké konanie, pretože Boh nekoná nespravodlivo. Koná však vždy správne a podľa svojej zvrchovanej vôle. Človek je vo svojej existencii závislý od Boha. Ako takého ho Boh volá k pokore a k zodpovednosti za veci, ktoré zveril do jeho správy.

Michaela Pogányová

Bibliografia

WA

Luther, M.: Werke. Kritische Gesamtausgabe (Weimarer Ausgabe; cit. WA) : Weimar/Graz 1883 nasl.

LW

Pelikan, J. J.; Oswald, H.C.; Lehmann, H.T.: Luther's Works, Published by Publishing House and Fortress Press in 55 volumes. Philadelphia: Fortress Press, 1958 nasl.

Sekundárna literatúra

Aland, K.: Martin Luther - Der neue Glaube. Zweite unveränderte Ausgabe, Bd.3. Berlin: Evangelische Verlagsanstalt, 1957.

Barth, C.; Geiger, M.: Theologische Studien. Heft 96: Die Entdeckung Luthers im Katholizismus. Zürich: EVZ-Verlag, 1968.

Bayer, O.: Martin Luthers Theologie. 3. erneuert durchgesehene Auflage. Tübingen: Mohr Siebeck, 2007. ISBN 978-3-16-149225-9.

Betz, H.D.; Browning, D.S.; Janowski, B.; Jüngel, E.: Religion in Geschichte und Gegenwart. Vierte völlig neu bearbeitete Auflage: Bd.5 L-M. Tübingen: J.C.B. Mohr, 2002. ISBN 3-16-146945-3.

Bielfeldt, D.; Mattox, M.L.; Hinlicky P.R.: The Substance of the Faith. Luther's Doctrinal Theology for Today. Minneapolis: Fortress Press, 2008.

Forde, G.O.: Boh sa skláňa k človeku. Lutherovo pochopenie evanjelia. Biblická škola v Martine, Univerzita Komenského v Bratislave Evanjelická bohoslovecká fakulta, 2003.

Franckforter, F.; Winkworth, S; Bunsen, Ch.K.J.: The Theologia Germanica of Martin Luther. Mineola, NY : Dover Publications, 2004.

Greschat, M.: Die Reformationszeit I.: Bd.5. Stuttgart Berlin Köln: Verlag W. Kohlhammer, 1984. ISBN 3-17-013020-X.

- Iwand, H.J.: Sed originale per hominem unum. In Wolf, E. Evangelische Theologie. München: Kaiserverlag.
- Martin, A. Luther in Ökumenischer Sicht. Stuttgart: Fr.Frommanns Verlag, 1929.
- Maron, G.: Evangelisch und Ökumenisch. Göttingen: Vandenhoeck, Ruprecht, 1986.
- Oberman, H.A.: The Reformation: roots and ramifications. London; New York: T & T Clark International, 2004.
- Packer, J. I.; Johnston, O.R.: Martin Luther on The Bondage of the Will. London and Southampton: The Camelot Press Ltd., 1957.
- Penniman, A.: A Hundred Years of Anthropology. In. American Sociological Review, Vol. 2, No. 1 (Feb., 1937), p. 151.
- Plathow, M.: Freiheit und Verantwortung. Aufsätze zu Martin Luther im heutigen Kontext. Erlangen: Martin Luther Verlag, 1996. ISBN 3-87513-098-7.
- Raunio, A.: Speculatio practica. Das Betrachten Gottes als Ursprung des aktiven Lebens bei Luther. In Bayer B.; Jenson R.W.; Knuuttila S.: Caritas Dei. Helsinki: Luther-Agricola-Gesellschaft, 1997.
- Rosin, R.: Reformers, the Preacher, and Skepticism. Mainz: Verlag Philipp von Zabern, 1997.
- Seeberg, R.: Die Lehre Luthers. Vierte, neu durchgearbeitete Auflage. Leipzig: A. Deichertsche Verlagbuchhandlung D. Werner Scholl, 1933.

Zoznam použitých skratiek

Knihy Biblie

Stará zmluva

1M – 1. kniha Mojžišova, Genezis

2M – 2. kniha Mojžišova, Exodus

5M – 5. kniha Mojžišova, Deuteronomium

2Sam – 2. kniha Samuelova

Ž – Žalmy

Job – kniha Jóbova

Pr – Príslovia

Iz – Izaiáš

Jer – Jeremiáš

Ab – Abakuk

Mal – Malachiáš

1Mak – 1. kniha Makabejská

Nová zmluva

Mt – Evanjelium podľa Matúša

Mk – Evanjelium podľa Marka

Lk – Evanjelium podľa Lukáša

J – Evanjelium podľa Jána

Sk – Skutky apoštolov

R – List Rímskym

1Kor – 1. list Korintským

2Kor – 2. list Korintským

Gal – List Galatským

Ef – List Efezským

F – List Filipským

1Tes – 1. list Tesalonickým

1Tim – 1. list Timoteovi

2Tim – 2. list Timoteovi

Tit – List Títovi

1Pt – 1. list Petra

Žid – List Židom

WA – D. Martin Luthers Werke. Kritische Gesamtausgabe, 18. Band. Weimar: Herman Böhlaus Nachfolger, 1908.

LW – Pelikan, J. J.; Oswald, H.C.; Lehmann, H.T. Luther's Works, Vol. 33: Career of the Reformer III. Philadelphia : Fortress Press, 1999.

ISBN 0-8006-033-8.

Vg – Biblia sacra iuxta vulgatam versionem, Stuttgart, 1969.

Erazmus – Erasmus von Rotterdam. De libero arbitrio. In: ErAS 4

ErAS – Erasmus von Rotterdam. Ausgewählte Schriften, lateinisch und deutsch. Welzig: Darmstadt, 1995.

Obsah

Na úvod (Michaela Pogányová).....	3
O neslobodnej vôli – <i>De servo arbitrio</i> (Martin Luther)	5
Historické pozadie spisu (Michaela Pogányová)	101
Bibliografia.....	123
Sekundárna literatúra.....	123
Zoznam použitých skratiek.....	125

Martin Luther: O neslobodnej vôli - De servo arbitrio

Preklad textu a štúdia: Mgr. Michaela Pogányová

Vydanie: ViViT s.r.o., Hviezdoslavova 18, 060 01 Kežmarok, vivit@vivit.sk, www.vivit.sk
pre Spolok Martina Luthera na Slovensku

Dizajn: Mgr. Jana Nemcová

Tlač a väzba: DIPREX s.r.o. Huncovce

ISBN: 978-80-89264-59-9